

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών

— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

“ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ”

ΤΡΑΝΣ ΗΛΙΚΙΩΜΕΝΑ ΑΤΟΜΑ: ΝΟΜΙΚΟΙ ΚΑΙ ΙΑΤΡΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ

Παναγιώτα Βαλσαμή

ΑΜ: 182002

Επιβλέπουσα : Έλενα Τζελέπη

Αθήνα, Μάιος 2021

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

Περίληψη	3
Abstract	4
Εισαγωγικό Πλαίσιο	5
 Κεφάλαιο Πρώτο: Φύλο και Σεξουαλικότητα	
Οι απαρχές της αμφισβήτησης των κυρίαρχων λόγων γύρω από το φύλο και την σεξουαλικότητα	11
Ανατρεπτικές θεωρίες σχετικά με το φύλο και την σεξουαλικότητα	15
Από τη τρωτότητα στην αναγνώριση	20
 Κεφάλαιο Δεύτερο: Η τρανς κατάσταση και κανονικοποιητικοί νομικοί και ιατρικοί λόγοι και λογοθετικές πρακτικές	
Η προσέγγιση των τρανς ατόμων στο ελληνικό νομικό πλαίσιο(Νόμος 344/1976, Νόμος 4144/2013, Νόμος 4491/2017, άρθρο 14, δημόσια διαβούλευση, ένταξη του φύλου στην δημόσια υγεία)	24
Τρανς ταυτότητα και Ψυχιατρική	40
Τρανς άτομα και στο ελληνικό σύστημα υγείας(νοσοκομεία)	45
 Κεφάλαιο Τρίτο : Α-Δυνατότητες της γήρανσης στα τρανς ηλικιωμένα άτομα	
Θεωρίες σχετικά με το Γήρας	48
Μια Queer Προσέγγιση για την ηλικία	50
Ηλικιοφοβία και κοινωνικός αποκλεισμός σε τρανς άτομα τρίτης ηλικίας	53
	56
Αντί επιλόγου	
Βιβλιογραφία	59
Παράρτημα	65

Περίληψη

Παρακολουθώντας την πορεία της ΛΟΑΤΚΙ+ και Τρανς κοινότητας στον δημόσιο λόγο, η παρούσα μελέτη προσπαθεί να δημιουργήσει μια συζήτηση για την παρουσία της τρανς κατάστασης μέσα από τα νομολογήματα που κάνουν αναφορές στο φύλο, την σεξουαλικότητα και την ηλικιακότητα. Πιο συγκεκριμένα, έχει στόχο να παράξει μια κριτική συζήτηση πάνω στο φαινόμενο της παθολογικοποίησης των τρανς ατόμων από το ελληνικό νομικό και υγειονομικό σύστημα, και της περιθωριοποίησης αυτών των υποκειμένων από το πολιτειακό και κοινωνικό σώμα.

Με γνώμονα το ριζοσπαστικό λόγο των ΛΟΑΤΚΙ+ κινημάτων αλλά και μια πληθώρα επιστημονικών και κριτικών εργαλείων που αναπτύχθηκαν στον 20ο αιώνα, η έρευνα αυτή θα προσπαθήσει να συλλάβει λόγους αναγνώρισης και συμπερίληψης των τρανς υποκειμένων πέρα από τη δυϊκότητα του φύλου και την γραμμικότητα της ηλικίωσης. Μέσα από αυτήν την προβληματική θα επιχειρήσουμε να σκεφτούμε την ηλικία σε συνάρτηση με το φύλο ως όρους αποσταθεροποίησης του κανονιστικού/ετεροκανονικού μοντέλου.

Πεποίθηση μας είναι πως οι παγιωμένες δυϊστικές αντιλήψεις του δυτικού κοινωνικοπολιτικού συστήματος και κουλτούρας παράγουν κανονιστικά πλαίσια ανίκανα να συμπεριλάβουν τα τρανς άτομα τρίτης ηλικίας στην ιδιαιτερότητα και τη διαφορά τους. Τα ζητήματα ορατότητας και βιωμάτων των υποκειμένων αυτών, αλλά και οι λανθάνοντες ή μη ανατρεπτικές πρακτικές τους, θα λειτουργήσουν ως υπόδειγμα με βάση το οποίο θα επιχειρήσουμε να παρουσιάσουμε μια ενεργητική και θετική συγκρότηση των ταυτοτήτων τους

Λέξεις κλειδιά:

φύλο, σεξουαλικότητα, τρανς κατάσταση, βίωμα, αναγνώριση, γήρας, τρίτη ηλικία.

Abstract

Following the demands of the LGBTQI+ community in public discourse, this study opts to create a dialogue concerning the implications of the discriminatory practices of the greek legal and health systems against transgender persons in general, as well as transgender persons of old age. More specifically, it aims to unearth the sexuality and gender-related issues which still hold power in public institutions, in order to expose their underlying sociopolitical reasons.

The study focuses of several discourses concerning the multiplicity of gender and the non-linear perception of ageing, using various critical tools from queer, transgender and poststructuralist theory as well as multiple scientific findings of the late 20th century. It strives to produce a new framework for discussing these issues beyond the stigmatizing practices of the Greek health and legal systems, which are unable to conceive the subjectivities of transgender people of old age beyond pathology.

Our aim is thus to critically discuss these problems by affirming the diversity of gender and the non-linearity of ageing, in order to envision a future beyond the narrow confines of the usual categories connected to heteronormative models. By focusing on the demands of transgender persons in general, the public struggles of the LGBTQI+ movements and the lived experiences of transgender persons of old age, we seek to adopt new strategies of social inclusion and recognition, without isolating any of the aforementioned viewpoints from the field of power relations and its connections to politics.

Keywords:

Gender, sexuality, Trans state, experience, recognition, old age.

Εισαγωγικό Πλαίσιο

Η παρούσα εργασία εκκινά από την πεποίθηση πως η νομική αναγνώριση της ταυτότητας του φύλου και η ισότιμη πρόσβαση στις δημόσιες υπηρεσίες υγείας είναι επίκαιρα θέματα, όχι μόνο για τα ΛΟΑΤΚΙ+ κινήματα, αλλά και για ολόκληρο το κοινωνικό γίνεσθαι της δυτικής κοινωνίας. Όντας μείζονος σημασίας, αποτελούν πεδία έντονων διεκδικήσεων, με τα αιτήματα για ορατότητα και ισότητα να παραμένουν σημαντικά προτάγματα για την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα.

Η παθολογικοποίηση της τρανς κατάστασης αποτελεί διευρυμένο φαινόμενο στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες, καθώς για χρόνια καταλάμβανε θέση στα δυο συστήματα κατηγοριοποίησης των ψυχικών διαταραχών που χρησιμοποιούνται ακόμα και σήμερα ευρέως στις Ευρωπαϊκές χώρες και την Αμερική. Η ερευνητική υπόθεση που θα ακολουθήσουμε στην εργασία αυτή δέχεται πως η επιμένουσα προαναφερθείσα παθολογικοποίηση σε συνδυασμό με την απουσία θεσμικού πλαισίου για τα «τρανς άτομα τρίτης ηλικίας» προδίδει την αδυναμία συγκρότησης θεσμικών λόγων συμπερίληψης και αναγνώρισης ενώ ταυτόχρονα καθιστά ορατές τις σχέσεις εξουσίας που διέπουν το κοινωνικό σώμα και αποκλείουν τα εν λόγω υποκείμενα. Αναγνωρίζοντας πως οι κυρίαρχες σχέσεις εξουσίας αυτές είναι υπεύθυνες για την συνεχή ανασύνθεση της ετεροκανονικότητας, οι πρακτικές των «τρανς ατόμων τρίτης ηλικίας» κρίνονται ως αποσταθεροποιητικές προς το εκάστοτε θεσμικό και κοινωνικό πλαίσιο, μιας και ακολουθούν ιδιόζουσες και μη-αναπαριστάμενες στρατηγικές διεκδίκησης χώρων συμπεριληπτικής δράσης.

Η τρανσφοβία, ο αποκλεισμός και η κοινωνική απομόνωση είναι άμεσα συνδεδεμένα με την υποβάθμιση της ψυχονοητικής και σωματικής υγείας των τρανς ατόμων. Ο φόβος του στίγματος, οι διακρίσεις με βάση την έμφυλη ταυτότητα και ο κοινωνικός αποκλεισμός επενεργούν σημαντικά στην ψυχική και σωματική υγεία των εν λόγω υποκειμένων. Σημαντικό αίτημα των τρανς κινήματων είναι η δημιουργία και η πρόσβαση σε συμπεριληπτικούς χώρους ασφάλειας. Μέσα από διάφορες έρευνες που έχουν διεξαχθεί σε χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στην Ελλάδα, ανακύπτουν θέματα που σχετίζονται με κακοποιητικές και

τρανσφοβικές συμπεριφορές, με ελλιπή πληροφόρηση και προκαταλήψεις από εργαζόμενους στο σύστημα υγείας απέναντι στα τρανς άτομα¹.

Επιπροσθέτως, σε έρευνες που έχουν διεξαχθεί, κυρίως σε χώρες του Δυτικού κόσμου, οι αναφορές για την γήρανση στον επιστημονικό λόγο πλαισιώνονται συνήθως από μελέτες σχετικά με την φυσική τους δραστηριότητα, την κοινωνική και οικογενειακή υποστήριξη, την νοητική αποτελεσματικότητα, την μοναχικότητα, την φυσική και ψυχολογική υγεία και το “επιτυχημένο γήρας”. Αντίστοιχα, οι εμπειρίες των «τρανς ηλικιωμένων ατόμων» μελετώνται σε σχέση με το «επιτυχημένο γήρας» και την «ανθεκτικότητα» τους, χωρίς όμως να μπορούν να συμπεριλάβουν ουσιαστικά την τρανς κατάσταση στην τρίτη ηλικία μέσα από την ιδιαιτερότητα της. Παρά τις προσπάθειες των σπουδών της γήρανσης και της γεροντολογίας, αυτό που διαφαίνεται είναι η δυσκολία αποκοπής της έννοιας του γήρατος από τις ψυχοκοινωνικές της διαστάσεις. Υπό το πρίσμα της δυτικής βιοεξουσίας, το ηλικιωμένο σώμα παρουσιάζεται σαν σώμα εκτοπισμένο που συνεχώς νοσεί. Εξετάζοντας έτσι τα αντανakλαστικά μιας κοινωνίας προς το ζήτημα της τρανς γήρανσης, εξετάζουμε ταυτόχρονα και τους τρόπους λειτουργίας των θεσμών της, όπως επίσης και τις περιοχές κατανομής της ορατότητας και αορατότητας των υποκειμένων της.

Η παρούσα μελέτη επικεντρώνεται στο να αναδείξει τους τρόπους με τους οποίους η τρανς κατάσταση εξακολουθεί να γίνεται κατανοητή μόνο μέσα σε δυϊστικές αντιλήψεις σχετικά με το φύλο, την σεξουαλικότητα και την ηλικιακότητα. Παράλληλα, επιχειρεί να προβληματοποιήσει αυτή την αντίληψη συζητώντας με μια διαθεματική οπτική το φύλο, την σεξουαλικότητα και την ηλικιακότητα, μέσα από τις διασυνδέσεις τους στο σύγχρονο δυτικό κόσμο.

Πιο συγκεκριμένα στο πρώτο κεφάλαιο συζητάμε το φύλο και τη σεξουαλικότητα στην τρανς κατάσταση. Εκκινώντας από επιστήμες που στην πορεία του χρόνου έθεσαν υπό αμφισβήτηση το βιολογικό μοντέλο του φύλου «αρσενικό ή θηλυκό», παρατηρούμε τις συνέπειες των ευρημάτων τους σε σχέση με την αμφισβήτηση του κοινωνικού φύλου. Τα τρανς

¹ Δες :Trans Euro Study (2008), *EU LGBT survey – European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey- Results at a glance*.

(transgender/trans) άτομα εξ ορισμού διαρρηγνύουν τις νοηματοδοτήσεις του φύλου στη τρανς κατάσταση αφού η ταυτότητα του φύλου τους δεν συμβαδίζει με το φύλο που τους αποδόθηκε κατά τη γέννησή τους. Παρότι αρκετά τρανς άτομα προβαίνουν σε διαδικασίες επαναπροσδιορισμού του φύλου τους, δεν σημαίνει πως όλα τα τρανς άτομα προτίθενται να ακολουθήσουν αυτές τις διαδικασίες χωρίς να επηρεάζεται το αν είναι τρανς ή όχι (Color Youth, 2021).

Συμπεριλαμβάνοντας τη φεμινιστική και queer θεωρία σε αυτή τη συζήτηση, ένας άλλος τρόπος θέασης του φύλου μπορεί να αναπτυχθεί μέσω της θεωρίας της επιτελεστικότητας. Μεσα από την θεωρία αυτή, το φύλο παύει να είναι ολκώς ενσώματο και καθίσταται μια βιωμένη εμπειρία η οποία βρίσκεται σε μια συνεχή δραστηριότητα που βρίσκει την έμφυλη της ταυτότητα μέσα σε απρογραμματίστες πρακτικές και συμπεριφορές οι οποίες αποκτούν έμφυλο νόημα κατά την διαδικασιάκη τους επιτέλεση, δηλαδή, μέσω της πραγμάτωσης συμπεριφορών και έργων. Η θεωρία της επιτελεστικότητας στρέφει τον λόγο (discourse) περί φύλου πέραν της βιολογίας. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, το σώμα γίνεται τόπος που αναγράφονται πράξεις, κινήσεις και χειρονομίες οι οποίες κάθε φορά φέρουν και κάποιο έμφυλο νόημα . Οι συνεχείς και επαναλαμβανόμενες (ανα)παραστάσεις του σώματος που προκύπτουν από την θεωρία της επιτελεστικότητας παράγουν νέες, εναλλακτικές και διαφορικές σεξουαλικές ταυτότητες, μέσα από τις οποίες αναδεικνύεται η ανάγκη για ορατότητα και η αξίωση αναγνώρισης των τρανς ατόμων πέραν των έμφυλων κανονικοτήτων. Όροι όπως non-binary, genderfluid, agender, gender nonconforming, χρησιμοποιούνται έτσι ώστε να περιγράψουν διαφορετικές συμπεριφορές ή/και εκφράσεις φύλου με μη έμφυλους ρόλους και η ταυτότητα φύλου των τρανς ατόμων μπορεί να κινείται ανάμεσα σε ταυτότητες και βιώματα εντός και εκτός διπόλου (Color Youth, 2021). Η επιτελεστικότητα και η ρευστότητα των ταυτοτήτων που παράγει δίνει έτσι μια δίοδο πέραν των δυϊστικών αντιλήψεων για το φύλο και τη σεξουαλικότητα, παρουσιάζοντας τες πάνω σε ένα σύνθετο συνεχές που διαρρηγνύει τις ουσιοκρατικούς λόγους που παραδοσιακά κυριαρχούσαν σε αυτούς τους τομείς.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, γίνεται μια προσπάθεια ανάδειξης των νομικο-ιατρικών λόγων και πρακτικών που χρησιμοποιούνται ως κυρίαρχες τεχνολογίες εξουσίας οι οποίες (ανα)παράγουν τις ανισότητες και τον αποκλεισμό των τρανς ατόμων. Μέσα από την ανάλυση των λόγων αυτών θα προσπαθήσουμε να δούμε πως η τρανς κατάσταση εξακολουθεί να γίνεται αντιληπτή μέσα σε ένα πλαίσιο παθολογικοποίησης. Πιο συγκεκριμένα, θα εστιάσουμε σε άρθρα του ελληνικού νομικού πλαισίου όπως είναι ο ν. 4491/2017-ΦΕΚ/152/Α, σχετικά με την νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου, αλλά και στη δημόσια διαβούλευση της 6^{ης} Μαρτίου 2018 σχετικά με την προώθηση της ουσιαστικής ισότητας των φύλων και την καταπολέμηση της έμφυλης βίας. Πάνω σε αυτά τα δεδομένα, θα σταθούμε περισσότερο στο άρθρο 14, το οποίο αφορά την ένταξη της διάστασης του φύλου στη δημόσια υγεία. Μέσα από έρευνες που έχουν διεξαχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση από το 2012 μέχρι και το 2020, θα δούμε πως η στάση του Ελληνικού δικαίου, αναφορικά με την ζωή των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων, παρουσιάζει έκδηλες ελλείψεις σχετικά με την αναγνώριση των τρανς ατόμων ως ισότιμα μέλη της κοινωνίας, ενώ ταυτόχρονα παραβιάζει πολύ συχνά θεμελιώδη δικαιώματα τους μέσω βίας, διακρίσεων και παρενοχλήσεων εξαιτίας της ταυτότητας του φύλου τους.²

Αναλύοντας τα παραπάνω ζητήματα θα δούμε πως η νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου αποτέλεσε ένα από τα σημαντικότερα βήματα για την τρανς κοινότητα και εν συνεχεία θα προβληματοποιήσουμε τις αδυναμίες της, δηλαδή του τρόπους με τους οποίους παρέμεινε ημιτελής, διατηρώντας την δικαστική διαδικασία, την μην συμπερίληψη των έγγαμων τρανς ατόμων και την ψυχιατρικοποίηση των ανήλικων τρανς ατόμων.

Συνεχίζοντας, θα καταδείξουμε τα φαινόμενα της δημόσιας διαβούλευσης όπου φαίνεται να υπάρχουν ακόμα αποκλίσεις για το φύλο και θα αναζητήσουμε τις εκφάνσεις τους σε μηχανισμούς και φορείς, στους δημόσιους προϋπολογισμούς, σε δημόσια έγγραφα, στην δημόσια υγεία, σε δομές φιλοξενίας, συμβουλευτικών κέντρων και άλλων κρατικών υπηρεσιών. Θα δούμε έτσι πως μέσα από αυτές τις υπηρεσίες και τους φορείς γίνεται φανερός

-
- ² ILGA-Europe-the European Region of the International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans, and Intersex Association, 2021, <https://rainbow-europe.org/#8636/0/0>
 - European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey, 2014

και ο αποκλεισμός της τρίτης ηλικίας, πόσο μάλλον όταν σε αυτήν προσθέσουμε άτομα σε τράνς κατάσταση, για τα οποία η παροχή υπηρεσιών δημόσιας υγείας ή έστω η πρόβλεψη φροντίδας αποτελεί έναν κλασσικό προβληματικό τόπο.

Θα χρησιμοποιήσουμε επίσης και εργαλεία από την τράνς φεμινιστική θεωρία, η οποία, επηρεασμένη από μια σχετικά μεταδομιστική προοπτική για το φύλο, και ακολουθώντας την θεωρία της επιτέλεσης της Μπάτλερ και τη θεωρία της διαθεματικότητας/κομβικότητας, έρχεται να τονίσει την πολυπλοκότητα της «διασταύρωσης» της ηλικίας και του φύλου.

Στο τρίτο κεφάλαιο θα κάνουμε λόγο για το φύλο και την ηλικία στην τράνς κατάσταση ως επιτελέσεις, οι οποίες μέσα από την φεμινιστική γεροντολογία και την τράνς φεμινιστική θεωρία δημιουργούν ένα διάλογο σχετικό με τον τρόπο που οι δυο αυτές αναλυτικές κατηγορίες τέμνονται. Η οπτική αυτή θα μας προσφέρει μια πιο διαθεματική θέαση τους, την οποία θεωρούμε ικανή να δημιουργήσει εκείνο το πλαίσιο συζήτησης για την ηλικία ως βιωμένη εμπειρία και όχι ως αναλυτική κατηγορία ανισότητας.

Συνολικά, η παρούσα εργασία θεωρεί αναγκαία την κριτική επαγρύπνηση απέναντι σε όλα τα είδη δυισμών τα οποία δεν ξεπερνούν το δίπολο «βιολογικό» και «κοινωνικό», «παραγωγικό» και «μη παραγωγικό», «κανονικό» και «μη κανονικό», και συντηρούν την φαντασιακή και εννοιολογική δεξαμενή που καθιστά ορατά μόνο τα αποδεκτά κοινωνικά κατασκευασμένα σώματα. Υπό αυτό το πρίσμα, οι ζωές των «τράνς ατόμων τρίτης ηλικίας» βρίσκονται το σταυροδρόμι μια διπλής συνθήκης αορατότητας: τόσο της τράνς κατάστασης ως οριακής ταυτότητας, όσο και της ηλικίωσης η οποία εξοστρακίζεται και παραμελείται μέσα από την σύγχρονη βιοεξουσία.

Θα προσπαθήσουμε άρα, μέσα από μια ποικιλία θεωρητικών εργαλείων, επιστημών και κοινωνικών κινημάτων, να φέρουμε στην επιφάνεια τους λόγους εκείνους που μπορούν αν καταστήσουν τα «τράνς άτομα τρίτης ηλικίας» ορατά μέσα στην διαφορά τους – όχι δηλαδή ως υποκείμενα των οποίων οι ζωές είναι ορατές μόνο για να υπενθυμίζουν τα όρια των «κανονικών» έμφυλων επιτελέσεων, αλλά - ως δρώντα υποκείμενα των οποίων η συγκρότηση

ταυτότητας αποτελεί παράλληλα πολιτικό, κοινωνικό και δικαιοϊκό ζήτημα που αφορά ολόκληρο το κοινωνικό σώμα.

Κεφάλαιο Πρώτο

Φύλο και Σεξουαλικότητα

Οι απαρχές της αμφισβήτησης των κυρίαρχων λόγων γύρω από το φύλο και τη σεξουαλικότητα

Τα ευρήματα των επιστημών της βιολογίας και της ανατομίας έχουν για πολλές δεκαετίες χρησιμοποιηθεί εργαλειακά ώστε να παράξουν λόγους για το φύλο και την σεξουαλικότητα οι οποίοι ενισχύουν ιεραρχήσεις και οδηγούν στην συντήρηση μιας ουσιοκρατικής αντίληψης για τον δυισμό του φύλου. Το αρσενικό και το θηλυκό ήταν άμεσα συνδεδεμένα με τον άντρα και την γυναίκα ως φυσικές κατηγορίες στις οποίες η σεξουαλικότητα γινόταν αντιληπτή μόνο μέσα από μοντέλα αναπαραγωγικής δυνατότητας. Πληθώρα ερευνών ακόμα και κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα χρησιμοποιήθηκαν για να υποστηρίξουν θεωρίες που μιλούσαν για έλξη ατόμων του ίδιου φύλου μέσα από βιολογικούς παράγοντες, για συσχέτιση της σεξουαλικότητας και ομοερωτικών πρακτικών με το μήκος των δακτύλων των χεριών, για γενετικές ανωμαλίες και ευρύτερες επιδράσεις, για συσχέτιση του σεξουαλικού προσανατολισμού με το μέγεθος της πρόσθιας σύμφυσης του εγκεφάλου κ.ο.κ³.

Η ιατρική και ιδιαίτερα η επιστήμη της σεξολογίας, στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, για να καταφέρουν να σταθεροποιηθούν, να εδραιωθούν στις δυτικές κοινωνίες και να λάβουν αξιώσεις αντικειμενικότητας ξεκίνησαν να μελετούν τον «ερμαφροδιτισμό», μια ορολογία η οποία έχει πλέον καταργηθεί καθώς θεωρείται κακοποιητική. Ο αποδεκτός όρος-ομπρέλα σήμερα, είναι ο όρος intersex⁴ τον οποίο θα χρησιμοποιήσουμε και στη συνέχεια. Σύμφωνα με την Dregger, στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, τα intersex άτομα χρησιμοποιήθηκαν με σκοπό να

³ Για εκτενέστερη ανάλυση αυτών των άρθρων βλ: Allen L., & Gorski R.,(1992), *Sexual orientation and the size of the anterior commissure in the human brain*, <https://doi.org/10.1073/pnas.89.15.7199>
Bailey et al., (2000), *Genetic and environmental influences on sexual orientation and its correlates in an Australian twin sample*. Journal of Personality and Social Psychology
Bailey & Pillard, (1991), *A genetic study of male sexual orientation*. Archives of General Psychiatry
Grimbos et al., (2010), *Sexual orientation and the second to fourth finger length ratio: A meta-analysis in men and women*. Behavioral Neuroscience

⁴ Intersex: Άτομα που έχουν γεννηθεί με χαρακτηριστικά φύλου τα οποία δεν ανήκουν στην αρσενική ή θηλυκή κατηγορία, ή ανήκουν και στις δυο κατηγορίες ταυτόχρονα. Είναι όρος-ομπρέλα, ο οποίος αντιπροσωπεύει ένα φάσμα βιολογικών διαφοροποιήσεων σε σχέση με το φύλο. Τα intersex άτομα μπορούν να έχουν οποιοδήποτε σεξουαλικό προσανατολισμό, ταυτότητα φύλου και έκφραση φύλου (Color Youth, 2019).

μελετηθούν τα όρια της θηλυκότητας και της αρρενωπότητας, ορίζοντας ποια είναι τα όρια και η σχέση μεταξύ της ταυτότητας και της ανατομίας, καθώς αυτός ο μη σαφής προσδιορισμός των τυπικών γεννητικών οργάνων αποτελούσε πρόβλημα το οποίο μπορούσε να αντιμετωπιστεί από την ιατρική επιστήμη (Κριτσιωτάκη, 2013, 202). Στο έργο του Φουκώ, *Η Ιστορία της Σεξουαλικότητας: Η βούληση για γνώση*, περιγράφεται η πληθώρα των τρόπων και των λόγων με τους οποίους η επιστήμη κατασκεύασε τις γνώσεις για την σεξουαλικότητα, αφενός ιατριοποιώντας τα σώματα και αφετέρου ταυτίζοντας την σεξουαλικότητα με την αναπαραγωγή σε ένα πλαίσιο κανονικοποίησης. Η εμφάνιση της ομοφυλοφυλικής ταυτότητας στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, διαγράφει ένα συγκεκριμένο τύπο ανθρώπου, μια ταυτότητα η οποία δεν συγκαταλέγεται στην ετεροκανονική αναπαραγωγική σεξουαλικότητα. Η ιατρική επιστήμη θα προσπαθήσει να ταξινομήσει και να ερμηνεύσει αυτήν την νέους είδους ταυτότητα με απώτερο σκοπό να την κατατμήσει και να την οριοθετήσει με βάση το έως τότε επιστημολογικό ορίζοντα. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο των αναδυόμενων σχέσεων εξουσίας-γνώσης και επιστήμης, η σεξουαλικότητα, εμφανίζεται ως κάτι που δεν έχει να κάνει μόνο με την αίσθηση και την απόλαυση, αλλά αναγάζεται σε κάτι θεμελιώδες και ειλικρινές, το οποίο είναι απαραίτητο ή επικίνδυνο, αναπαραγωγικό ή απαγορευμένο, ταμπού ή θέμα νομιμότητας. Η αντίληψη αυτή φαίνεται να επιβιώνει και στο σήμερα, ενώ σε ορισμένα ζητήματα παραμένει και εξακολουθεί να συνδέεται με την βιολογία και το βιολογικό φύλο. Η ιατριοποίηση αυτής της μέχρι τότε «ασυνήθιστης» σεξουαλικότητας, που διέφερε από την ετεροκανονική, αποτέλεσε βασικό αντικείμενο της ιατρικής. Συνοδεύτηκε από παρεμποδίσεις και απαγορεύσεις και ερμηνεύτηκε ως τραυματική, παγιώνοντας απόψεις που τη χαρακτήρισαν ως εκτροπή, διαστροφή και παθολογική ακύρωση (Φουκώ, 2017).

Ο ιστορικός Laqueur με την σειρά του, το 2003, στο έργο του, *Κατασκευάζοντας το Φύλο: Σώμα και Κοινωνικό φύλο από τους Αρχαίους Έλληνες έως τον Φρουντ*, ανέλυσε μέσα σε διαφορετικές χρονικές περιόδους την οπτική για το βιολογικό φύλο συνδέοντας το με την ανατομία και την βιολογία. Για να γίνει κατανοητή η σύνδεση της σεξουαλικότητας και της αναπαραγωγικής διαδικασίας, ο Laqueur αναφέρθηκε στα λόγια ενός χειρουργού του 16^{ου} αιώνα, ο οποίος υποστήριξε πως η μήτρα μοιάζει με ανεστραμμένο ή εσωτερικά στραμμένο

ανδρικό μόριο το οποίο διαθέτει όρχεις όπως το αρσενικό. Οι γυναίκες έτσι χάνουν το «πέος» τους και η σεξουαλική πρακτική δεν θα μπορεί να είναι αναπαραγωγική άρα θα ταυτιστεί με την απουσία των σεξουαλικών ορμών. Σύμφωνα με την παραπάνω ανάλυση και την απουσία λόγου για τα γυναικεία αναπαραγωγικά όργανα, η κατηγορία του κοινωνικού φύλου δεν αποτελεί δεδομένο ανάλυσης. Πάνω σε αυτή την συλλογιστική του ιστορικού Laquer και για αρκετές δεκαετίες μετά βασίστηκαν φιλόσοφοι, ιστορικοί, μελετητές, ψυχαναλυτές, μην μπορώντας να αμφισβητήσουν το δίπολο βιολογίας-κοινωνίας και τις βιολογικές διεργασίες τους, «καθιστώντας την έμφυλη και την σεξουαλική διαφορά σε ένα διμορφικό σχήμα όπως αναφέρει η Mary Rooney (1989),αντλώντας από το έργο του Laqueur και η Carol Vance(1984), λαμβάνοντας υπόψη το έργο του Φουκώ, το φύλο και η σεξουαλικότητα τίθενται σε μια τροχιά κανονικοποίησης στην οποία κεντρικό ρόλο παίζει η ιδεολογία του διμορφισμού» (Αθανασίου, 2004, 9).

Επιστρέφοντας στη φουκωική ανάλυση, η σεξουαλικότητα, αναλύεται ως ένας εργαλειακός μηχανισμός που σκοπεύει να οργανώσει και να κατασκευάσει την γνώση. Η αντίληψη πως αντιμετωπίζεται από την εξουσία περιοριστικά, απαγορευτικά, κατασταλτικά είναι κάτι που ο Φουκώ στο έργο του θέτει υπό προβληματοποίηση. Παρατηρεί ότι οι λόγοι που αρθρώνονται δημόσια, σε σχέση με την σεξουαλική επιθυμία, οι φαντασιώσεις, οι ηδονές, οι σκέψεις, οι περιγραφές, δεν αρθρώνονται με σκοπό να κατανομαστούν και να ταξινομηθούν αλλά με σκοπό να δοθεί μια «αναλυτική της εξουσίας» όπου τα υποκείμενα θα μπορέσουν να διαχειριστούν και να αναλύσουν (Φουκώ, 2011, 97-99).

Διευρύνοντας την φουκωική ανάλυση περί της σεξουαλικότητας, μπορούμε παράλληλα να δούμε το φύλο και την ηλικία ως μη-υπάρχουσες κατηγορίες πέρα ή έξω από τις σχέσεις εξουσίας που τις καθιστούν, τις εμπεριέχουν, τις συντηρούν και τις αναπαράγουν. Έτσι, στο πεδίο του λόγου και των πρακτικών, αυτές οι «πειθαρχικές τεχνολογίες κανονικοποίησης, συγκροτούν και ρυθμίζουν το πεδίο του διανοητού, του δυνατού και του επιτρεπτού», και με την σειρά τους αναδύονται σε «ιστορικές και πολιτισμικές μεταβλητές, όπου κι αυτές δεν προϋπάρχουν των σχέσεων εξουσίας».(Αθανασίου 2006, 77-78). Σε αντίθεση με αυτές τις λογικές προκαθορισμού και κατατάξεως, τα τρανς άτομα δεν εκφράζουν απλά μια διάκριση

ανάμεσα στο βιολογικό και το κοινωνικό φύλο. Τα τρανς άτομα φέρουν σώματα τα οποία έρχονται να αμφισβητήσουν αυτήν την διάκριση ανάμεσα στα φαινοτυπικά σεξουαλικά χαρακτηριστικά και την έμφυλη ταυτότητα. Για τα διεμφυλικά άτομα η πίεση των κανονιστικών δομών και σχέσεων εξουσίας προς τον έλεγχο των σωμάτων τους και η προσπάθεια τοποθέτησής τους σε κανονιστικές συνθήκες αποτελούν κατεξοχήν πεδία μάχης στα όποια κρίνεται τόσο η κοινωνική τους ταυτότητα όσο και η αναπαράσταση τους στα πολιτειακά και δικαιοικά συστήματα.

Το ετεροκανονικό μοντέλο για το φύλο ή αλλιώς το έμφυλο συνεχές της αναπαραγωγικής διαδικασίας, βασίζεται στην ευθυγράμμιση του βιολογικού φύλου (αρσενικό-θηλυκό), του κοινωνικού φύλου/ταυτότητας, των ρόλων/επιτελέσεων του κοινωνικού φύλου και της ετεροσεξουαλικότητας/αναπαραγωγής. Για τα τρανς άτομα όμως αυτό το μοντέλο δεν εξαντλεί την πολυπλοκότητα του βιώματος τους σε σχέση με το σώμα και το φύλο τους. Σε αντίθεση με το ετεροκανονικό μοντέλο, τα τρανς άτομα συχνά βιώνουν και εκφράζουν το φύλο και την σεξουαλικότητα τους μέσω πρακτικών και λόγων που απαιτούν την συνεχή νοηματοδότηση της ταυτότητας τους πέρα από τα καθιερωμένα δίπολα και την στενή διαλεκτική αρρενωπότητας-θηλυκότητας,

Είναι σημαντικό να κατανοήσουμε πως το φύλο και η σεξουαλικότητα για τα τρανς άτομα είναι άμεσα συνδεδεμένα μεταξύ τους χωρίς αυτό να σημαίνει πως εξαρτώνται απαραίτητα το ένα από το άλλο. Για ένα «τρανς δυϊκό άτομο», όπου σαν γυναίκα επιθυμούσε άνδρες, αν κατά τον επαναπροσδιορισμό του φύλο του σε αρσενικό, εξακολουθεί να επιθυμεί άντρες, τότε η σεξουαλικότητα του ερμηνεύεται ως ομοφυλόφιλη. Θα μπορούσε όμως στο παραπάνω παράδειγμα αντί να ερμηνευτεί ως ομοφυλόφιλο άτομο, να ταυτιστεί το βιωμένο φύλο του με την σεξουαλικότητα του. Η επέμβαση στο φύλο όταν αναφερόμαστε στα τρανς άτομα δεν μπορεί να παραμένει σε μια βιολογική/αναπαραγωγική θεώρηση αλλά οφείλει να ειδωθεί μαζί με την θεώρηση σχετικά με την σεξουαλικότητα.

Τέλος, αξίζει να αναφερθούμε στη συμβολή της φεμινιστικής θεωρίας στη συζήτηση για το φύλο. Ο φεμινισμός με την εμφάνισή του και την έντονη παρουσία του στους κινηματικούς

χώρους, αλλά και την συνεχή εξέλιξή του μέσα στους αιώνες, κατάφερε να προκαλέσει και να αμφισβητήσει το χρονικό και οικονομικό-πολιτικό πλαίσιο στο οποίο αναπτύχθηκε. Το «πρώτο κύμα»⁵ του φεμινισμού οργανώθηκε με στόχο να διεκδικήσει ισότητα ανάμεσα σε άντρες και γυναίκες, καθώς γινόταν αντιληπτό πως οι γυναίκες όλο και περισσότερο υφίσταντο άδικες και άνισες μεταχειρίσεις. Τα αιτήματα του αφορούσαν κυρίως τον δημόσιο χώρο και οι απαιτήσεις του την κατοχύρωση αστικών, πολιτικών, κοινωνικών, οικονομικών δικαιωμάτων των γυναικών. Το «δεύτερο κύμα» ήρθε να αμφισβητήσει τις σύγχρονες δομές και τα θεμέλια της πατριαρχικής κοινωνίας, στοχεύοντας περισσότερο σε ζητήματα τα οποία αφορούν την σεξουαλικότητα και την αναπαραγωγική διαδικασία. Ξεκινώντας έτσι την συζήτηση για το θεσμό της οικογένειας και την υπαγωγή των γυναικών σε μια κοινωνικοπολιτική υπόσταση της μη-ταυτότητας τους, προκάλεσε ρήξη ανάμεσα στην ιδιωτική (οικογένεια) και δημόσια σφαίρα (πολιτική). Παρ' όλα αυτά, το «δεύτερο κύμα» του φεμινισμού δέχθηκε έντονη κριτική από τις Αφροαμερικάνες φεμινίστριες την δεκαετία του 1980, οι οποίες αμφισβήτησαν την σταθερά του «λευκού, ετεροκανονικού, δυτικού» προτύπου, αναδεικνύοντας τις διαφορετικές έμφυλες, ταξικές και φυλετικές ταυτότητες, υποδεικνύοντας την πολλαπλότητα των συστημάτων εξουσίας, και ταράζοντας την προνομιακή θέση που τακτικά απολάμβαναν οι «λευκές, αστές, ετεροκανονικές» γυναίκες του δυτικού κόσμου.

Σε αυτή την χρονική περίοδο αρχίζει να αναπτύσσεται μια νέα προβληματική στην ιστορία, τις πολιτικές επιστήμες, την κοινωνιολογία, την ανθρωπολογία, την ψυχολογία, την υγεία, την ψυχολογία, την ψυχιατρική καθώς και άλλων επιστημονικών πεδίων που ακολούθησαν. Αρχίζουν να αναδεικνύονται οι κυρίαρχες σχέσεις εξουσίας και οι ιεραρχία των φύλων η οποία νομιμοποιούσε το ανδρικό φύλο ως το πιο ισχυρό και το γυναικείο ως κατώτερο ή ως συμπλήρωμα του ανδρικού. Ο όρος «κοινωνικό» φύλο αντικαθιστά το «βιολογικό», τοποθετώντας το φύλο στην γραμμή των διεκδικήσεων μέχρι και σήμερα. Οι έννοιες του καπιταλισμού και της πατριαρχίας προβληματοποιούνται και κρίνονται καθώς τροφοδοτούσαν τις διαφορές των ρόλων και των δικαιωμάτων ανάμεσα στα δύο φύλα. Το «τρίτο κύμα»

⁵ «Πρώτο, δεύτερο, τρίτο κύμα» : Σχήμα που αναφέρεται σε μια ιστορική διαδρομή υποδιαίρεσης χρονικών περιόδων σε σχέση με την ιστορία του φεμινισμού.

φεμινισμού με την παρουσία του την δεκαετία του 1990 έρχεται να συμπληρώσει και να ολοκληρώσει τις προηγούμενες τοποθετήσεις δίνοντας έμφαση στην έμφυλη διαφορά και την πολλαπλότητα, εξετάζοντας ευρύτερα τις θεωρίες που αναπτύχθηκαν σε σχέση με το φύλο και προσπαθώντας να απαντήσει σε ζητήματα καθημερινότητας, ταξικών σχέσεων, και λοιπών προβλημάτων που ανέκυψαν κατά την διάρκεια των πολιτικών κινημάτων. Έδωσε έμφαση σε πολιτικά κινήματα που αφορούσαν την σεξουαλικότητα και την πολλαπλότητα του φύλου αναδεικνύοντας το πλήθος έμφυλων σχέσεων και υποκειμένων. Βασικό χαρακτηριστικό του «τρίτου κύματος» φεμινισμού είναι η επικέντρωση στον έμφυλο εαυτό και τις έμφυλες σχέσεις.

Ανατρεπτικές θεωρίες σχετικά με το φύλο και τη σεξουαλικότητα

Κατά την διάρκεια του 20^{ου} αιώνα, ο κριτικός αναστοχασμός των ουσιακρατικών μοντέλων κατανόησης του φύλου και της σεξουαλικότητας έφερε στο προσκήνιο ανατρεπτικές θεωρίες, όπου έπειτα της παρουσίας τους μπορούμε να μιλάμε πλέον για μη δυικά τρανς άτομα και πολλαπλότητα στο φύλο και την σεξουαλικότητα. Οι σπουδές του φύλου, επηρεασμένες από το φεμινιστικό κίνημα κατά την περίοδο των κοινωνικών κινημάτων στην Αμερική την δεκαετία του 1970, εισήγαγαν στο δημόσιο διάλογο την queer θεωρία, επεδίωξαν να αποδομήσουν την μέχρι τότε διπολικότητα του φύλου, και κατέληξαν πως ο άντρας ή η γυναίκα είναι κατασκευές και προϊόντα ιστορικών, κοινωνικών και πολιτιστικών διαδικασιών. Με την παρουσία της queer θεωρίας την περίοδο της άνθησης των κοινωνικών κινημάτων την δεκαετία του 1970 αρχίζει ένα νέο κύμα συζητήσεων και διεκδικήσεων το οποίο τaráσσει τις μέχρι τότε κυρίαρχες έννοιες γύρω από το φύλο και την ετεροφυλοφιλία. Οι θεωρίες που το εκλάμβαναν ως σταθερό θεμέλιο κοινωνικών αναλύσεων αρχίζουν να αποσταθεροποιούνται και να καταρρίπτουν το αφήγημα της ετεροφυλοφιλικής του δόμησης. Ωστόσο, παρά τις διεκδικήσεις των κοινωνικών κινημάτων της δεκαετία του '70, η αντίληψη περί της πρωτοκαθεδρίας τους βιολογικού σώματος και του διπολικού σχήματος του φύλου φαίνεται να παραμένει, επανέγγράφοντας έτσι τα σώματα των τρανς ατόμων ως μιαρά και αόρατα απέναντι στο ετεροκανονικό πλαίσιο. Το στίγμα, η έμφυλη βία, η κοινωνική καταπίεση και αποξένωση έχουν συχνά οδηγήσει τρανς υποκείμενα στο θάνατο, αναγκάζοντας τα να αποζητούν μια

συνεχώς αβέβαιή αποδοχή με τακτικούς όρους η οποία σπάνια ενέχει την αναγνώριση και την συμπερίληψη της ταυτότητας τους ως υποκείμενα με κοινά δικαιώματα και ανάγκες.

Μετέπειτα, κατά την δεκαετία του 1980 και 1990 οι queer σπουδές καθιερώνονται ως αντίποδας στο δίπολο άντρας και γυναίκα, αποτελώντας ένα κοινό πεδίο αναφοράς για όλες τις έμφυλες/σεξουαλικές εκφορές της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας, οι οποίες διαφοροποιούνται από όλα εκείνα τα μοντέλα της εξουσιαστικής διχοτομικής ετεροκανονικότητας του φύλου και της σεξουαλικότητας. Οι queer προσεγγίσεις και θεωρίες δεν προασπίζονται αναγκαστικά την κατάργηση του φύλου αλλά συχνότερα προσπαθούν να αναδείξουν την βία και τους μηχανισμούς μέσα από τους οποίους περνούν τα έμφυλα υποκείμενα, καταδεικνύοντας τις ρυθμιστικές πρακτικές που υποστηρίζουν αυτές τις διαδικασίες και τονίζοντας πως σε καμία περίπτωση αυτές δεν αποτελούν φυσική προϋπόθεση (Αθανασίου, 2007).

Η θεωρία της επιτελεστικότητας, που εισήγαγε η Judith Butler στον επιστημονικό διάλογο, με το έργο της *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*, το οποίο δημοσιεύεται στα αγγλικά το 1990, προσέφερε ένα χρήσιμο και καθοριστικό εργαλείο ανάλυσης για την θεωρία του φύλου, αποσυνδέοντας το βιολογικό φύλο (sex) από το κοινωνικό φύλο (gender). Ακόμη, οδήγησε την συζήτηση στο πώς ο κάθε άνθρωπος ζει και επιτελεί την σεξουαλική του ταυτότητα. Σύμφωνα με τη θεωρία της Butler, το να ζει κανείς το σώμα του και το φύλο του σημαίνει πως μπορεί και να το βιώνει ως κάτι το οποίο μεταβάλλεται εσωτερικά και εξωτερικά, καθώς δεν μπορεί να νοείται η αλλαγή μόνο μέσα από κατεστημένα πολιτισμικά νοήματα και αναγνώσεις. Η θεωρία της επιτελεστικότητας συμβάλλει σε ένα ευρύτερο κάλεσμα για υπέρβαση του κοινωνικού νοήματος αυτών των κατηγοριών. Η ανατομία, οι διάφορες πρακτικές, η επιθυμία και οι ταυτότητα δεν συμπίπτουν αναγκαίως και οι οριζόμενες έμφυλες πράξεις, που έχει ορίσει ο κυρίαρχος ετεροκανονικός λόγος, μπορούν να «ξεφτιαχτούν» μέσα από επιλεγμένες ατομικές επιτελέσεις και στρατηγικές.

Ακολουθώντας τη θεωρία της επιτελεστικότητας για το φύλο καταλαβαίνουμε πως η διαμόρφωση του κοινωνικού φύλου συμβαίνει μέσα σε συγκεκριμένες έμφυλες νόρμες, οι οποίες καθορίζουν το ποιοί είμαστε και ταυτόχρονα μας προσφέρουν τρόπους αμφισβήτησης

και διάρρηξης αυτών των νορμών (Butler, 2017). Τέλος, γίνεται αντιληπτό το πώς και γιατί τα τρανς άτομα προσπαθώντας να επιβιώσουν μέσα σε μια καθημερινότητα με συνεχείς προκλήσεις, χρησιμοποιούν τον έμφυλο χαρακτήρα τους στρατηγικά μέσα από διάφορες επιτελέσεις. Γνωρίζουν πως αν δεν πραγματώσουν το ετεροκανονικό φύλο θα υπάρξουν κυρώσεις.

Εκκινώντας από την φεμινιστική πολιτική και κουήρ θεωρία είναι δυνατό να σκεφτούμε ότι το φύλο και η σεξουαλικότητα ενέχουν πολυπλοκότητα, και πως οι έμφυλες κατασκευές λειτουργούν ρυθμιστικά, ερχόμενες στο προσκήνιο ως «συγκεκριμένες ταυτότητες» που μπορούν να υπάρχουν μόνο μέσα σε κανονιστικά και ρυθμιστικά πλαίσια τα οποία πρέπει να οριοθετηθούν και να ελεγχθούν μέσα στο πεδίο της εξουσίας (Butler, 2009, 44-45). Ωστόσο, ούτε το φύλο, ούτε η σεξουαλικότητα μπορούν να ερμηνευτούν ως απόλυτα δυϊκές εμπειρίες, και ούτε μπορεί να υπάρξει μια απόλυτη σεξουαλικότητα (homosexuality, heterosexuality, bisexuality) όταν μιλάμε για την αποδόμηση του ετεροκανονικού μοντέλου.

Το φύλο για τον έμφυλο εαυτό δεν είναι κάτι που εγγράφεται παθητικά πάνω στο σώμα αλλά συντίθεται από την ταυτότητα του, την έκφρασή του, την σεξουαλικότητα του και την βιολογία του. Για καλύτερη κατανόηση, ένα άτομο μπορεί να γεννηθεί γυναίκα (βιολογικό φύλο), αλλά να νιώθει άντρας (κοινωνικό φύλο), να έλκεται συναισθηματικά και ερωτικά από άνδρες (σεξουαλικότητα) και η έκφραση του φύλου του να είναι αρσενική. Ωστόσο, αν επιμένουμε να σκεφτόμαστε πως αυτές οι επιτελέσεις είναι φυσικά δεδομένα τότε δεν θα μπορέσουμε να διευρύνουμε τον τρόπο που σκεφτόμαστε σε σχέση με το φύλο και θα συνεχίσουμε να απορρίπτουμε την ιδέα των πολλαπλών ανατρεπτικών επιτελέσεων βάσει των οποίων το φύλο του καθενός επιτελείται στην πράξη και δεν προϋπάρχει τους συστήματος των πρακτικών που το συνθέτουν .

Με την Queer θεωρία άρχισε σιγά σιγά να αποδομείται η διπολικότητα του φύλου και της σεξουαλικότητας και αποδείχθηκε πως η χρησιμότητα αυτής της επιμονής στο δυϊσμό επιδίωκε να διατηρήσει ένα συγκεκριμένο πλαίσιο αναφοράς για το πώς οφείλουμε να σκεφτόμαστε για το φύλο και την σεξουαλικότητα. Όπως αναφέρεται στον Barker, *Queer: A*

Graphic History, κάποια άτομα μπορεί να βιώσουν τον εαυτό τους ως το «άλλο φύλο», ως «τα δύο φύλα» ή έως «κανένα», αμφισβητώντας έτσι την θεώρηση της κατηγοριοποίησης των ανθρώπων, της ιδέας της μίας και μοναδικής ταυτότητας και την δυαδικότητα είτε στο φύλο(αρσενικό-θηλυκό) είτε στην σεξουαλικότητα(homosexual-heterosexual, bisexual).

Παρότι έχει ασκηθεί κριτική στην Queer θεωρία για την μη διάθεσή της να μεταβεί θεωρητικά σε μια ανάλυση πέραν της δυαδικότητας του φύλου, η ίδια έχει διαδραματίσει σημαντικό ρόλο πάνω στα βιώματα της τρανς εμπειρίας, παρότι αρκετοί τρανς άνθρωποι είναι πιθανό να βιώνουν δυαδικές κατηγορίες φύλου και σεξουαλικότητας, ρισκάροντας να βρεθεί η τρανς εμπειρία σε μια κατάσταση που θα νοηματοδοτείται είτε ως πολύ ανατρεπτικά κριτική και παρεμβατική είτε ως υπερβολικά συμβατή (Prosser, 1998 & Richards, 2018). Από την άλλη, ο Hales, με την παρουσία των τρανς εμπειριών στον ακαδημαϊκό χώρο, προσέφερε σημαντικό έργο, αφού μέσα από το βίωμα της τρανς εμπειρίας και της Queer Θεωρίας, έδειξε πως τα τρανς άτομα διαρρηγνύουν τα γραμμικά αφηγήματα. Επιπλέον, απέδειξε πως η συμπερίληψη των τρανς ατόμων σε γραμμικά αφηγήματα δεν είναι κάτι το θετικό αφού τελικά δεν προσεγγίζονται ως “διαφορετική” ομάδα και δεν αναγνωρίζονται τα ουσιαστικά προβλήματα τα οποία καθημερινά αντιμετωπίζουν. Κατέληξε πως αν καταφέρουμε να τα σκεφτούμε ως άτομα που αντιστέκονται σε αυτή τη γραμμικότητα θα μπορέσουμε να μιλήσουμε για μια Queer Τρανς Θεωρία.

Η άρνηση της υιοθέτησης του ετεροκανονικού μοντέλου, με γνώμονα το αίτημα μιας πολλαπλής ταυτότητας και βιωμένης εμπειρίας θα μπορούσε να γίνει ένας δυνατός αντίλογος απέναντι σε μια κοινωνία βαθιά σεξιστική και τρανσφοβική, καθώς μια τέτοια προσέγγιση είναι δυνατό να αποσταθεροποιήσει το επιβεβλημένο ετεροκανονικό καθεστώς και να οδηγήσει τα υποκείμενα σε νέες θεωρήσεις και επιτελέσεις.

Η συζήτηση και οι κοινωνικοί αγώνες για πολλαπλότητα στο φύλο έχει ήδη ξεκινήσει και πλέον είναι σημαντικό να μιλάμε για Queer Τρανς Θεωρία, εφόσον υπάρχουν τρανς άτομα που προσδιορίζονται ως gender neutral, genderfluid, agender, pangender, non-binary. Από την άλλη, το να επισημαίνεται η πολυπλοκότητα και η περιπλοκότητα του φύλου και της

σεξουαλικότητας ως συνεχώς αντιστεκόμενες κατηγορίες ανάλυσης ανάμεσα στις κατηγορίες του διμορφισμού, δεν υποδεικνύει την απαραίτητη δημιουργία νέων εκφορών φύλου και σεξουαλικότητας. Αντίθετα, είναι δυνατό να υποστηριχθεί πως έτσι ενισχύονται οι τρόποι με τους οποίους μπορούν να οριοθετηθούν μέσα σε ένα διανοητό θεωρητικό και πολιτικό πεδίο. Η συζήτηση για το φύλο και τη σεξουαλικότητα των τρανς ατόμων είναι ένα πεδίο πάλης και διαπραγμάτευσης που ενέχει πειθάρχηση, ιεραρχήσεις και συνεχή επανεπινόηση, οδηγώντας μας σε αλληπάλληλες πολιτικές και στοχαστικές επαγρυπνήσεις.

Καταληκτικά, και λαμβάνοντας υπόψη όλες τις προηγούμενες θεωρίες, το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στους μηχανισμούς εκείνους που χρησιμοποιεί η εξουσία για να διαχειριστεί και να διαπραγματευτεί τους νέους όρους σχετικά με την κοινωνική διαφοροποίηση, όρους όπως το φύλο, η σεξουαλικότητα, η εθνικότητα, η κοινωνική τάξη, η υγεία και η ηλικία, τους οποίους αντιλαμβάνεται ως κατεστημένες διαδικασίες που επιτελούνται μέσα σε συνεχώς μεταβαλλόμενες συνθήκες κοινωνικών ιεραρχήσεων και συγκρούσεων.

Από την τρωτότητα στην αναγνώριση

Τα τρανς άτομα για αρκετά χρόνια κάτω από τον όρο-ομπρέλα «τρανς», νοούνταν ως άτομα στα οποία το φύλο που τους αποδόθηκε κατά τη γέννησή δεν ταιριάζει με την εσωτερική θεώρηση για το φύλο τους, ανεξάρτητα από το αν έχουν υποβληθεί ή όχι σε ιατρικές διαδικασίες έμφυλου επαναπροσδιορισμού. Τα διεμφυλικά άτομα (transgender), αντιλαμβάνονται το φύλο τους ως μια συνεχή επιτέλεση, διεκδικώντας το δικαίωμα του αυτοπροσδιορισμού και το δικαίωμα της επιλογής του σώματος που επιθυμούν, όπως εκείνα το επιθυμούν χωρίς απαραίτητα να υποβληθούν στην παραπάνω διαδικασία. Το τρανς βίωμα για αρκετά άτομα της κοινότητας είναι μια συνεχής υποκειμενική διεργασία η οποία έρχεται σε κόντρα με τις προσεγγίσεις της βιολογίας, και η οποία συμβαίνει συνεχώς μέσα στο χρόνο χωρίς δεν συνδέεται άμεσα με μια μοναδική έμφυλη ταυτότητα.

Το να προσεγγίζουμε τα τρανς σώματα μέσα από την πολιτική τους διάσταση δεν σημαίνει ότι τα σκεφτόμαστε μόνο ως σώματα, τρωτά και ανοιχτά σε εσωτερικές και εξωτερικές αλλαγές, αλλά μπορούμε να σκεφτούμε ενδιάμεσες στρατηγικές, ανάμεσα στα έμφυλα σώματα τα

οποία επικοινωνούν με όλες τις άλλες μειονοτικές ταυτότητες που νοούνται ως σωματικές και υλικές.

Οι κατεστημένες δυνιστικές αντιλήψεις σε σχέση με το φύλο έχουν ως αποτέλεσμα την αποβολή από τον δημόσιο λόγο και τον εξοστρακισμό των τρανς ατόμων από κάθε δικαίωμα. Κάθε προσπάθεια ορατότητας για τα τρανς άτομα συγκεντρώνει όλα τα πυρά και την βία της εξουσίας κάτω από το προσωπείο της κανονικότητας και οποιοδήποτε άνοιγμα στην διαφορετικότητα εμποδίζεται. Η παραχώρηση δικαιωμάτων και η αναγνώριση της ρευστότητας των τρανς ατόμων από την πολιτεία έχει συχνά αμφίσημα αποτελέσματα, μιας και η παραχώρηση τους ή η ψήφιση συγκεκριμένων νόμων που στοχεύουν στην έμφυλη συμπερίληψη, μπορεί ταυτόχρονα να συνεπάγεται την αύξηση της συμβολικής ισχύος των θεσμών (υγεία, εκπαίδευση, εργασία) με σκοπό την συντήρηση του δυνισμού του φύλου. Η παραχώρηση δικαιωμάτων μπορεί έτσι παράλληλα να επιβάλλει διαχωρισμούς οι οποίοι απευθύνονται σε τρανς άτομα-άνδρες/ γυναίκες που έχουν κατοχυρώσει την μετάβαση με χειρουργικές επεμβάσεις και ορμονοθεραπεία, κάτι το οποίο σαφέστατα απευθύνεται σε όσα τρανς άτομα είχαν αυτό το προνόμιο, αποκλείοντας εκείνους που έχουν χαμηλότερη ταξική προέλευση. (Rose, 2016, 33)

Παρότι υπάρχουν λόγοι “εξουσίας” σχετικά με το φύλο - όπως είναι το δίκαιο και τα νομολογήματα, η ιατρική, η ψυχιατρική - που επιδιώκουν να διατηρήσουν σε κάθε ευκαιρία την ανθρώπινη ζωή μέσα σε συγκεκριμένους έμφυλους όρους, οι ίδιοι δεν καταφέρνουν να αποτρέψουν την ανάδυση νέων τρόπων βίωσης του φύλου που αμφισβητούν τις κυρίαρχες νόρμες σε σχέση με το φύλο (Butler, 2017).

Το βίωμα του φύλου δεν είναι κάτι που συμβαίνει συνειδητά γιατί ο κάθε άνθρωπος δεν ζει εκτός της επιτελεστικής διαδικασίας. Μπορεί να ελέγξει την μορφή του σώματος του αλλά δεν μπορεί να ελέγξει απαραίτητα τον λόγο που έχει οδηγήσει στην κατασκευή των ταυτοτήτων του. Για αυτό όταν η έμφυλη επιτέλεση του κάθε ανθρώπου έρχεται να αρθρώσει κάποιον διαφορετικό λόγο, τότε συγκρούεται με την κανονικότητα και ανάγεται σε κατηγορία κοινωνικής ανισότητας (Αστρινάκη, Ποθητή & Αθανασίου, 2011).

Οι διαφορετικά βιωμένες σωματικότητες των τρανς ατόμων προκαλούν αναταραχή στην αποδεκτή κατασκευή της δυϊκότητας των φύλων, και δεχόμενες βία, καταλήγουν να τοποθετούνται σε ένα αφήγημα στο οποίο αδυνατούν να νοηματοδοτηθούν ως αξιοβίωτες ζωές.

Η συνάρτηση του φύλου με την υγεία/ιατρική/βιοεπιστήμη δεν αποτελεί πεδίο συζήτησης μόνο για το ατομικό σώμα αλλά και για το πολιτικό. Αυτή η σύνδεση μπορεί να γίνει ευκολότερα κατανοητή στην συγκεκριμένη μελέτη αν στη θέση του φύλου τοποθετήσουμε σώματα τα οποία τελούν υπό «τροποποίηση» ή «γήρανση». Είναι σώματα τα οποία δεν τοποθετούνται στο πρόταγμα της υπάρχουσας κανονικότητας, της υγείας, της παραγωγικότητας και καθημερινά βιώνουν διαρκείς ακυρώσεις της πραγματικότητας, της οποίας είναι ενσώματα μέλη. Είναι πλέον σώματα τα οποία βρίσκονται εκτός κανονιστικής πραγματικότητας, και καθίστανται «αόρατα» προκαλώντας ρωγμές στην σφαίρα της δημόσιας ζωής, αποσταθεροποιώντας τις υπάρχουσες έμφυλες επιτελέσεις (Αθανασίου, 2006).

Οι έμφυλες επιτελέσεις λοιπόν στις οποίες αναγκάζονται να καταφύγουν τρανς άτομα, είναι ενδεχομενικές πράξεις που συνήθως έχουν μελετηθεί και υιοθετούνται εργαλειακά και στρατηγικά. Οι επιτελέσεις στις οποίες αναφερόμαστε σύμφωνα με την queer θεωρία, έχουν χρονικές και συλλογικές διαστάσεις και ο χαρακτήρας τους δεν είναι καθόλου ασήμαντος, οι σημάνσεις ταυτότητας δεν αποτελούν μονάχα φυσικές και αυτονόητες προϋποθέσεις αλλά είναι και αναπόφευκτες συμβάσεις πολιτικής πράξης(ο.π., 2006, 200). Σε αυτό το πλαίσιο, το φύλο των τρανς ατόμων είναι εξίσου πραγματικό όσο το φύλο οποιουδήποτε άλλου ατόμου που επιτελεί το φύλο του σύμφωνα με τις κοινωνικές προσδοκίες.(Μπάτλερ, 2006, 383-389).

Η αδυνατότητα της σύλληψης των τρανς ατόμων πέρα από το κατασκευασμένο έμφυλο συνεχές δεν θα καταφέρει να αποσταθεροποιήσει τις παγιωμένες αντιλήψεις για την θέαση της βιωμένης τρανς εμπειρίας. Η συνεχής τοποθέτηση της σε μια επιβεβλημένη επανάληψη την κατατάσσει σε ένα “φυσικό τρόπο ύπαρξης”, οποίος παράγει σταθερότητα μέσα στην ίδια του την αστάθεια. Αν δεν φανταστούμε, όπως υποστηρίζει και η Μπάτλερ στο Gender Trouble την επιτέλεση ως μια συνεχή επανάληψη, και αν το φύλο δεν αποσταθεροποιηθεί από την

“πραγματικότητα του και την φυσικότητα του”, τότε τα τρανς άτομα κινδυνεύουν να νοηματοδοτηθούν μέσα σε θεσμικά οριοθετημένα πλαίσια στα οποία η διαφορετικότητα και η μοναδικότητα του βιώματος και του λόγου τους καταδικάζεται στην αφάνεια και αποκλείεται από το δημόσιο λόγο.

Τον εξοστρακισμό των ατόμων αυτών από συγκεκριμένες υπηρεσίες και πεδία θα προσπαθήσουμε να μελετήσουμε στο επόμενο κεφάλαιο. Άξονας μας θα είναι η ιστορική αδιαφορία του ελληνικού νομοθετικού πλαισίου να συμπεριλάβει τα τρανς πρόσωπα και οι ποικίλες δυσκολίες πρόσβασης στους σε κοινωνικές δομές αλλά και στο δημόσιο σύστημα υγείας.

Κεφάλαιο Δεύτερο

Η τρανς κατάσταση και κανονικοποιητικοί νομικοί και ιατρικοί λόγοι και λογοθετικές πρακτικές

Η προσέγγιση των τρανς ατόμων στο ελληνικό νομικό πλαίσιο

(Νόμος 344/1976, Νόμος 4144/2013, Νόμος 4491/2017, άρθρο 14, δημόσια διαβούλευση, ένταξη του φύλου στην δημόσια υγεία)

Οι καταχρήσεις της εξουσίας, όπως αναφέρει η Butler, στο έργο της, *Ψυχική ζωή της εξουσίας*, δεν είναι «ούτε επινοήσεις ούτε φαντασιώσεις» των τρανς ατόμων. Είναι πραγματικές, και παρότι η εξουσία συχνά περιγράφεται ως κάτι μονοσήμαντο και εξωτερικό από τα υποκείμενα, μπορούμε πλέον να την συλλάβουμε ως κάτι το οποίο επιβάλλεται και που συνήθως αφήνει τα υποκείμενα τρωτά και εκτεθειμένα, τα οποία υποχρεώνονται να αναζητούν ενδείξεις ύπαρξης ενός εαυτού, σε λόγους που είναι ταυτόχρονα αδιάφοροι και κυρίαρχοι (Μπάτλερ, 2009, 32-33).

Το πέρασμα στον 20^ο αιώνα, οι αλλαγές στο κοινωνικοπολιτικό, οικονομικό, πολιτικό και πολιτισμικό πεδίο, όπως και η καθιέρωση των φεμινιστικών θεωριών στο επιστημονικό λόγο τοποθέτησαν το σώμα σε μια συζήτηση η οποία οδήγησε στην μετατόπιση της σταθερής και δεδομένης σημασίας του, σε ένα αβέβαιο, ρευστό, μεταβαλλόμενο με ασαφή όρια σώμα. Αφαιρώντας τον καθολικό και ουδέτερο χαρακτήρα, όπως συνέβη και με το φύλο, το σώμα αρχίζει να νοείται ως κάτι που υπάρχει και βιώνεται, συγκροτείται και ανασυγκροτείται μέσω διαρκών τροποποιήσεων και επαναπροσδιορισμών αποσταθεροποιώντας την αντίληψη της μιας συγκεκριμένης έμφυλης ταυτότητας, ακριβώς όπως και τα τρανς σώματα (Μακρυνιώτη, 2004).

Η επιμονή στη βιολογία του σώματος δεν είναι τυχαία και παρά τις κατακτήσεις των φεμινιστικών κινημάτων και την αλλαγή των επιστημών της βιολογίας, οι οποίες ξεκίνησαν να εξετάζουν το σώμα πέρα από την βιολογική-υλική του οντότητα, το σώμα εξακολουθεί να συνιστά τόπο πολιτικής διαμάχης και πολιτικής διεκδίκησης (Μακρυνιώτη, 2004).

Η συμβολή των φεμινιστικών προσεγγίσεων στις μελέτες για το σώμα, παρότι σύνθετη και ποικιλόμορφη δεν κατάφερε να αποδημήσει πλήρως την υλικότητα του σώματος. Η αποδοχή της φυσιολογίας που αφορούσε το εσωτερικό του σώματος, καθώς δεν μπορεί να ερμηνευτεί εκτός των εσωτερικών του λειτουργιών ενίσχυσε την διάκριση του βιολογικού/κοινωνικού, με ελάχιστες εξαιρέσεις, όπως τα έργα της Haraway (Haraway,1991) και της Martin (Martin, 1994), οι οποίες μελέτησαν το εσωτερικό του σώματος και τις λειτουργίες του και υποστήριξαν πως η φεμινιστική θεωρία συχνά τείνει να εγκλωβίζει την φυσιολογία της σωματικής ανάπτυξης, εγκλωβίζοντας το σώμα σε μια βιολογική και αμετάβλητη ερμηνεία (Birke, 2004). Η απουσία κριτικής στον επιστημονικό λόγο μπορεί να οδηγήσει σε μια σιωπηρή συγκατάθεση απέναντι στη βιολογία και την τεχνολογία. Όσο περισσότερο εδραιώνεται αυτή η απουσία, τόσο τα εκάστοτε θεσμικά πλαίσια καταλήγουν να αναπαράγουν τις κοινωνικές ανισότητες που αντικατοπτρίζουν, με αποτέλεσμα τα τρανς σώματα να αδυνατούν να ειπωθούν πέραν της έμφυλης διάστασής τους.

Αν μπορέσουμε να σκεφτούμε το σώμα ως ρευστό και διαπερατό τότε μπορούμε να σκεφτούμε πως οι διαδικασίες που εμπλέκονται στην (ανα)δημιουργία των σωμάτων που ενέχουν ή όχι φύλο⁶, δεν ορίζονται μόνο από την βιολογία αλλά και από τη βιωμένη εμπειρία.

Οι νομικές πτυχές της εξουσίας, όπως αναφέρει η Butler, στην *Αναταραχή Φύλου*, αντλώντας από τον Φουκώ, διέπουν την πολιτική ζωή με αρνητικούς όρους- μέσω του περιορισμού, της απαγόρευσης, της ρύθμισης, του ελέγχου- αλλά και της «προστασίας» των ατόμων που δεν σχετίζονται με αυτή και συγκροτούν τα υποκείμενα παράγοντας έμφυλες κατηγοριοποιήσεις μέσα σε ένα σύστημα που υποτίθεται πως λειτουργεί υπέρ τους (Butler, 2009, σ 26). Η βιολογία, η τεχνολογία, οι θεωρίες ποιότητας υγείας, είτε σωματικής είτε ψυχικής, στα πρότυπα πάντα δυτικών αντιλήψεων, τεκμηριώνουν και νομιμοποιούν τις διαφορές αντί να τις αποδομούν. Οι κοινωνικές ιεραρχήσεις και οι νέες φιλελεύθερες πολιτικές περί εξίσωσης της διαφοράς στοχεύουν στο να περιθωριοποιηθούν ή ακόμα και να εξοντωθούν οι βιολογικά/κοινωνικά διαφορετικοί. Παρόλα αυτά, όπως σε κάθε πεδίο άσκησης σχέσεων

⁶ Binary, Non-Binary, Agender, Genderfluid, Genderneutral, Genderqueer, Two-spirit, Trans

εξουσίας και γνώσης, ενυπάρχουν πιθανότητες αντίστασης και διέξοδοι αλλαγής που υπερβαίνουν τις κυρίαρχες κατηγοριοποιήσεις.

Στην περίπτωση της Ελλάδας, η θεσμική αναπαράσταση και αναγνώριση του φύλου εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο των ζητημάτων της ισότητας και της ίσης μεταχείρισης των πολιτών. Οι πολιτισμική ιδιαιτερότητα της Ελλάδας σε συνδυασμό με την υιοθέτηση μικτών φιλελευθέρων πολιτικών μετά την μεταπολίτευση, τα αιτήματα εκσυγχρονισμού του ΕΣΥ και την προσχώρηση της χώρας στην Ευρωπαϊκή κοινότητα, παρέχουν τις κατάλληλες προκείμενες για την μελέτη της αντιμετώπισης των τράνς ατόμων από πλευράς θεσμών. Η νομοθετική αναγνώριση της αρχής της ίσης μεταχείρισης εισάγεται με τον Ν 3304 το 2005 για την «Εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανεξαρτήτως φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής, θρησκευτικών ή άλλων πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού»⁷ Στο συγκεκριμένο νόμο, κατά το άρθρο 19, παρατηρούμε επίσης και την σύσταση για προώθηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης προς «ευάλωτες ομάδες πληθυσμού» οι οποίες τείνουν να παρουσιάζουν χαρακτηριστικά εργασιακής και θεσμικής απομόνωσης. Με τη θέσπιση του Ν 3896 το 2010 σχετικά με την «Εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης» παρατηρούμε ένα ακόμα νομοθετικό βήμα προς την κατεύθυνση της αναγνώρισης ζητημάτων φύλου. Ο νόμος αυτός πλέον αναγνωρίζει την «διάκριση λόγω φύλου» και συμπεριλαμβάνει τις υποθέσεις σχετικές με παρενόχληση, σεξουαλική παρενόχληση, τη λιγότερο ευνοϊκή μεταχείριση γυναικών λόγω εγκυμοσύνης ή μητρότητας κλπ. Στο άρθρο 3, παρ. 2 (β), του εν λόγω νόμου διαβάζουμε επίσης ότι «διάκριση λόγω φύλου συνιστά, επίσης, οποιαδήποτε λιγότερο ευνοϊκή μεταχείριση προσώπου που συνδέεται με αλλαγή φύλου». Η συγκεκριμένη διάταξη, προερχόμενη από Ευρωπαϊκές νομοθετικές οδηγίες και συντονισμούς, φέρνει τη νομική πραγματικότητα της Ελλάδας κοντύτερα στα έμφυλα ζητήματα, χωρίς όμως να καλύπτει τα φάσματα του κοινωνικού φύλου στα οποία εμπίπτει ένας τεράστιος αριθμός

⁷ Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών –Ινστιτούτο Κοινωνικής Πολιτικής (ΕΚΚΕ-ΙΚΠ), Ερευνητικό πρόγραμμα «Σύσταση Παρατηρητηρίου Καταπολέμησης των διακρίσεων», Το Θεσμικό πλαίσιο καταπολέμησης των διακρίσεων, Ν. Σαρρής, σελ. 8-9, διαθέσιμο σε: [http://www.eif.gov.cy/mlsi/dl/genderequality.nsf/0/24C8142C925A4A5CC2257A750029F715/\\$file/Framework_el.pdf](http://www.eif.gov.cy/mlsi/dl/genderequality.nsf/0/24C8142C925A4A5CC2257A750029F715/$file/Framework_el.pdf).

διεμφυλικών ατόμων. Παρ' όλα αυτά, διάμεσο της ευρωπαϊκής νομοθεσίας , με το ψήφισμα 2048 του 2015, της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης, με τίτλο «Διακρίσεις σε βάρος των διεμφυλικών ατόμων στην Ευρώπη» , παρατηρούμε μια ακόμα νομοθετική ρύθμιση που αλλάζει το καθεστώς της νομικής αναγνώρισης φύλου στην Ελλάδα.⁸ Όλες αυτές οι ρυθμίσεις θα προετοιμάσουν το έδαφος για τον Ν 4491 του 2017 για την Νομική Αναγνώριση της Ταυτότητας Φύλου , τον οποίο θα εξετάσουμε στη συνέχεια.

Παρότι η ψήφιση του Ν. 4491/2017 για την Νομική Αναγνώριση της Ταυτότητας Φύλου, αποτελεί μια από τις σημαντικότερες κατακτήσεις της κοινότητας των διεμφυλικών ατόμων, θα προσπαθήσουμε να μελετήσουμε τα προβλήματα που προκύπτουν με βάση αυτών και σύμφωνα με την ερευνητική μας υπόθεση. Η κριτική μας βασίζεται πάνω στο ζήτημα της απουσίας πλήρους συμπερίληψης, αποδοχής και αναγνώρισης, καθώς ο νόμος συνεχίζει να τοποθετεί σε ένα διπολικό/βιολογικό σχήμα τα τρανς άτομα. Πιο συγκεκριμένα, ήδη από το 1^ο Άρθρο⁹ , ο περιορισμός αυτός αρχίζει να γίνεται φανερός, καθώς θεσμοθετείται ο προσδιορισμός και η εκφορά του φύλου των τρανς ατόμων, ενώ θα μπορούσε να αναφέρεται σε όλα τα πρόσωπα.

Παρότι το 1^ο άρθρο του Ν. 4491/2017, αναφέρεται κυρίως σε χαρακτηριστικά του φύλου ή στοιχεία της προσωπικότητας, το 2^ο άρθρο δημιουργεί μια κατασκευή η οποία επιστρέφει σε στοιχεία διπολικότητας, αφού επικεντρώνεται σε ιατρικές επεμβάσεις που το άτομο έχει υποβληθεί, αποκλείοντας τις υπόλοιπες μη δυαδικές κατηγορίες της ταυτότητας ή χαρακτηριστικών φύλου (non-binary, genderqueer, genderfluid, agender) χωρίς πάλι να αποδομεί το διπολικό οικοδόμημα άντρας-γυναίκα. Στην παράγραφο 3 του 3^{ου} άρθρου απαραίτητη προϋπόθεση για να διορθώσει το καταχωρημένο φύλο του οποίο άτομο επιθυμεί θα πρέπει να μην είναι έγγαμο ενισχύοντας έτσι την αντίληψη πως τα άτομα γίνονται ορατά κάτω από το πρίσμα του αναπαραγωγικού μοντέλου.

⁸ Έκθεση: Διεμφυλικά Άτομα και Νομική Αναγνώριση Ταυτότητας Φύλου, Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου – Ελληνική Δημοκρατία

⁹ Άρθρο 1: Δικαιώματα του Προσώπου με βάση την ταυτότητα και τα χαρακτηριστικά του φύλου του.

Στη συνέχεια το 2^ο και το 3^ο Άρθρο του Ν.4491/2017¹⁰, αναφέρονται στη ταυτότητα φύλου ως έκφραση και βούληση, όπου έκφραση νοείται η εσωτερική και εξωτερική εμφάνιση, η οποία γίνεται αντιληπτή μόνο μέσα από ιατρικές επεμβάσεις, αγνοώντας τις κατακτήσεις του κινήματος. Η αναφορές στην παθολογία και την βιολογία τοποθετούν τα διεμφυλικά άτομα στο φάσμα της κανονικοποίησης. Η θεσμική αναγνώριση της πολλαπλότητας του φύλου των τρανς ατόμων δεν είναι απλά μια θεσμική αλλαγή - είναι κάτι παραπάνω από μια νομική διεκδίκηση ή μεταρρύθμιση. Η αλλαγή του θα προκαλέσει έντονη ρήξη στο ετεροκανονικό αναπαραγωγικό μοντέλο. Παρότι λοιπόν, το 2^ο και το 3^ο άρθρο νοσηματοδοτούν την ταυτότητα φύλου, η αναγνώριση του παραμένει ελλιπής. Παρότι μπορούμε να κάνουμε λόγο για μια νομοθετική «λύση», η ψήφιση του νόμου για την νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου από μόνη της δεν μπορεί να εξασφαλίσει πλήρη αναγνώριση και ασφάλεια για τις ζωές των τρανς ατόμων. Η πληθώρα παραδειγμάτων καθημερινών επιθέσεων και αποκλεισμών των τρανς ατόμων έρχονται συχνά στο δημόσιο λόγο, είτε γιατί δημόσιες υπηρεσίες αρνήθηκαν να τα εξυπηρετήσουν καθώς τα έγγραφά τους δεν ταίριαζαν με το φύλο τους, ή, στην παρούσα συγκυρία που χαρακτηρίζεται από την πανδημία Covid-19, τα τρανς άτομα αποκλείστηκαν αυτόματα από τις βασικές παροχές υγείας.

Η παροχή μερικών θεσμικών προνομίων δεν σηματοδοτεί το τέλος του βίαιου αποκλεισμού των ατόμων της τρανς κοινότητας από το κοινωνικό σύνολο. Τα ίδια έρχονται συχνά αντιμέτωπα με την καθημερινότητα των θεσμικών διακρίσεων, κυρίως όταν δεν ακολουθούν κατά γράμμα τον ψηφισμένο νόμο, είτε γιατί αυτό δεν είναι εφικτό λόγω οικονομικών συνθηκών είτε γιατί δεν το επιτρέπει η ψυχολογία τους ή απλά όταν δεν το υπαγορεύει η επιθυμία με βάση την οποία ένα τρανς άτομο αποφασίζει να αλλάξει νομικά την ταυτότητά του.

Η σημασία της αναγνώρισης της πολλαπλότητας και της ποικιλομορφίας του φύλου και της σεξουαλικότητας των τρανς ατόμων αποτελεί ένα συνεχές ερώτημα για το υπέρ ή κατά της πλήρους νομικής αναγνώρισης, καθώς βρισκόμαστε σε συνεχείς πολιτικές αλλαγές οι οποίες

¹⁰ Άρθρο 2: Ορισμοί.

Για μια εκτενή παρουσίαση των Άρθρων βλ. το Παράρτημα.

ενέχουν φοβικά, απειλητικά και τιμωρητικά στοιχεία απέναντι σε οτιδήποτε διαρρηγνύει το, ετεροκανονικό, αναπαραγωγικό μοντέλο της πολιτικής εξουσίας. Από την άλλη η νομική αυτή αναγνώριση καθιστά για κάποια από τα τρανς άτομα μια δυνατότητα εισόδου στο κοινωνικό πεδίο, δίχως την οποία εκείνα θα παρέμεναν εκτός της κοινωνικής σφαίρας που απολαμβάνουν τα ετεροκανονικά υποκείμενα στην καθημερινή ζωή τους.

Ας μην ξεχνάμε πως ο Ν. 4491/2017 για την Νομική Αναγνώριση της Ταυτότητας Φύλου, παρά την ψήφιση του, φέρνει μια αλλαγή η οποία δεν μπορεί παρά να επιδράσει πάνω στις ζωές των τρανς ατόμων μόνο μερικώς. Ζητήματα όπως η επαγγελματική κατάρτιση και αποκατάσταση, η πλήρης συμπερίληψη στις υπηρεσίες υγείας, τα επιδόματα σε ηλικιωμένα άτομα, οι παροχές προνοιακού χαρακτήρα, είναι απαραίτητα για να μπορέσουν να καλύψουν τις βασικές ανάγκες επιβίωσης. Η έλλειψη τέτοιου είδους κοινωνικής μέριμνας οδηγεί τα τρανς άτομα στην μαύρη ή στη σεξ εργασία, μια μορφή εργασίας της οποίας τη νόμιμη κατοχύρωση η κοινότητα διεκδικεί αρκετά χρόνια καθώς θα μπορούσε να προσφέρει «ασφάλεια» σε μια επισφαλή και επικίνδυνη, για αρκετά τρανς άτομα, εργασία.

Έτσι αναρωτιόμαστε: αν ένα άτομο το οποίο βρίσκεται στην τρανς κατάσταση και δεν επιθυμεί ή δεν έχει τους απαραίτητους πόρους, να επέμβει ιατρικά για να επαναπροσδιορίσει το φύλο του, δεν έχει δικαίωμα νομικής αναγνώρισης του φύλου του; Τα άτομα τα οποία βρίσκονται στη τρανς κατάσταση και δεν εντάσσονται στο δίπολο τρανς άνδρας ή τρανς γυναίκα και δεν ταυτίζονται με κανένα από τα δυο βιολογικά φύλα(non binary, intersex)¹¹, δεν έχουν δικαίωμα στην νομική αναγνώριση της ταυτότητας του φύλου τους;

Ορισμένα από τα παραπάνω ερωτήματα δεν είναι δύσκολο να τα απαντήσουμε αν σκεφτούμε πως στην Ελλάδα μέχρι και την ψήφιση του Ν. 4491/2017 δεν υπήρχε ένα ξεκάθαρο και σαφές πλαίσιο που να αναγνωρίζει και να προστατεύει την αναγνώριση φύλου για τα διεμφυλικά άτομα. Για να μπορέσει να γίνει κατανοητή η σημαντικότητα της ψήφισης του νόμου 4419/2017 για την Νομική Αναγνώριση της Ταυτότητας Φύλου, σχετικά με τις διεκδικήσεις της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας αλλά κυρίως για την κοινότητα των τρανς ανθρώπων, είναι χρήσιμο να

¹¹ Για μια εκτενή ανάλυση σχετικά με τους όρους που είναι επιθυμητό από την κοινότητα των τρανς ατόμων στην Ελλάδα να χρησιμοποιούνται βλ. (Color Youth, 2019-2021)

συμπεριληφθούν στην ανάλυση νομολογήματα τα οποία μέχρι και την ψήφισή του, παρουσίαζαν τα τρανς άτομα στο ελληνικό θεσμικό πλαίσιο.

Πιο συγκεκριμένα, το άρθρο 14 του νόμου 344/1976, Περί Ληξιαρχικών Πράξεων και το άρθρο 4 του νόμου 4144/2013¹², σχετικά με την Αντιμετώπιση της παραβατικότητας στην Κοινωνική Ασφάλιση και στην αγορά εργασίας, το οποίο αντικατέστησε και τροποποίησε τις διατάξεις του νόμου 344/1976, Περί Ληξιαρχικών Πράξεων, αναφέρονται αποκλειστικά στη δικαστική διαδικασία της εκούσιας δικαιοδοσίας όπου μόνο ο δικαστής θα είχε την δικαιοδοσία για οποιαδήποτε ενέργεια αλλαγής του καταχωρημένου βιολογικού φύλου στη «ληξιαρχική πράξη» και θα αποφάσιζε/επέτρεπε την «διόρθωσή» της σε περίπτωση που είχε επέλθει «αλλαγή φύλου». Το ενδεχόμενο της θετικής αλλαγής των καταχωρημένων στοιχείων των τρανς ατόμων μέχρι και το 2016, ολοκληρωνόταν μόνο αν υπήρχαν επίσημα έγγραφα τα οποία πιστοποιούσαν την «αλλαγή φύλου» η οποία είχε επέλθει έπειτα από ορμονοθεραπεία και μη αναστρέψιμες χειρουργικές επεμβάσεις στα γεννητικά όργανα.

Στην Ελλάδα τα τρανς άτομα έχουν υποστεί εξαναγκαστικές στείρωσεις όπως και άλλες απάνθρωπες μεταχειρίσεις. Μέχρι το 2015 και παρά τις συστάσεις του Συμβούλιου της Ευρώπης, το οποίο τον Απρίλιο του 2015 τόνισε με ψήφισμά του την ανάγκη για την καταπολέμηση των διακρίσεων εις βάρος των τρανς ατόμων, καλώντας όλα τα κράτη μέλη να αναπτύξουν διαδικασίες οι οποίες θα είναι γρήγορες, διαφανείς και προσβάσιμες, ανεξαρτήτου ηλικίας, ιατρικής κατάστασης, οικονομικής ή ανεξαρτήτου ποινικού μητρώου, η Ελλάδα δεν διέθετε κανένα σχέδιο σχετικά με την Νομική Αναγνώριση Ταυτότητας Φύλου. Παρότι ανήκε ήδη στις χώρες που είχαν νομοθετήματα τα οποία κάλυπταν εν μέρει την νομική αναγνώριση του φύλου, μέχρι και το 2015 κατείχε και μια από τις θέσεις ανάμεσα σε χώρες που εξακολουθούσαν να θέτουν ως προϋπόθεση την υποχρεωτική στείρωση, την

¹² Άρθρο 14 για την Μεταβολή στοιχείων ληξιαρχικών Πράξεων στο ν.344/1976 Περί Ληξιαρχικών Πράξεων Άρθρο 4 για την Αντικατάσταση και Τροποποίηση διατάξεων του ν. 344/1976, Περί ληξιαρχικών Πράξεων, του ν. 4144/2013 για την Αντιμετώπιση της παραβατικότητας στην Κοινωνική Ασφάλιση και στην αγορά εργασίας και λοιπές διατάξεις αρμοδιότητας, Για εκτενή παρουσίαση των άρθρων βλ. το Παράρτημα.

φυλομετάβαση, την ψυχολογική και ψυχιατρική διάγνωση, την ορμονοθεραπεία και την υποχρεωτική έκδοση διαζυγίου και την μη πρόσβαση σε ανήλικα άτομα.

Γίνεται αντιληπτό, πως η αναγκαιότητα για την ψήφιση του νόμου 4419/2017 για την Νομική Αναγνώριση της ταυτότητας φύλου στο ελληνικό νομικό πλαίσιο δεν είναι τυχαία, αν σκεφτούμε πως τα σώματα των τρανς ατόμων υπάγονται και αυτά άμεσα, μέσα σε ένα πολιτικό πεδίο, όπου αυτά επενδύονται, σημαδεύονται, δαμάζονται και κυρίως βασανίζονται, όπως αναφέρεται στο έργο του Φουκώ, *Πολιτική οικονομία του σώματος*, το οποίο δημοσιεύτηκε το 1976, στο βιβλίο του *Επιτήρηση και Τιμωρία- Η γέννηση της Φυλακής*.

Οι Queer ταυτότητες, οι οποίες συζητάνε και φέρουν στο προσκήνιο διαταράξεις της ετεροκανονικής συνθήκης, που «σπάνε» την κατασκευή του έμφυλου συνεχούς και που αποκαλύπτουν την ρευστότητά του, δεν είναι ακόμα αποδεκτές στο Ελληνικό νομικό πλαίσιο, μιας και το βίωμα του φύλου των τρανς ατόμων, για να μπορέσει να γίνει κατανοητό θα πρέπει να υποκύψει σε διαγνωστικές κατηγορίες για να εξασφαλίσει την αναγνώρισή του. Παρά την ύπαρξη νομοθετημάτων, σε ελληνικό και παγκόσμιο επίπεδο, τα οποία κατοχυρώνουν βασικά ανθρώπινα δικαιώματα, και τις σημαντικότερες παρεμβάσεις της ακαδημαϊκής επιστημονικής κοινότητας, της ψυχιατρικής, της ιατρικής, της βιολογίας, της νομικής, και των κινημάτων που στέκονται μαζί με την τρανς κοινότητα, οι οποίες έχουν προσφέρει κριτικές και μεταμορφωτικές γνώσεις σχετικά με την ορατότητα και την αναγνώριση των τρανς ατόμων, βλέπουμε πως οι ενέργειες για μια πιο ουσιαστική συμπερίληψη τους συνεχίζουν να προκαλούν αντιδράσεις στο σώμα της ελληνικής κοινωνίας.

Η αναπαραγωγή των ομοφοβικών και τρανσφοβικών αισθημάτων ασκεί βία σε κάθε πτυχή της ζωής των τρανς ατόμων: αυτά εξακολουθούν να αντιμετωπίζονται κακοποιητικά είτε θέλουν να διεκπεραιώσουν κάποια γραφειοκρατική διαδικασία είτε επιθυμούν να ταξιδέψουν ή να διεκδικήσουν εργασία καθώς εκτίθενται επειδή δεν έχει ολοκληρωθεί η διαδικασία αλλαγής των νομιμοποιητικών τους εγγράφων. Βέβαια παρότι υπάρχει μια αλλαγή στην διαδικασία της εκούσιας δικαστικής δικαιοδοσίας αυτό δεν σημαίνει πως έχει εξαλειφθεί και ο φόβος καθώς οποιαδήποτε διοικητική διαδικασία παραμένει δικαστική δεν είναι απαραίτητα και διαφανής

ή γρήγορη. Επίσης δεν μπορούν πάντα τα τρανς άτομα τα οποία επιθυμούν να προβούν σε αλλαγή των νομιμοποιητικών τους εγγράφων να είναι σίγουρα πως δεν θα χρειαστεί να παρέχουν αποδείξεις της τρανς ταυτότητάς τους, καθώς ζητείται να έχει επέλθει και αλλαγή στην Ληξιαρχική Πράξη γέννησης, πράγμα που δείχνει μια επιστροφή στον ετεροπροσδιορισμό και αντιτίθεται στον αυτοπροσδιορισμό όπως ορίζουν τα πρώτα δυο άρθρα του ν.4491/2017. Η ΕΣΔΑ¹³ στο 8^ο άρθρο της αναφέρεται στο κατοχυρωμένο δικαίωμα του καθενός για «σεβασμό της προσωπικής και οικογενειακής του ζωής, του οίκου του και των επικοινωνιών του». Παρόλα αυτά η διαδικασία παραμένει στο σύνολο της παλαιωμένη καθιστώντας τον αυτοπροσδιορισμό αποδεκτό αν συναινέσει με τον ετεροπροσδιορισμό του δικαστικού οργάνου, αποκλείοντας έτσι τρανς άτομα τα οποία δεν επιθυμούν να προβούν σε τέτοιου είδους αλλαγές, οι οποίες παρεμβαίνοντας στο δημόσιο και ιδιωτικό χώρο του καθένα, αφαιρούν έτσι την παρουσία ενός διαφορετικού ανατρεπτικού αφηγήματος.

Πιο συγκεκριμένα, επανερχόμενοι στο 3^ο Άρθρο του νόμου 4491/2017¹⁴, παρατηρούμε μια αντίφαση, όταν ο νομοθέτης ζητά να υπάρχει πλήρης δικαιοπρακτική ικανότητα για την αλλαγή του καταχωρισμένου φύλου. Αυτόματα τα ανήλικα ή ενήλικα τρανς άτομα που για κάποιο λόγο δεν έχουν δικαιοπρακτική ικανότητα, αποκλείονται, παρότι όπως αναφέραμε και παραπάνω οι διαδικασίες είναι διαθέσιμες ανεξαρτήτου ηλικίας καθώς άλλοι έχουν αναλάβει την επιμέλειά τους. Επίσης αξίζει να σταθούμε στην παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου η οποία αναφέρεται στην αλλαγή του καταχωρισμένου φύλου συζητώντας για φυλομετάβαση

«σε περίπτωση ασυμφωνίας μεταξύ ταυτότητας φύλου και καταχωρημένου φύλου.., προσωπική αίσθηση σώματος, εξωτερική εικόνα..», «.. γνωμάτευση διεπιστημονικής Επιτροπής (παιδοψυχίατρος, ενδοκρινολόγος, παιδοχειρουργός, ψυχολόγος, κοινωνικός λειτουργός) που συστήνεται με κοινή απόφαση των Υπουργών Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων δικαιωμάτων και Υγείας».

¹³ ΕΣΔΑ Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου

¹⁴ Άρθρο 3, Διάρθρωση του καταχωρισμένου φύλου-Προϋποθέσεις, για εκτενή παρουσίαση του άρθρου βλ. στο Παράρτημα.

Φαίνεται σαν ο νομοθέτης να αγνοεί την τροποποίηση του παλαιού χαρακτηρισμού της «αλλαγής φύλου» σε «διόρθωση καταχωρημένου φύλου», ήδη από τον νόμο 4144/2013 όπου τα τρανς άτομα δεν είναι υποχρεωτικό να έχουν υποβληθεί ή να πρέπει να υποβληθούν σε ιατρικές/χειρουργικές επεμβάσεις για να αλλάξουν το φύλο τους. Ωστόσο επειδή ο νομοθέτης δεν είναι ξεκάθαρος, οδηγεί τα άτομα τα οποία επιθυμούν να προβούν σε αλλαγή της ταυτότητας του φύλου τους αλλά δεν επιθυμούν να παρέμβουν ιατρικά για να αλλάξουν το καταχωρισμένο φύλο τους, στα νομιμοποιητικά τους έγγραφα, και κατ'επέκταση, στην επιλογή της φυλομετάβασης ως λύσης που θα διευκόλυνε τις διαδικασίες.

Θα πρέπει επίσης να σκεφτούμε πως παρά την ψήφιση του, ο Ν. 4491/2017 που αφορά στη νομική αναγνώριση της ταυτότητας του φύλου (Οκτώβριος 2017), για τα τρανς άτομα που δεν εμπίπτουν σε «κανονιστικές» επιτελέσεις φύλου, δεν είναι βέβαιο ότι θα καταφέρει να αλλάξει τις πρακτικές αποκλεισμού και να φέρει λύσεις αν δεν λάβει υπόψη του τα σχόλια του Σωματείου Υπεράσπισης Διεμφυλικών (ΣΥΔ), των λοιπών ΛΟΑΤΚΙ+ κινημάτων, όπως επίσης και τις μελέτες της επιστημονικής κοινότητας που έχει δώσει τόσες κριτικές και μεταμορφωτικές παρεμβάσεις στη θεωρία του φύλου και της σεξουαλικότητας. Περιστατικά σεξιστικής και έμφυλης βίας είναι ακόμη και σήμερα καθημερινό φαινόμενο για όσους και όσες φέρουν ένα σώμα το οποίο δεν συναντά τις παγιωμένες διπολικές ιεραρχήσεις.

Πριν την ψήφιση του νόμου 4491/2017, το φύλο για την ελληνική νομοθεσία αποτελούσε χαρακτηριστικό γνώρισμα της ταυτότητας ενός ατόμου ως φυσική ιδιότητα όπως το όνομα, το επώνυμο, η ηλικία κ.ά. Έτσι ως στοιχείο της ταυτότητάς του, το φύλο αναγράφεται στη ληξιαρχική πράξη του ατόμου κατ' άρθρο 22 παρ. 1 γ' του Ν. 344/1976 στο οποίο άτομα τα οποία δεν ταίριαζαν στο δυϊκό μοντέλο του φύλου αυτόματα τοποθετούνταν εκτός νόμου (Νάτση & Παππά, 2009, 60) Η δυνατότητα για συμπερίληψη μπορούσε να δοθεί μόνο αν ακολουθούνταν ο «αναπροσδιορισμός» του φύλου τους για να μπορέσουν να διορθώσουν τα ληξιαρχικά τους έγγραφα.

Βέβαια δεν υπήρχε κανένα νομοθετικό πλαίσιο σύμφωνα με το οποίο κάποιο άτομο θα μπορούσε να «αναπροσδιορίσει» το φύλο του μέχρι τότε. Χαρακτηριστικές είναι οι αποφάσεις

του ΕΔΔΑ, όπως της 11^{ης} Ιουλίου 2002 που αφορά την υπόθεση «Christine Goodwin κατά Ηνωμένου Βασιλείου», της 17^{ης} Οκτωβρίου 1986 «Rees κατά Ηνωμένου Βασιλείου», της 27^{ης} Σεπτεμβρίου 1990 «Cossey κατά Ηνωμένου Βασιλείου», της 23^{ης} Μαΐου 2006 «Grant κατά Ηνωμένου Βασιλείου», της 16^{ης} Ιουλίου 2014 «Hämäläinen κατά Φιλανδίας»¹⁵, στις οποίες αναγνωρίζεται πως στα κράτη θα πρέπει να υπάρξει νομοθετική πρόβλεψη για την νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου έτσι ώστε να αποφευχθούν διακρίσεις σε βάρος των τρανς ατόμων, συνθήκη που φέρνει τα δικαιώματα των τρανς ατόμων από την ανυπαρξία, στο ευρωπαϊκό δίκαιο της νομικής κατοχύρωσης μέσω της δικαστικής αναγνώρισης.

Αξίζει να αναφέρουμε πως ο νόμος δεν έχει ίδια ισχύ για όλα τα τρανς άτομα όλων των ηλικιών, αλλά αναφέρεται κυρίως στους ανηλίκους και σε όσους έχουν τους πόρους και το περιβάλλον να στηρίξουν αυτή την διαδικασία αλλαγής νομιμοποιητικών εγγράφων. Ο νόμος 4491/2017, κατήργησε τις παλιές ηλικιακές «δυσκολίες» μειώνοντας την ηλικία δικαιώματος διόρθωσης καταχωρημένου φύλου. Παρόλα αυτά και επειδή στην πορεία της μελέτης, θα συζητηθεί ο ηλικιακός αποκλεισμός των τρανς ατόμων τρίτης ηλικίας, αξίζει να σημειωθεί πως το νομικό πλαίσιο στην παρούσα του φάση δεν είναι συμπεριληπτικό ηλικιακά για όλες/ους/α, εφόσον προσδιορίζει ως ηλικία διόρθωσης του καταχωρημένου φύλου τα 15 έτη, με γονικό έλεγχο και δεν συμπεριλαμβάνει τα άτομα τρίτης ηλικίας κάτι που ο ΣΥΔ¹⁶ και μέλη της κοινότητας στα σχόλια τους ζητάνε να αναδιαρθρωθεί.

Λαμβάνοντας υπόψη την «δυνατότητα» που δίνεται στα νεαρά διεμφυλικά άτομα να επαναπροσδιορίσουν το φύλο τους στα 15 έτη, παρατηρούμε πως ο νόμος παραμένει ηλικιακά αποκλειστικός επειδή αφαιρεί οποιοδήποτε αίσθημα αυτοπροσδιορισμού, βούλησης και αυτοδιάθεσης του σώματος με το να θέτει ως όρο για την διαδικασία αλλαγής τον γονεϊκό έλεγχο. Ποια είναι η διαφορά από την απόφαση που εξαρτάται από κάποιον δικαστή για τα ενήλικα τρανς άτομα όταν βλέπουμε πως ξανά η διαδικασία εξαρτάται από την δικαιοπρακτική ικανότητα και όπως έχουμε αναφέρει ήδη, δεν θεωρείται δεδομένη για όλα τα

¹⁵ Για τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ που αφορούν ζητήματα ταυτότητας φύλου, βλ. Ενημερωτικό Δελτίο – Ζητήματα ταυτότητας φύλου, Απρίλιος 2016, στην ιστοσελίδα, <https://bit.ly/30tmDBB>, ημ.πρόσβασης, 05/08/2020

¹⁶ Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών

ενήλικα τρανς άτομα; Αντίθετα, ο νόμος καθιστά υποχρεωτικό να υπάρχουν θετικές ιατρικές γνωματεύσεις οι οποίες αφορούν εξετάσεις από παιδοψυχίατρο, ψυχίατρο, ενδοκρινολόγο, παιδοχειρουργό, ψυχολόγο και άλλες σχετικές ειδικότητες.

Έτσι, μπορούμε να κάνουμε λόγο για δικαιώματα υπό διαπραγμάτευση και έλεγχο, δικαιώματα για τα οποία παλεύουν να αναγνωριστούν τα τρανς άτομα, διεκδικώντας την «ίδια» θέση με τα ετερόφυλα άτομα, για τα οποία θεωρούνται τις περισσότερες φορές αυτονόητα χωρίς να χρειάζεται κάποια νομική/δικαστική διαδικασία ή κατάλληλη ηλικία ή συγκατάθεση από γονέα ή κάποια ιατρική/επιστημονική επιτροπή.

Εδώ δεν ερχόμαστε να αντιπαραθέσουμε την αξία και τη σημαντικότητα της ιατρικής κάλυψης και παρέμβασης. Τα σώματα σε οποιαδήποτε περίσταση χρειάζονται τις επιστήμες της υγείας των οποίων τα ευρήματα και οι παρακαταθήκες κρίνονται απαραίτητες για την εξασφάλιση της σωματικής υγείας και ενός καλού βιωτικού επιπέδου. Η αμφίσημη όμως βιοπολιτική διάσταση των επιστημών της υγείας αποτελεί κλασσικό πεδίο διεκδικήσεων, μιας και σε αυτές μπορούμε μέσω των κατάλληλων κριτικών εργαλείων να διαγνώσουμε τόσο μια θετική-απελευθερωτική λειτουργία (στο βαθμό που συμβάλουν στην ανοικοδόμηση μιας συμπεριληπτικής έννοιας της υγείας και ασκούνται χωρίς διακρίσεις), όσο και μία εξουσιαστική και κατατμιστική λειτουργία (στο βαθμό που παράγουν κανονιστικές αλήθειες και συντάσσονται με νομικοπολιτικούς θεσμούς για την καταπιεστική κυβερνητική διαχείριση πληθυσμών και μειονοτήτων). Η κριτική μας εστιάζεται κυρίως στο ρόλο της ιατρικής σε συνδυασμό με την νομική επιβολή διαφορών ανάμεσα στα ετερόφυλα σώματα και τα τρανς σώματα αλλά και στους τρόπους με τους οποίους η διαφορά τους χρησιμοποιείται για να συγκροτήσει λόγους ανάμεσα στα δυο στο πλαίσιο της κοινωνικής ιεραρχίας, όπου εξισώνει την πολλαπλότητα και την ποικιλομορφία βάση βιολογικής διαφοράς, υπαγορεύοντας έτσι και νομιμοποιώντας την κατάταξη τους βάση φύλου, ηλικίας και σεξουαλικότητας. Τα σώματα των τρανς ατόμων ερμηνεύονται μόνο μέσα από λόγους στους οποίους απορρέει και αποτυπώνεται η παρέκκλιση βάσει διπολικών κατηγοριών όπως το φυσιολογικό και μη ή το υγιές και το παθολογικό. Η υλικότητα των σωμάτων αυτών θα βρίσκεται στο στόχαστρο όσων προσπαθούν να τα ερμηνεύσουν μέσα από εξουσιαστικές δομές και ανισότητες,

προσπαθώντας να τους προσδώσουν πολιτικές σημασίες και να τους επιβάλλουν ανάλογες απαγορεύσεις (Μακρυνιώτη, 2004).

Ειδωμένη από τον ομοφοβικό/τρανσφοβικό χαρακτήρα των πολιτικών εξουσιών γίνεται φανερό πως η τρανς εμπειρία δεν γίνεται κοινωνικοπολιτικά αποδεκτή. Για να μπορέσουν μελλοντικά τα τρανς άτομα να εξασφαλίσουν την αυτονομία τους θα πρέπει να «υποκύψουν» και να «κάνουν αυτό που πρέπει», αφού έτσι θα καταφέρουν να αλλάξουν τα γενετήσια καταχωρημένα στοιχεία τους στα διοικητικά έγγραφα «ευκολότερα», και αφότου «διορθώσουν» το γενετήσια καταχωρημένο φύλο τους θα αξιολογηθούν ως «ορθά» πλέον σώματα από τους ειδικούς επιστήμονες υγείας και ψυχικής υγείας.

Στο ελληνικό δημόσιο σύστημα υγείας τα τρανς άτομα, εξαιτίας της μη κανονιστικής συμμόρφωσης, γίνονται συχνά θύματα λεκτικής βίας με αποτέλεσμα να φοβούνται και να έχουν χάσει εντελώς την εμπιστοσύνη τους σε αυτό. Η αναζήτηση και η παροχή ιατρικής βοήθειας από ιδιώτες ιατρούς όπου τα τρανς άτομα μπορούν να είναι ασφαλή και να μπορούν να εξυπηρετηθούν είναι κάτι το οποίο απαιτεί χρόνο, πρόσβαση στην πληροφορία και οικονομική ασφάλεια. Στο δημόσιο σύστημα υγείας επίσης, συναντάμε αποκλεισμούς και βία στα άτομα τρίτης ηλικίας.

Ενώ θεσμικά δεν προβλέπονται διακρίσεις ή περιορισμοί όσο αφορά την πρόσβαση οποιουδήποτε ατόμου στις υπηρεσίες υγείας, το σύστημα υγείας αδυνατεί να ανταποκριθεί, καθώς παρουσιάζει ελλείψεις σε ειδικότητες, τακτικό προσωπικό και διοικητικές διαδικασίες. Για την πρώτη αναλυτική ομάδα (τρανς άτομα) το δημόσιο σύστημα υγείας οφείλει να αναβαθμιστεί και να παρέχει δυνατότητες επιμόρφωσης του ιατρικού, νοσηλευτικού και διοικητικού προσωπικού στα ζητήματα της τρανς κατάστασης.

Για την δεύτερη αναλυτική ομάδα (γηραιά άτομα), λαμβάνοντας υπόψη την αύξηση της δημογραφικής γήρανσης στην Ελλάδα¹⁷, το δημόσιο σύστημα υγείας κρίνεται ανεπαρκές μιας και η έλλειψη σε υποδομές μακράς διαρκείας, πρόληψης, αποκατάστασης και επανένταξης

¹⁷ Ελληνική Στατιστική Αρχή(ΕΛΕΣΤΑΤ) «Συνθήκες διαβίωσης στην Ελλάδα Απρίλιος 2020», ανακτήθηκε από, https://www.statistics.gr/documents/20181/16865455/LivingConditionsInGreece_0420.pdf/fe3b64b5-2f41-5fe6-7a13-c58bb0bb0f9f, 17/05/2021

ατόμων τρίτης ηλικίας, είναι εκείνη που θα προκαλεί την υπερφόρτωσή του συστήματος με αποτέλεσμα να μην μπορεί να ανταποκριθεί.

Καθώς τα τρανς άτομα τρίτης ηλικίας βρίσκονται στην δημόσια σφαίρα, μπορούμε να σκεφτούμε περιπτώσεις όπου στο ελληνικό δημόσιο σύστημα υγείας, μια τρανς ηλικιωμένη γυναίκα θα χρειαστεί κάποια στιγμή να κάνει εξέταση προστάτη και ένας τρανς ηλικιωμένος άνδρας πολύ πιθανό να χρειαστεί να κάνει εξέταση μαστού ή άλλες γυναικολογικές εξετάσεις. Η έλλειψη γνώσης και εξειδίκευσης σε τέτοια ζητήματα είναι εκείνη που θα οδηγήσει και οδηγεί στον αποκλεισμό των τρανς ηλικιωμένων ατόμων από τα δημόσια συστήματα υγείας, στα οποία έχουν κάθε δικαίωμα πρόσβασης και ίσης αντιμετώπισης.

Σε αυτό το στάδιο της ανάλυσης των νομολογημάτων στο ελληνικό θεσμικό πλαίσιο είναι σημαντικό να συμπεριλάβουμε και την Δημόσια Διαβούλευση του Υπουργείου Εσωτερικών για την Προώθηση της Ουσιαστικής Ισότητας των Φύλων και την καταπολέμηση της Έμφυλης Βίας, η οποία έλαβε χώρα την 6η Μαρτίου 2018 και ολοκληρώθηκε στις 20 Μαρτίου 2018. Η σημασία της έγκειται στο γεγονός πως για πρώτη φορά στην εθνική έννομη τάξη εισάγεται ένα αυτοτελές θεσμικό πλαίσιο με αντικείμενο την προώθηση της ουσιαστικής ισότητας των φύλων και την καταπολέμηση της έμφυλης βίας. Η σύνδεση της με τα υπόλοιπα νομολογήματα είναι καίρια καθώς δείχνει πως παρότι έχει περάσει ένας χρόνος από την ψήφιση του Νόμου 4491/2017 για την Νομική Αναγνώριση της Ταυτότητας Φύλου για τα τρανς άτομα, δεν έχει ληφθεί ουσιαστικά υπόψη σε κανένα από τα άρθρα που έχει καταθέσει προς συζήτηση και που ψήφισε ένα χρόνο μετά με τον Νόμο 4604 για την Προώθηση της ουσιαστικής ισότητας των φύλων, πρόληψη και καταπολέμηση της έμφυλης βίας¹⁸.

Σκοπός της Διαβούλευσης είναι να συμπεριληφθεί το φύλο σε διατάξεις οι οποίες αναφέρονται σε αυτό χωρίς να είναι «ειδική κατηγορία», σε σχέση με την πρόσβαση στην εκπαίδευση, την εργασία, την κοινωνική πρόνοια, την υγεία κ.α. Παρά την διάθεση των νομοθετών για πλήρη συμπερίληψη και αναγνώριση του φύλου, γίνεται για ακόμα μια φορά ξεκάθαρη η διάκριση και η προσκόλληση σε δυϊκές αναφορές για το φύλο (ανδρικό-

¹⁸ Νόμος 4604, Μέρος Πρώτο- Προώθηση της Ουσιαστικής Ισότητας των φύλων, πρόληψη και καταπολέμηση της έμφυλης βίας, Κεφάλαιο Α' Αρχή της ίσης μεταχείρισης και καταπολέμηση των διακρίσεων με βάση το φύλο.

γυναικείο). Στο 2ο άρθρο της Δημόσιας Διαβούλευσης, από το οποίο καθορίζεται και η μετέπειτα σύνθεση του νόμου 4604 (άρθρο2), *«Πεδίο Εφαρμογής- Το παρόν εφαρμόζεται στο σύνολο των εννόμων σχέσεων των φυσικών προσώπων ανεξαρτήτως φύλου και παράλληλα και συμπληρωματικά με κάθε άλλη κείμενη διάταξη περί ισότητας των φύλων ή περί ίσης μεταχείρισης.»* , γίνεται ξεκάθαρο πως δεν υπάρχει πρόβλεψη της μη δυαδικής ταυτότητας και παρά τα σχόλια και τις προτάσεις του ΣΥΔ¹⁹ και άλλων για αναθεώρηση πριν την ψήφιση νόμου 4604/2019, εξακολουθεί να μην συμπεριλαμβάνει τις μη δυαδικές ταυτότητες, συντηρώντας τον γλωσσικό σεξισμό απέναντι στα μη δυικά άτομα.

Μέσα από την μελέτη και τον δυο νομολογημάτων προκαλεί εντύπωση πως στα εδάφια που κατατέθηκαν ως προτάσεις και που έγιναν συγκεκριμένα σχόλια σχετικά με τον γλωσσικό σεξισμό απέναντι στα διεμφυλικά και μη δυαδικά πρόσωπα, και όπου ζητήθηκε η ουσιαστική αναγνώριση και τοποθέτηση των λέξεων «μη δυαδικά πρόσωπα» βάση του Νόμου 4491/2017, ο οποίος τα αναγνωρίζει και τα νομιμοποιεί, ο νόμος 4604, επιλέγει να μην τα εντάξει αλλά να τα αφαιρέσει.

Συνεχίζοντας το άρθρο 14²⁰ της Δημόσιας Διαβούλευσης προτείνεται η Ένταξη της διάστασης του φύλου στην δημόσια υγεία, αγνοώντας και εδώ την ύπαρξη του Νόμου 4491/2017 για την Νομική Αναγνώριση της Ταυτότητας φύλου, ένας νόμος που ουσιαστικά συστάθηκε για αυτό τον σκοπό. Η ανάγνωση του μας πείθει πως η διάσταση του φύλου παραμένει δυϊστική ή αγνοεί την ύπαρξη των πολλαπλών φύλων. Χαρακτηριστικά στη 1^η παράγραφο αναφέρεται «στο φύλο», στη 2^η παράγραφο «στα φύλα» και στη 4^η παράγραφο αναφέρεται αποκλειστικά στο γυναικείο φύλο. Στη συνέχεια το άρθρο αυτό μετατρέπεται σε εργαλείο ελέγχου από την πολιτεία και την δημόσια υγεία, αφού το φύλο ως μηχανισμός συλλογής δεδομένων και επεξεργασίας δημιουργεί προγράμματα πρόληψης και εκπαίδευσης για τις δημόσιες

¹⁹ Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών Ατόμων

²⁰ Άρθρο 14 – Ένταξη της διάστασης του φύλου στη δημόσια υγεία- Δημόσια Διαβούλευση για την Προώθηση της Ουσιαστικής Ισότητας των Φύλων και την Καταπολέμηση της της Έμφυλης Βίας, και ως Άρθρο 18 στον Νόμο 4604.

Για εκτενή παρουσίαση των Άρθρων βλ. το Παράρτημα.

υπηρεσίες υγείας τα οποία δεν λαμβάνουν υπόψη τις πολλαπλές διακρίσεις που δέχονται τα διεμφυλικά και τα μη δυαδικά πρόσωπα σε όλες τις πτυχές της καθημερινής ζωής τους.

Η συνεχής παθολογικοποίηση των σωμάτων των τρανς ατόμων αναδεικνύεται μέσα από μια πληθώρα σχολίων πάνω στο έγγραφο με χαρακτηριστικό παράδειγμα το σχόλιο της Color Youth, η οποία προτείνει την πλήρη συμπερίληψη του νόμου 4491/2017, διευκρινίζοντας ότι αν ένα άτομο επιθυμεί να προχωρήσει στη διόρθωση του καταχωρημένου από τη γέννηση φύλου θα πρέπει να παρέχεται πρόσβαση σε καλυπτόμενες από το δημόσιο σύστημα υγείας υπηρεσίες, οι οποίες θα σχετίζονται με την πολλαπλότητα του φύλου και των χαρακτηριστικών του. Ακόμα προτείνει να προστεθεί στο άρθρο και η “απαγόρευση επεμβάσεων κανονικοποίησης σε intersex βρέφη όπου δεν κρίνεται απαραίτητο”, τονίζοντας έτσι και την αδυναμία του ν. 4491/2017, να συμπεριλάβει τα intersex άτομα αφού και εκείνος με τη σειρά του αρχικά δεν κατάφερε να πετύχει την μη συσχέτιση του φύλου με τη βιολογική του διάσταση αλλά να αναγνωρίσει και να επικυρώσει την πολλαπλότητα του.

Συνέπεια αυτών των σκέψεων στα νομολογήματα είναι και η δημιουργία συγκεκριμένων ερωτημάτων: πώς συμβαίνει η Ουσιαστική Ισότητα και αναγνώριση των φύλων να αποτελεί θεματολογία συζήτησης και διαπραγμάτευση θεσμικής έννομης πραγματικότητας για το ελληνικό θεσμικό πλαίσιο, ενώ παράλληλα το ίδιο αγνοεί ψηφισμένους νόμους οι οποίοι συστάθηκαν για να οδηγήσουν σε αυτό το διακύβευμα; Πώς παρά τις τόσες διεκδικήσεις και κατακτήσεις των Φεμινιστικών και Queer κινημάτων, οι διαβουλεύσεις και η ψήφιση νόμων δεν αποσκοπούν στην πλήρη αναγνώριση και πλήρη αποπαθολογικοποίηση των πολλαπλών φύλων και ταυτοτήτων; Κατά πόσο είναι σε ετοιμότητα η εκάστοτε νομική αρχή να αναγνωρίσει τα τρανς άτομα στη σφαίρα της δημόσιας ζωής όταν ακόμα η Πολιτεία δυσκολεύεται να αποδεσμευτεί από τον έμφυλο, σεξιστικό, τρανσφοβικό της χαρακτήρα;

Είναι σαφές ότι η κριτική στο συγκεκριμένο άρθρο δεν αφορά στην προσπάθεια να αναδιαμορφωθεί το θεσμικό πλαίσιο του δημοσίου συστήματος υγείας αλλά αποζητά να αναδείξει την συστημική αγνόηση της μη συμπερίληψης των τρανς ατόμων σε αυτό και την εμμονή του σε διπολικούς και έμφυλους χαρακτηρισμούς. Δεν είναι τυχαίο που από την αρχή

της συζήτησης της Διαβούλευσης το 2018, το Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών και η Color Youth έρχονται και θέτουν τις ενστάσεις τους ζητώντας την επαναδιατύπωση του.

Τέλος, κρίνουμε ως σημαντικό να μην παραλείψουμε την αναφορά στην νομοθετική επιβολή δικαστικής διαδικασίας η οποία εξακολουθεί να αναφέρεται στα άρθρα του ν.4491/2017, και η οποία είναι χρονοβόρα και ιδιαίτερα δαπανηρή, με αποτέλεσμα τα τρανς άτομα να αποθαρρύνονται και να μην συνεχίζουν μέχρι τέλους την διαδικασία.

Τρανς Ταυτότητα και Ψυχιατρική

Κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα, μελετητές όπως ο Kraft-Ebbing, μίλησαν για το φύλο και την σεξουαλικότητα ως παθολογία που στρέφεται ενάντια στην ανθρώπινη φύση αναφερόμενοι κυρίως στην αναστροφή των σεξουαλικών συναισθημάτων. Μετέπειτα επιστήμονες όπως οι Hirschfeld και Stryker, προσπάθησαν να ορίσουν και να περιγράψουν πως και γιατί τα άτομα που γεννήθηκαν με ένα συγκεκριμένο καταχωρημένο φύλο δεν ταυτίζονται απαραίτητα με αυτό αλλά βιώνουν το φύλο που επιθυμούν (Johnson, 2001), ξεκινώντας έτσι την παρουσία της θεωρίας της διεμφυλικότητας. Οι συνεισφορές τους ήταν ιδιαίτερα σημαντικές καθώς μέχρι τότε κάθε σεξουαλική πράξη που δεν είχε στόχο την αναπαραγωγή θεωρούνταν παθολογία (σοδομισμός), βία και εγκληματικότητα. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι στην Ελλάδα η ομοφυλοφιλία αναφερόταν ως «ασέλγεια παρά φύσιν» μεταξύ ανδρών και έπαψε να είναι ποινικό αδίκημα το 1951.

Στο έργο του ο ψυχίατρος Kraft-Ebbing, *Psychopathia Sexualis*, το 1886, παρότι έθεσε κάποια θεμέλια για μια κριτική ανάλυση για το φύλο, τη σεξουαλικότητα και άλλων μορφών μη παραδοσιακής σεξουαλικής πρακτικής, δεν κατάφερε να ξεφύγει από το παραδοσιακό αναπαραγωγικό μοντέλο του φύλου και αυτό γιατί ως υποστηρικτής της βικτωριανής αντίληψης, καταδίκασε την οποιαδήποτε διαφορετική μορφή σεξουαλικότητας ως αποκλίνουσα. Οι γυναίκες εκείνη την εποχή ήταν εκ φύσεως εκφυλισμένες, δεν είχαν βούληση και συνείδηση. Ο Kraft-Ebbing συμπέρανε πως οι ζωές που αφήνονταν στη ψυχοπάθεια της σεξουαλικότητας θα κατέληγαν στον θάνατο.

Μέχρι και την δεκαετία του 1970, η τρανς κατάσταση θεωρούταν «ψυχική διαταραχή» η οποία έχρηζε θεραπείας μέσα από θεραπευτικές μεθόδους αποστροφής, ηλεκτροσόκ, εγκλεισμού σε ψυχιατρικές κλινικές και ψυχοφάρμακα.

Ωστόσο υπήρξαν και περιπτώσεις μελετητών όπως ο Hirschfeld(1868), Γερμανός, φυσιολόγος, θερμός υποστηρικτής των δικαιωμάτων της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας και ένας από τους σημαντικούς θεωρητικούς για την σεξουαλικότητα . Με το έργο του, *The Homosexuality of Men and Women*, έθεσε την συζήτηση υπό μια νέα οπτική καθώς δεν τοποθετούσε τη διαφορετικότητα του φύλου και της σεξουαλικότητας σε αφηγήματα αμαρτίας, εγκληματικότητας και ασθενείας αλλά έδωσε πρόσβαση σε ορολογία που υπερασπιζόταν την κανονικότητα των ομοφυλοφίλων πέραν της στίγματος και της περιθωριοποίησης. Του ασκήθηκε έντονη κριτική και μάλιστα στοχοποιήθηκε για τις ριζοσπαστικές του απόψεις για την εποχή εκείνη. Όντας εβραϊκής καταγωγής ομοφυλόφιλος, ήταν σχεδόν αδύνατον να παράξει ριζοσπαστικό λόγο στις απαρχές του Τρίτου Ράιχ και της ναζιστικής Γερμανίας.

Η αντιμετώπιση της μη συμβατικής σεξουαλικότητας μέσα από όρους παθολογίας, με βασικότερο δείγμα την ομοφυλοφιλία, διαφαίνεται ήδη στο αρχικό *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM I)* μέχρι και το *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorder (DSM) III*. Στην κατηγορία της ψυχοπαθολογίας η οποία χρήζει θεραπείας, προστίθεται την δεκαετία του 1980 στο εγχειρίδιο η κατηγορία του τρανσεξουαλισμού, η οποία αφορούσε ενήλικες με διάγνωση διαταραχής ταυτότητας φύλου και άτομα ηλικίας κάτω των δεκαοκτώ ετών, με διάγνωση ψυχολογικών διαταραχών. Η προβληματική αυτής της συμπερίληψης για τα τρανς άτομα σε ένα εγχειρίδιο ψυχικών/ψυχιατρικών διαταραχών είχε στόχο να καθιερώσει το αφήγημα της διάγνωσης - πως δηλαδή οι ιατρικές παρεμβάσεις που ορισμένα τρανς άτομα επιθυμούν να προβούν είναι το αντάλλαγμα της ιατρικής φροντίδας, κατασκευάζοντας έτσι διαταραχές που οδηγούν στον περαιτέρω στιγματισμό τους.

Η πρώτη έντονη αντίδραση σε αυτή την διαγνωστική κατηγορία έλαβε χώρα το 2003 στο ετήσιο συνέδριο της Αμερικανικής Ψυχιατρικής Εταιρείας. Το κύριο αίτημα ήταν η απαλοιφή της, καθώς υποστηρίχθηκε πως η διεμφυλικότητα δεν πληρούσε τα κριτήρια για να θεωρηθεί

ψυχιατρική διαταραχή με αποτέλεσμα το 2010 να αναθεωρηθεί και να μετονομαστεί από «Διαταραχή» σε «Ασυμφωνία Φύλου», και μετέπειτα στον DSM²¹ V, να μετονομαστεί σε «Δυσφορία Φύλου». Αυτή η διεκδίκηση κατάφερε να αποστιγματοποιήσει σε ένα βαθμό την μέχρι τότε εικόνα των τρανς ατόμων και βελτίωσε την πρόσβασή τους σε υπηρεσίες υγείας αλλά συνέχιζε να διατηρεί την παθολογική της διάσταση.

Αυτή η μετατόπιση και θεωρητική απομάκρυνση από τα βιολογικά καθορισμένα και οριοθετημένα δίπολα άνδρας/γυναίκα, θηλυκότητα/αρρενωπότητα, σηματοδότησε νέες συζητήσεις γύρω από το φύλο και άνοιξε το πεδίο για νέες αναλύσεις σχετικά με τη διεμφυλικότητα. Η Stryker, υποστήριξε πως οι σπουδές πάνω στην διεμφυλικότητα μπορούν ιδωθούν ως πεδία τα οποία μπορούν να διερευνήσουν εις βάθος ερωτήματα που σχετίζονται με την ενσώματη διαφορά, δημιουργώντας έτσι νέους τρόπους αναλύσεων για τις έμφυλες και σεξουαλικές ταυτότητες.

Η παθολογικοποίηση της τρανς κατάστασης είναι φαινόμενο, το οποίο εμφανίζεται ιδιαίτερα συχνά στις δυτικές σύγχρονες κοινωνίες, κάτι που γίνεται κατανοητό και από την παραπάνω ανάλυση του DSM εγχειριδίου διάγνωσης και κατηγοριοποίησης ψυχικών διαταραχών στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και την Ευρώπη. Επίσης, δεν μπορούμε να αγνοήσουμε πως οι θεωρίες που αναφέρονται στα όρια της ανθρώπινης ζωής (ζωή-θάνατος, επιβίωση, βία, εκτοπισμός) συλλαμβάνουν τα τρανς άτομα ως «ξένα» σώματα που έρχονται για να προκαλέσουν και να διαταράξουν την ετεροκανονικότητα και ετεροφυλία.

Τα τρανς άτομα συχνά περιγράφουν αποκλειστικές συμπεριφορές σε ζητήματα της καθημερινότητας, όπως η επίσκεψη σε ένα ταχυδρομείο, το άνοιγμα τραπεζικού λογαριασμού, η εύρεση της εργασίας, επίσκεψη σε δημόσιο νοσοκομείο για ζητήματα υγείας, στην εκπαίδευση. Αυτό που προκαλεί αυτή την αναταραχή και τον αποκλεισμό όπως αναφέρουν συχνά τα διεμφυλικά άτομα είναι πως η εξωτερική έκφραση του φύλου τους δεν συναντά το φύλο τους όπως εκείνο αναγράφεται στην ταυτότητα τους.

²¹ Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorder

Υπήρξε μια περίοδος που η ψυχολογία ακύρωνε το τρανς βίωμα, αφού η συνθήκη της φυλομετάβασης εξαρτιόταν από το αν το τρανς άτομο μπορούσε να στηρίξει ψυχολογικά την παρέμβαση στο σώμα του. Για τα τρανσέξουαλ άτομα, το στίγμα και η ψυχολογική πίεση παραλληλιζόταν πάντοτε με την ταυτοποίηση τους ως παθολογικά υποκείμενα. Η πρακτική αυτή συχνά συσκοτίζε τη βιωμένη αφήγηση των ιδίων, κατά την οποία η τρανς κατάσταση δεν σχετίζεται με καμία παθολογία.

Όπως αναφέρει στο έργο της η Rose (2016), *Who do you think you are; «το τραύμα μου δεν είναι η παθολογία μου, αλλά η ιστορία μου», «δεν είναι σύμπτωμα αλλά βίωμα»*. Η αφήγηση αυτή για το βίωμα της τρανς κατάστασης, δεν έγινε αποδεκτή στο DSM III²², το οποίο συμπεριέλαβε τον τρανσεξουαλισμό και την ταυτότητα φύλου στις ψυχιατρικές διαταραχές. Με παρόμοιο τρόπο οι αφηγήσεις αυτές συνέχισαν να συμπεριλαμβάνονται στον DSM IV²³ στις *Σεξουαλικές Δυσλειτουργίες, Παραφιλίες και Διαταραχές της Ταυτότητας του Φύλου*, όπου στον ορισμό για την Διαταραχή φύλου, σημειώνεται πως το κύριο σύμπτωμά τους είναι η *επίμονη προτίμηση* για τον ρόλο του αντίθετου φύλου και το *αίσθημα* ότι το άτομο γεννήθηκε με το λάθος φύλο. Δεν αναφέρθηκε ποτέ το DSM²⁴ μέχρι τότε σε καμία πολλαπλότητα ταυτοτήτων ή ποικιλομορφία στο φύλο. Το «Αίσθημα» της τρανς κατάστασης κατονομάζεται ως *δυσφορία*.

Τα τρανσέξουαλ άτομα ορίζονται έτσι ως διαταραγμένα άτομα που προσπαθούν να ζήσουν σαν να ανήκουν στο αντίθετο φύλο(άνδρας-γυναίκα) και οι διαταραχές τους μπορεί να συνυπάρχουν με άλλες ψυχικές διαταραχές. Παραδείγματα αποτελούν το Crossdressing όσο αφορά την σεξουαλικότητα και τον Παρενδυσιακό Φετιχισμό όπως αναφέρει χαρακτηριστικά το DSM IV²⁵.

Η τρανς κατάσταση ως διαταραχή, η οποία εμφανιζόταν από την παιδική ηλικία, συνδέθηκε με τα ετεροκανονικά πρότυπα άνδρα-γυναίκα και συσχετίστηκε με οριακή διαταραχή

²² Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorder

²³ Βλ. 34

²⁴ Βλ.34

²⁵ Βλ.34

προσωπικότητας ή την καταθλιπτική διαταραχή. Ερμηνεύτηκε ως μη-επιθυμία του παιδιού να συμμορφωθεί στο ετεροκανονικό πρότυπο, που εξερευνά την ταυτότητα του φύλου του φορώντας ανδρικά ή γυναικεία ρούχα. Το εν λόγω εγχειρίδιο προσέφερε μέχρι και τρόπους θεραπείας. Πιο συγκεκριμένα, για τα παιδιά πρότεινε την βελτίωση μέσω θεραπειών βάση των ετεροκανονικών προτύπων. Για τους εφήβους δεν πρότεινε κάτι συγκεκριμένο ωστόσο ταύτιζε την επιθυμία της μη προσαρμογής στην ετεροκανονικότητα με ορμονική διαταραχή, η οποία συμβαίνει ως κανόνας στην εφηβεία. Για τους ενήλικες συστήνονταν ψυχοθεραπεία, χειρουργική επέμβαση επανακαθορισμού του φύλου και ορμονοθεραπεία (Karlan & Sadock, 2007).

Στον DSM V, ξεκίνησε να γίνεται αναφορά σε διαφορετικά φύλα, χωρίς άμεση αναφορά στο διπολικό μέχρι τότε σχήμα, αναγνωρίζοντας έτσι το φύλο ως ένα φάσμα το οποίο υπερβαίνει την δυϊκότητα άντρας-γυναίκα. Η επίσημη αποπαθολογιοποίηση των τρανς ταυτοτήτων τον Νοέμβριο του 2019, από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας αφαίρεσε τις τρανς ταυτότητες από τον κατάλογο των ψυχιατρικών διαταραχών εισάγοντας την έννοια της «Ασυμφωνίας Φύλου» στην κατηγορία των περιπτώσεων που συνδέονται με την σεξουαλική υγεία. Αυτή η προσέγγιση έχει στόχο να σταματήσει να θέτει σε καταστάσεις κινδύνου την πρόσβαση των τρανς ατόμων στις υπηρεσίες υγείας και να καλύψει τις απαραίτητες ανάγκες της ιατρικής τους φροντίδας χωρίς να αναπαράγει κοινωνικές ανισότητες.

Η επιστήμη της ιατρικής και της βιολογίας με το πέρασμα του χρόνου, μέσα από την γνώση για την υγεία και την ασθένεια, τοποθέτησαν τα σώματα των διεμφυλικών ατόμων σε αναλύσεις θεωρητικού και πολιτικού διαλόγου, παθολογικοποιώντας την διαφορετικότητα και την ποικιλομορφία της ανθρώπινης κατάστασης.

Η επιστημονική κοινότητα και γενικότερα ο χώρος της υγείας ορίζουν και προάγουν τις αντιλήψεις για τα υγιή σώματα, την σεξουαλικότητα, τη ζωή και το θάνατο, ενώ παράλληλα ρυθμίζουν και ελέγχουν τα σώματα τόσο ατομικά όσο και κοινωνικά. Ωστόσο έχει ασκηθεί μεγάλη κριτική από τις φεμινιστικές και queer αναλύσεις στις θετικιστικές και μηχανιστικές αντιλήψεις που απλά αντιλαμβάνονται τα σώματα ως υλικότητες και βεβαιότητες της έμφυλης

κατασκευής, καθιστώντας τα διαρκώς ανοιχτά και εκτεθειμένα απέναντι στις διαδικασίες φυσικοποίησης.

Τρανς άτομα και το ελληνικό σύστημα υγείας (νοσοκομεία)

«Το κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών και λαμβάνει ειδικά μέτρα για την προστασία της νεότητας, του γήρατος, της αναπηρίας και την περίθαλψη των απόρων «χωρίς καμία διάκριση φύλου»

Σύνταγμα 1975, άρθρο 21

Με την καθιέρωση του Εθνικού Συστήματος Υγείας ως μοναδικό φορέα που λαμβάνει την παροχή υπηρεσιών υγείας ισότιμα σε κάθε πολίτη και με την καθιέρωση του νόμου 2071/92, εξασφαλίζεται το δικαίωμα και η δυνατότητα του κάθε πολίτη να επιλύει προληπτικά ή θεραπευτικά το πρόβλημα υγείας του, διασφαλίζοντας την ελεύθερη επιλογή και το σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Ωστόσο άρχισε να δημιουργείται το ερώτημα του πώς ορίζεται στον δημόσιο λόγο η «ελεύθερη επιλογή», τι εκλαμβάνεται ως «πρόβλημα» υγείας για να μπορεί να συμπεριληφθεί και να παρέχεται εξ ολοκλήρου ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και φροντίδα, και πόσο τελικά εξασκείται και εφαρμόζεται η σύσταση για μέριμνα χωρίς «καμία διάκριση φύλου». Έχοντας ήδη δει πως μέχρι και το 2017 και την ψήφιση του Νόμου 4491/2017 για την Νομική Αναγνώριση της Ταυτότητας Φύλου, τέτοιου είδους διακρίσεις παρέμεναν εν ισχύ, μπορούμε να καταλάβουμε το γιατί δεν μπορούσε να καταστεί δυνατή η συμπερίληψη των διεμφυλικών, διαφυλικών, δυαδικών ή μη ατόμων. Οι πρακτικές αυτές δημιουργούσαν έτσι πολλαπλούς αποκλεισμούς και βία στην καθημερινότητα των τρανς ατόμων, αφού κάθε φορά που γνωστοποιούσαν την ταυτότητα τους έρχονταν αντιμέτωπα με παραβιαστικές συμπεριφορές και misgendering (αναφορές σε λάθος όνομα και γένος). Καταλαβαίνουμε άρα πως παρότι έχουν γίνει πολλά και σημαντικά βήματα προς την αποπαθολογικοποίηση της τρανς κατάστασης, οι αλλαγές στον χώρο της υγείας και κυρίως της δημόσιας υγείας δεν είναι μια εύκολη διαδικασία, αλλά αντιθέτως απαιτεί χρόνο και σίγουρα δεν μπορεί να καλύψει όλα τα κενά.

Στον «Οδηγό για τα νέα Τρανς Άτομα», ο οποίος εκδόθηκε το 2020 από την Color Youth, αναφέρεται πως αν το άτομο έχει αποφασίσει να ξεκινήσει την διαδικασία της ιατρικής

φυλομετάβασης, χρειάζεται να έχει στα χέρια του έγγραφο/παραπεμπτικό είτε από ενδοκρινολόγο είτε από ψυχίατρο σε δημόσιο νοσοκομείο ή ιδιώτη γιατρό.

Στο δημόσιο σύστημα Υγείας της Ελλάδας δεν υπάρχει εξειδικευμένο προσωπικό που να παρέχει ολοκληρωμένη φροντίδα στα τρανς άτομα τα οποία επιλέγουν να ξεκινήσουν την μετάβαση τους. Πολύ συχνά τα τρανς άτομα έρχονται αντιμέτωπα με την τρανσφοβία του συστήματος, ακούγοντας την φράση πως οι γιατροί των δημόσιων νοσοκομείων δεν αναλαμβάνουν «τέτοιες περιπτώσεις».

Ακόμη, παρότι η παρακολούθηση των τρανς ατόμων από δημόσια νοσοκομεία είναι απαραίτητη για την σωστή παρακολούθηση και φροντίδα της σωματικής και ψυχικής υγείας τους, η παρουσία τους ως τώρα ήταν ελάχιστη, με μόνο ένα νοσοκομείο στην Αθήνα να κρίνεται αρμόδιο για τις εν λόγω περιπτώσεις. Το Νοσοκομείο αυτό ήταν το «ΔΑΦΝΙ», το οποίο ως ειδικότητα του για πολλά χρόνια είχε τις Σεξουαλικές Διαταραχές. Συνεπώς, από τη μία, τα άτομα που δεν είχαν εύκολη πρόσβαση στα μητροπολιτικά κέντρα, αποκλείονταν αυτόματα από τις υπηρεσίες υγείας, και, από την άλλη, όσα είχαν πρόσβαση, στιγματίζονταν ιατρικά ως σεξουαλικά διαταραγμένα άτομα. Επιπρόσθετα, ο χρόνος της αναμονής των δημοσίων νοσοκομείων είναι το λιγότερο έξι μήνες έως και ένα χρόνο από την στιγμή που έχει ξεκινήσει η παρακολούθηση από ψυχίατρο. Για την περάτωση περεταίρω διαδικασιών απαιτείται η εύρεση του ενδοκρινολόγου. Το υγειονομικό σύστημα απαιτεί να έχει υπάρξει ένα διάστημα που το άτομο να έχει βιώσει το κοινωνικό φύλο που επιθυμεί και να έχει κάνει το coming out στην οικογένεια του και το φιλικό του περιβάλλον. Τέλος, αξίζει να αναφερθεί πως παρότι το θεσμικό πλαίσιο της Ελλάδας αφαίρεσε την υποχρεωτική χειρουργική επέμβαση στον νόμο 4491/201 για την Νομική Αναγνώριση της Ταυτότητας Φύλου, δεν έχει φροντίσει να το συμπεριλάβει σε κανένα από τα νομοσχέδια του, ως επέμβαση η οποία καλύπτεται από τα Ασφαλιστικά Ταμεία και το Εθνικό Σύστημα Υγείας της χώρας, αναγκάζοντας έτσι τα τρανς άτομα που μπορεί να επιθυμούν να επέμβουν χειρουργικά ή ιατρικά κατά την πορεία της μετάβασής τους, να απευθύνονται στο εξωτερικό, να πληρώνουν για την ορμονοθεραπεία τους ή να μην μπορούν να ολοκληρώσουν την διαδικασία, διατηρώντας έτσι τις χρόνιες τρανς ακυρώσεις από τις δημόσιες δομές υγείας. Το υγειονομικό

σύστημα έτσι αδυνατεί να αναγνωρίσει ουσιαστικά τα τρανς άτομα, με επακόλουθο να βάζει σε κίνδυνο την υγεία τους.

Συμπερασματικά, αξίζει να αναρωτηθούμε πού αποσκοπεί αυτή η συνεχιζόμενη παθολογικοποίηση και ιατρικοποίηση των τρανς ατόμων. Γιατί εξακολουθούμε να τα αντιμετωπίζουμε ως «περιπτώσεις» σε ένα ψυχιατρικό εγχειρίδιο; Για ποιο λόγο η τρανς κατάσταση παραμένει ζήτημα θεραπείας; Είναι αδύνατο να σκεφτούμε τα τρανς άτομα έξω από ένα ιατρικό/βιολογικό μοντέλο;

Τα ερωτήματα αυτά, των οποίων το μέγεθος και η σημασία δεν μπορούν να εξαντληθούν στην παρούσα εργασία, εγείρονται μέσα στο πλέγμα σχέσεων εξουσίας και γνώσης των σύγχρονων επιστημών της υγείας, των βιοπολιτικών κυβερνητικών προγραμμάτων και των πλαισίων ετεροκανονικότητας που συνεχίζουν να υποβάλουν γραμμικές και μονοδιάστατες πρακτικές και αφηγήσεις σχετικά με το φύλο.

Το σημείο τομής αυτών των τεχνικών εξουσίας και κοινωνικών πρακτικών μας φέρνει όμως και στο κατώφλι και άλλων υποκειμένων που βιώνουν αποκλεισμό, όπως είναι τα άτομα τρίτης ηλικίας. Μέχρι τώρα έχουμε ήδη αναφερθεί σε αυτά ως υποκείμενα τα οποία μέσα από τους κοινωνικούς αναπαραγωγικούς μηχανισμούς της δύσης καταδικάζονται σε αποξενωμένους χώρους, αποκλείονται συχνά από τις παροχές μέριμνας και αφορίζονται από το νεοφιλελευθερο πρότυπο της κοινωνίας ως μη- παραγωγικά σώματα δοσμένα στη λήθη. Τα ζητήματα που εγείρονται από την κατάσταση αυτή, σε συνδυασμό με το τρανς βίωμα και την τρανς υποκειμενικότητα, θα αποτελέσουν και το βασικό θέμα του επόμενου κεφαλαίου.

Κεφάλαιο τρίτο

A-Δυνατότητες της γήρανσης στα «τρανς ηλικιωμένα άτομα»

Κατά τον ίδιο τρόπο που το φύλο και η σεξουαλικότητα συνιστούν κατηγορίες ανάλυσης της ανισότητας, κάτι αντίστοιχο ισχύει και για την ηλικία. Γι' αυτό το λόγο κρίνεται απαραίτητο να μελετηθούν στο παρόν κεφάλαιο τα σημεία τομής του φύλου και της ηλικίας όπως τα συναντάμε στον κυρίαρχο λόγο και τις τεχνολογίες της εξουσίας οι οποίες (ανα) παράγουν ανισότητες. Αντλώντας από την queer θεωρία, την φεμινιστική γεροντολογία και την trans φεμινιστική θεωρία, προσπαθούμε να σκεφτούμε πώς τα σημεία τομής ηλικίας-φύλου, ειδωμένα και εγγεγραμμένα στα σώματα των τρανς ηλικιωμένων ανθρώπων, κάνουν ορατές τις επιτελέσεις της ηλικίας και συμβολίζουν μια διαδικασία αποσταθεροποίησής της.

Θεωρίες σχετικά με το Γήρας

Το γήρας είναι μια χρονολογική έννοια συμβατικά καθορισμένη και διαφορετική ανάλογα με το εκάστοτε πλαίσιο αναφοράς. Οι ηλικιακές χρονικές οριοθετήσεις του γήρατος αλλάζουν κάθε φορά που αλλάζει η κοινωνική και πολιτισμική πραγματικότητα και θεωρήσεις που έχουν ξεπεράσει ουσιοκρατικές αντιλήψεις για την ηλικία μας επιτρέπουν να την σκεφτούμε αποδεσμεύοντας την από τις βιολογικές αναφορές. Ωστόσο παρά την ποικιλομορφία που παρουσιάζει η ηλικία σε κάθε της βαθμίδα, η ίδια περιβάλλεται από μια ακολουθία κανονιστικών προτύπων, αξιών και υποχρεώσεων, όχι μόνο ως προς την ηλικία αλλά και ως προς το φύλο(Μακρυνιώτη, 2001).

Ως αναλυτική κατηγορία, το γήρας συνδυάζει ένα μείγμα αντιλήψεων, τοποθετήσεων και ως κοινωνική σχετίζεται άμεσα με την κοινωνική θέση του καθενός και το φύλο του, εξαρτώμενο από την ιστορικότητα της εκάστοτε κοινωνίας και την ετοιμότητα της για αποδοχή των ατόμων τρίτης ηλικίας. Όπως αναφέρει ο Katz (2008) στο κείμενό του *Μέγιστη Διάρκεια Ζωής*, το γήρας, μέχρι και τον 19^ο αιώνα, ήταν ειδωμένο κυρίως ως κλινικό πρόβλημα, γεγονός που δεν επέτρεπε τον διαχωρισμό του από την παραδοσιακή ιατρική, μην αφήνοντας την δυνατότητα ερμηνείας του σε σχέση με την μακροβιότητα ή αλλιώς το “επιτυχημένο γήρας”.

Η ηλικίωση, προξενεί πολλά και ποικίλα συναισθήματα, διαμορφώνει και εγγράφει τις διεκδικήσεις, τον πόνο, τους αγώνες. Δεν μπορεί να δοθεί νόημα και σημαντικότητα αν δεν προσεγγιστεί μέσα από τα κοινωνικά, οικονομικά, πολιτικά και θεσμικά συμφραζόμενα.

Πολλές φορές αντιλαμβανόμαστε την ηλικία όπως ακριβώς αντιλαμβανόμαστε και το φύλο, την σεξουαλικότητα, την φυλή, την τάξη μέσα στην ιδιωτική της σφαίρα, ξεχνώντας πως και εκείνη αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα πεδία διεκδίκησης και αναγνώρισης, όπου το φερόμενο ιδιωτικό βρίσκεται σε άμεση διαπλοκή και αλληλεξάρτηση με το πολιτικό (Μακρυνιώτη,2008).

Τυπικά και σύμφωνα με την «Παγκόσμια Συνέλευση του Γήρατος», η οποία επήλθε έπειτα από απόφαση της Γενικής Συνέλευσης του Ο.Η.Ε., το 1982, η ηλικία των 60 τοποθετήθηκε ως πρώτο όριο καταγραφής ατόμων που ανήκουν στην Τρίτη ηλικία. Η ηλικία που καθιερώθηκε ωστόσο τα τελευταία χρόνια έπειτα από εκτιμήσεις επιστημόνων και μελετητών γύρω από το γήρας, την ηλικίωση και τα προβλήματα που προκύπτουν, είναι τα 65, ταυτίζοντας την για αρκετά χρόνια με το όριο της συνταξιοδότησης. Εξετάζοντας όμως τις αλλαγές στο ιστορικό-κοινωνικό-πολιτικό πλαίσιο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή των Βρυξελλών το 2021, σχετικά με την γήρανση τις τελευταίες πέντε δεκαετίες στην Ευρώπη, εκτίμησε πως το προσδόκιμο επιβίωσης κατά την γέννηση αυξήθηκε κατά περίπου 10 έτη αλλάζοντας την εικόνα της βιολογικής γήρανσης τόσο για τους άνδρες όσο και για τις γυναίκες.

Ωστόσο αξίζει να αναφέρουμε πως η αντίληψη για την Τρίτη ηλικία διαφέρει από κοινωνία σε κοινωνία. Υπάρχουν κοινωνίες όπως αναφέρει και η Μπωβουάρ, που δεν μένουν στις σωματολογικές μεταβολές που επιφέρει η ηλικία αλλά στις κοινωνικο-πολιτισμικές μεταβολές που εκείνη συνοδεύει. Στις ίδιες κοινωνίες ένας άνθρωπος μπορεί να θεωρηθεί γέρος ή υπερήλικας από την ηλικία των 50 ετών (Μπωβουάρ, 1980, 11-48). Ωστόσο οι όροι «ηλικιωμένος» και «γέρος» χρησιμοποιούνται και για τα άτομα άνω των 65 ετών όταν αναφέρεται στις σύγχρονες βιομηχανικές κοινωνίες, καθώς οι εργάτες σε αυτή την ηλικία συνταξιοδοτούνται (Μπωβουάρ, 1980, 20).

Ο παράγοντας της συνταξιοδότησης αναλύεται μέσα από έμφυλους συσχετισμούς και όχι σε σύνδεση με τον χαρακτηρισμό ενός ατόμου ως ηλικιωμένο. Η ηλικία δεν μπορεί να ειπωθεί ασύνδετα από την πολιτική ατζέντα της δύσης σχετικά με τον διαχωρισμό της παραγωγικής διαδικασίας και μη ηλικίωσης, και αυτό οδηγεί τα ηλικιωμένα άτομα στον αποκλεισμό από την δημόσια υγεία, και την μακροχρόνια φροντίδα.

Η φθορά του σώματος η οποία επέρχεται με την ηλικίωση, δεν μπορεί να γίνει κοινωνικά και πολιτικά αποδεκτή αν δεν ερμηνευτεί μέσα από βιολογικά και κανονιστικά πεδία, οδηγώντας το κάθε υποκείμενο στην ιδιωτική του σφαίρα και αφήνοντας το να παλεύει καθημερινά με την εύρεση της «νέας» του ταυτότητας. Επιστήμες όπως η γεροντολογία και η γηριατρική, από τότε που έκαναν την εμφάνισή τους στην επιστημονική κοινότητα, ταύτισαν την ηλικίωση με την αδυναμία και την παρακμή. Τέτοιες προσεγγίσεις οι οποίες συλλαμβάνουν το φαινόμενο της γήρανσης μόνο μέσα από θεσμοθετημένες ηλικιακές κατηγοριοποιήσεις και σε συγκεκριμένες κοινωνικά αποδεκτές ομάδες, καταλήγουν να ταυτίζουν την τρίτη ηλικία με την φθορά και την μη παραγωγή.

Το ηλικιωμένο σώμα ως δείκτης ανάλυσης όπως το φύλο, την σεξουαλικότητα, την τάξη, την φυλή, και των σημασιών που αποδίδονται σε αυτό πέραν της βιολογικής του πραγματικότητας, συγκροτείται μέσα από νοήματα που τα ίδια τα ίδια τα ηλικιωμένα υποκείμενα, Η οργάνωση και η ερμηνεία της δράσης τους επιτελείται ταυτόχρονα με το φύλο και την σεξουαλικότητα τους. Τα ηλικιωμένα σώματα αποτελούν σώματα διαπραγμάτευσης και διεκδίκησης ανατρέποντας τις κοινωνικά κατασκευασμένες ιεραρχίες. Μπορούμε επίσης να σκεφτούμε πως ορολογίες όπως η «μέση ή τρίτη ηλικία», δεν θα υπήρχαν αν κάποιοι δεν «αποφάσιζαν» να τις περιγράψουν και να τα ταξινομήσουν ως τέτοιες.

Μια Queer Προσέγγιση για την ηλικία

Η διαφοροποίηση μεταξύ βιολογικού και κοινωνικού φύλου μπορεί να χρησιμοποιηθεί εννοιολογικά και να εφαρμοστεί στο ζήτημα το γήρατος, παράγοντας έτσι το δίπολο βιολογικής και κοινωνικής ηλικίας. Η βιολογική ηλικία και γήρανση, όπως μπορούμε να φανταστούμε είναι εκείνη η διαδικασία που εκκινείται από την γέννηση και τελειώνει με τον

θάνατο, ενώ η κοινωνική ηλικία είναι εκείνη που αναπαρίσταται ως σύμβολο κοινωνικής κατασκευής και σχετίζεται με τις αντιλήψεις περί των ηλικιακών δυνατοτήτων των υποκειμένων. Αντίστοιχα, και αφού ακολουθήσουμε αυτό το παράδειγμα, μπορούμε να μιλήσουμε για το γήρας ως κοινωνική κατασκευή ή την κοινωνικά κατασκευασμένη «Τρίτη ηλικία».

Μέσα από τις αλλαγές που επέφεραν η φεμινιστική θεωρία μετά το τρίτο κύμα και με την συμβολή της queer θεωρίας σε ζητήματα φύλου, σεξουαλικότητας, φυλής και εθνότητας, τα ζητήματα της ηλικίας αποκτούν και αυτά μια κριτική διάσταση και αρχίζουν να συσχετίζονται με τις κατηγορίες της διπολικότητας της και της έμφυλης διάστασής της όπως συμβαίνει και με τις σπουδές για το φύλο και την σεξουαλικότητα. Η θέαση της ηλικίας ως επιτέλεση μας δίνει τρόπους να καταλάβουμε το γήρας πέρα από τις κατηγορίες που παραδοσιακά το ταύτιζαν με την γέννηση και το θάνατο, την νεανικότητα και την φθορά, την παραγωγική και τη μη παραγωγική ηλικία.

Η επιστήμη της Κοινωνικής Γεροντολογίας ανέλυε την ηλικία και τη γήρανση πάντα μέσα σε γραμμικά διπολικές και έμφυλες κατηγορίες. Για να καταλάβουμε καλύτερα την γραμμικότητα που λαμβάνει χώρα στην Κοινωνική Γεροντολογία δεν μπορούμε να μην αναφέρουμε τι σημαίνει. Ο όρος «γραμμικό φύλο», ο οποίος δόθηκε από την Bremer (2011), αναφέρει πως οτιδήποτε λαμβάνει χώρα στην καθημερινή ζωή - τα συναισθήματα, οι εμπειρίες, οι πράξεις - είναι άμεσα συνδεδεμένα με το πώς κάθε άτομο εκφέρει το φύλο του, είτε αυτό είναι το βιολογικό φύλο, είτε το κοινωνικό είτε το ετεροπροσδιορισμένο και το αυτοπροσδιορισμένο φύλο, ακολουθώντας πάντα μια γραμμική πορεία διπολικού/δυναμικού μοντέλου και μόνο.

Βέβαια υπάρχουν μελετητές της τρανς ηλικιακότητας, όπως ο Fabbre (2014) και ο Witten (2009,2014,2016), που αμφισβήτησαν την έννοια της επιτυχημένης γήρανσης ως το μοναδικό πλαίσιο βάση του οποίου παράγεται λόγος για την γήρανση στην τρανς κατάσταση. Ο πρώτος παρουσίασε την έννοια της «ριζοσπαστικής queer αποτυχίας» προσπαθώντας να αναλύσει και να αιτιολογήσει την πιθανότητα της μεταγενέστερης απόδοσης ηλικίας στην τρανς κατάσταση, η οποία εξαρτάται από το βίωμα και την εμπειρία απόδοσης φύλου στα τρανς ηλικιωμένα

άτομα, όταν εκείνα θα έχουν επαναπροσδιορίσει το φύλο τους. Ο δεύτερος σε αρκετές έρευνές του μιλάει για την ποικιλομορφία της τρανς ταυτότητας τονίζοντας πως τα ετεροκανονικά πρότυπα της ψυχολογίας και της βιολογίας δεν μπορούν να ανταποκριθούν στις πραγματικές ανάγκες των τρανς ηλικιωμένων ατόμων (Toze, 2018).

Σημαντική συμβολή στην θέαση της τρανς ηλικιακότητας έφερε η Siverskog με το έργο της το 2015, *Aging Bodies that Matter: Age, Gender and Embodiment in Older Transgender People's Life Stories*, όπου μέσω της κριτικής γεροντολογίας, της queer θεωρίας και της φεμινιστικής θεωρίας, συζήτησε το πως η ηλικίωση και το γήρας ερμηνεύονται μέσα από τα τρανς άτομα. Η χρονολογική ηλικία των τρανς ηλικιωμένων ατόμων, η οποία διασυνδέεται με το φύλο, την σεξουαλικότητα, την εκφορά, είναι μια συνεχής επιτέλεση που εκτελείται και ενσωματώνεται εντός και εκτός διαφορετικών πλαισίων και κανόνων. Αυτή η σύνδεση της προσδοκίας, για την «σωστή στο χρόνο» πραγμάτωση της, συνδέεται άμεσα με το ετεροφυλοφιλικό μοντέλο και είναι αυτή που καθιστά αδύνατη την ηλικίωση των τρανς ατόμων (Halberstam, 2005).

Η ηλικία των τρανς ατόμων δεν μπορεί να ταιριάζει σε χρονολογικές και ετεροκανονικές εννοιολογήσεις της γραμμικής εξέλιξης της ζωής (Pearce, 2019, 64). Σύμφωνα με τον Halberstam, η έννοια της χρονικότητας υποδηλώνει μια υποκειμενική εμπειρία του χρόνου και η μη γραμμική εξέλιξη των queer υποκειμένων βρίσκεται εκτός της ετεροκανονικής εκδήλωσης της ζωής. Έτσι μπορούμε να φανταστούμε πως η ηλικία για τα τρανς άτομα δεν συνδέεται απαραίτητα με κάποια γραμμική χρονολογική εννοιολόγηση αλλά μπορεί να ειπωθεί ως ηλικία η οποία αποδόθηκε μετά τον επαναπροσδιορισμό του βιολογικού τους φύλου (Halberstam, 2005).

Ζητήματα που εμφανίζονται φυσικά σε κάποιο cis άτομο, όπως μπορεί να είναι η χαλάρωση του στήθους για τις γυναίκες ή η πτώση του πέους για τους άνδρες, στα τρανς ηλικιωμένα άτομα αποκτούν διαφορετική σήμανση μιας και η χρονικότητα των διαδικασιών γήρανσης τους διαφέρει ως ένα βαθμό. Η εμμηνόπαυση για μια cis γυναίκα αποτελεί μια βιολογική διαδικασία η οποία επέρχεται σε κάποιο αναμενόμενο χρονικό σημείο, ενώ για ένα τρανς άνδρα που έχει ολοκληρώσει την φυλομετάβαση του, η εμμηνόπαυση επέρχεται νωρίτερα.

Έτσι η πλήρης φυλομετάβαση σε συνδυασμό με την κατάλληλη χρήση ορμονών μπορούν να μετατοπίσουν το βίωμα τέτοιου είδους βιολογικών διαδικασιών (Siverskog, 2015).

Ηλικιοφοβία και κοινωνικός αποκλεισμός σε τρανς ηλικωμένα άτομα

Με βάση τις παραπάνω θεωρίες θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε την τρίτη ηλικία μέσα στο χρόνο ως οριζόμενη από τα ίδια τα τρανς άτομα.

Οι αναφορές για την τρανς τρίτη ηλικία στον ακαδημαϊκό χώρο τις περισσότερες φορές κάνουν λόγο για τα εμπόδια που τα άτομα αυτά συναντάνε από τους παρόχους της κοινωνικής φροντίδας, την ανισότητα και τον αποκλεισμό, καθιστώντας έτσι αδύνατη την θέαση της τρανς τρίτης ηλικίας πέρα από καθιερωμένες κοινωνιολογικές και γεροντολογικές έννοιες όπως είναι η «επιτυχημένη γήρανση» και η «ανθεκτικότητα»²⁶. Τέτοιες αναλύσεις δεν εμβαθύνουν αρκετά στο κατά πόσο είναι δυνατή η συμπερίληψη του τρανς βιώματος μέσα από μια διαθεματική προσέγγιση. Ως εργαλείο ανάλυσης και ερμηνείας αυτής της πραγματικότητας μπορεί να αξιοποιηθεί η θεωρία της κομβικότητας (Crenshaw, 1989) σύμφωνα με την οποία οι κατηγορίες ανισότητας τέμνονται και συνυπάρχουν.

Για πολλές δεκαετίες τα τρανς άτομα της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας έρχονται αντιμέτωπα με όλες τις διαστάσεις της φοβίας απέναντι στη διαφορετικότητα. Η ομοφοβία, η αμφιφοβία, η τρανσφοβία, έχουν πλέον αναδυθεί σε όλα επίπεδα, τις εκφάνσεις και τις εκφράσεις της καθημερινής ζωής των ατόμων. Η παθητική επιθετικότητα, οι άρρητοι αποκλεισμοί, τα μη συμπεριληπτικά πλαίσια, η μη ανάληψη ευθύνης από την ετεροκανονική κοινωνία για

²⁶ Για τις προαναφερθείσες αναφορές, δείτε τα εξής συγγράμματα:

Persson D.I. (2009), *Unique Challenges of Transgender Aging: Implications from the Literature*, Journal of Gerontological Social Work 52: 633–46

Singh, A.A and Bower, K.L., (2017), *Aging in Transgender and Gender Non-Conforming Communities*, in W.P. Bouman and J. Arcelus(eds.), *The Transgender Handbook*, New York: Nova

Fredriksen-Goldsen, K.I., et al. (2013), *Physical and Mental Health of Transgender Older Adults: An At-risk and Underserved Population*, The Gerontologist, 54: 488–500

Porter, K.E., et al, (2016), *Providing Competent and Affirming Services for Transgender and Gender Nonconforming Older Adults*, Clinical Gerontologist 39, 366–88.

Witten, T.M., (2014), *It's Not All Darkness: Robustness, Resilience, and Successful Transgender Aging*, LGBT Health 1: 24–33

Witten, T.M. and Eyler, A.E., (2016), *Care of Aging Transgender and Gender NonConforming Patients*, in R. Ettner, S. Monstrey and E. Coleman (eds.) *Principles of Transgender Medicine and Surgery*, New York: Routledge

αυτομόρφωση σε σχέση με θέματα τα οποία αγνοεί, τα κενά στα νομοθετήματα και οι ενεργοί αποκλεισμοί σε πρόσβαση και ισονομία είναι ορισμένα ζητήματα που καλούνται να αντιμετωπίσουν καθημερινά τα τρανς άτομα. Παράλληλα, και λόγω της απώθησης τόσο του γήρατος όσο και των τρανς ατόμων από τις ευρύτερες κοινωνικές διαδικασίες, μπορούμε να προσθέσουμε στην παραπάνω λίστα και την ηλικιοφοβία²⁷. Η αδυναμία μας να συμπεριλάβουμε τα τρανς ηλικιωμένα άτομα, τόσο στην σκέψη μας όσο και σε βασικές υπηρεσίες μέριμνας, αποτελεί σε μεγάλο βαθμό παράγωγο της δυτικής νεοφιλελεύθερης ατζέντας κατά την οποία το σώμα καθίσταται ορατό μόνο αφού σημανθεί ως παραγωγικό και υγιές σύμφωνα με τα πρότυπα της ετεροκανονικότητας και των παραγωγικών διεργασιών που αρμόζουν με την προαναφερθείσα φιλελεύθερη κυβερνητικότητα.

Τα τρανς άτομα μέσα από διάφορες μελέτες εκφράζουν συχνά την ανησυχία τους σχετικά με αναμενόμενες διακρίσεις σε περιβάλλοντα χρόνιας περίθαλψης, την έλλειψη γνώσης σχετικά με τη φροντίδα των τρανς ηλικιωμένων ατόμων, ενώ έκδηλος είναι και ο φόβος πως η ταυτότητα του φύλου τους δεν θα αναγνωριστεί από το προσωπικό φροντίδας (Siverskog, 2014).

Αν σκεφτούμε ότι μια cis ηλικιωμένη γυναίκα δεν καταφέρει να επιτελέσει ένα υγιές, αρυτίδιαστο, δυνατό και παραγωγικό πρότυπο γυναίκας τρίτης ηλικίας, τότε αυτή είναι πιθανό να περιοριστεί ή και να αποκλειστεί από το κοινωνικό, επαγγελματικό και οικογενειακό περιβάλλον (αν και τα άτομα της ετεροκανονικής ηλικίας έχουν συνήθως το οικογενειακό περιβάλλον δίπλα τους με τυπικές ή άτυπες μορφές). Είναι έτσι εύκολο να φανταστούμε το μέγεθος του κοινωνικού αποκλεισμού στον οποίο δύναται να υπεισέλθει ένα ηλικιωμένο δυικό άτομο σε τρανς κατάσταση, αφού ακόμα και όταν διεκδίκησε την τρανς ταυτότητα του, το υποστηρικτικό του περιβάλλον - κυρίως το οικογενειακό - , ήταν το πρώτο που άσκησε και τον κοινωνικό αυτό αποκλεισμό.

Με βάση τα παραπάνω προβλήματα γίνεται ορατή η δυσκολία ανεύρεσης και δημιουργίας παραδειγμάτων ικανών να συμπεριλάβουν και να μεριμνήσουν ουσιαστικά για τα τρανς άτομα

²⁷ Όρος που έρχεται να προστέθει ανάμεσα στις καθιερωμένες φοβίες από την ομάδα Proud Seniors Greece, οργάνωση που ασχολείται με ζητήματα ατόμων μεγαλύτερης ηλικίας της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας.

τρίτης ηλικίας. Ωστόσο, μέσα από τις θεωρίες που ήδη αναφέραμε, τα αναλυτικά εργαλεία που μας προσφέρουν και τα αιτήματα κατά τις ηλικιακής και εμφυλης γραμμικότητας που αυτές φέρουν, μπορούμε να υποθέσουμε πως είναι όντως εφικτό να καταφέρουμε να σκεφτούμε την ηλικία με δεδομένα επιτέλεσης. Έχοντας ήδη δει πως τα τρανς σώματα φέρουν μαζί τους την αποσταθεροποίηση των κανονιστικών προτύπων, μπορούμε έτσι να ελπίζουμε πως νέες αποσταθεροποιητικές πρακτικές και συνθήκες ορατότητας μπορούν να επιτελέσουν από τα υποκείμενα εκείνα που κατέχουν αυτή τη διπλή συνθήκη αορατότητας – δηλαδή της τρανς κατάστασης σε συνδυασμό με τη συνθήκη γήρανσης.

Αντί Επιλόγου

Παρά τις διεκδικήσεις των κοινωνικών κινημάτων της δεκαετία του '70, η εμμονή προς μια μονοδιάστατη βιολογική αντίληψη του σώματος και του διπολικού σχήματος του φύλου, έκανε τα σώματα των τρανς ατόμων αναγνωρίσιμα ως σώματα μιαρά και ξένα στο ετεροκανονικό πλαίσιο. Πολλές φορές αυτή η εμμονή τα οδηγούσε και τα οδηγεί στο θάνατο, αναγκάζοντας τα έτσι να αναζητούν την αποδοχή με όρους ετεροκαθορισμού και καθηλώνοντας τα σε μια πνιγηρή αβεβαιότητα ανελλιπούς προσπάθειας για τη θέση τους στον κόσμο, στους άλλους και στην κοινότητα τους. Τα τρανς άτομα έχουν την ικανότητα να μετατρέπουν τα βιώματα τους σε αιτήματα, είναι ικανά να διηγούνται την ιστορία τους, εκθέτοντας την κρυμμένη τρανσφοβία που βρίσκεται μέσα στο δημόσιο λόγο και σε κάθε θεσμικό πλαίσιο.

Ξεκινώντας μια προσπάθεια συζήτησης για την τρανς κατάσταση μέσα από νομολογήματα που την κατέστησαν ορατή στο δημόσιο λόγο, η παρούσα διπλωματική εργασία προσπάθησε να αναδείξει πως στη τρανς κατάσταση, το φύλο, η σεξουαλικότητα, η ταυτότητα, η ηλικία, δεν μπορούν να αποτελούν ζητήματα παγιωμένων αντιλήψεων και θεωρήσεων. Το αίτημα της ορατότητας σίγουρα είναι ένα από τα σημαντικότερα διακυβεύματα της LGBTQ+ κοινότητας και ένα ακόμα σημαντικότερο διακύβευμα για την τρανς κοινότητα. Παρ'όλα αυτά, το αίτημα της ορατότητας οφείλει να ανοίξει τον διάλογο προς την κατεύθυνση της ουσιαστικής αναγνώρισης και συμπερίληψης. Έχοντας παρατηρήσει τους τρόπους που η κοινωνική, πολιτική και έμφυλη βία ασκείται πάνω στα σώματα των τρανς ατόμων, αναγνωρίζουμε την ανάγκη για μια κριτική επαγρύπνηση προς τη δημιουργία των συνθηκών εκείνων που θα υποστηρίξουν τα υποκείμενα αυτά στο πεδίο των σχέσεων εξουσίας που τα καθηλώνει στις εκάστοτε αδυνατότητες τους. Οι αναφορές στην τρανς κοινότητα έρχονται να μας υπενθυμίσουν πως, η συζήτηση σήμερα όσον αφορά το φύλο και την σεξουαλικότητα δεν θα έπρεπε να επικεντρώνεται μόνο στην ορατότητα αλλά και στις συνθήκες αναγνώρισης για τα άτομα με πρακτικές ή «φερεσίματα» μη ετεροκανονικά.

Το βίωμα της τρανς εμπειρίας μέσα από την “πολυπλοκότητα” του και την “ποικιλομορφία” του έρχεται να αναδείξει την αναγκαιότητα για διάλογο που αναγνωρίζει πως ακόμα και οι θεσμικές διεκδικήσεις ορατότητας δεν είναι αρκετές ώστε να κάνουμε λόγο για πλήρη αναγνώριση.

Θα μπορέσουμε άραγε να παράγουμε λόγο για την τρανς εμπειρία χωρίς να την τοποθετούμε σε λόγους παθολογικοποίησης και ψυχιατρικοποίησης; Υπάρχει δρόμος που να δείχνει προς την εξάλειψη της συστημικής τρανσοφοβίας;

Η παρουσία νέων πεδίων θεωρίας, όπως είναι η τρανς φεμινιστική γεροντολογία, η οποία συζητήθηκε στη παρούσα μελέτη, αποτελεί μια προσέγγιση στην τρανς εμπειρία που ακόμα δεν έχει μελετηθεί αναλυτικά στο ελληνικό επιστημονικό και θεσμικό πλαίσιο. Η δυνατότητα να εκλάβουμε τα τρανς ηλικιωμένα άτομα μέσα από τη βιωμένη εμπειρία τους αλλάζει τους κανόνες για την βιολογική και κοινωνική κατασκευή της ηλικίας. Αμφισβητεί τις παραδοσιακές παραδοχές της γραμμικότητας για τον “άνδρα” και τη “γυναίκα” ως έχοντες συγκεκριμένο παραγωγικό σώμα, αλλά και τις εκφράσεις και τις ταυτότητες που ακολουθούν την έμφυλη γραμμικότητα.

Αν σε θεωρητικό και επιστημονικό επίπεδο είναι εφικτό να συζητάμε για αποσταθεροποίηση της δυϊστικής άποψης σχετικά με το φύλο και την σεξουαλικότητα όταν αναφερόμαστε στα τρανς άτομα, γιατί είναι δύσκολο να σκεφτόμαστε την πιθανή αποσταθεροποίησης της ηλικίας στο τρανς βίωμα;

Η δυσκολία αυτή μας αναδεικνύεται εκ νέου μόλις αναγνωρίσουμε πως η τρανς κατάσταση και η τρίτη ηλικία, αποτελούν και οι δύο συνθήκες που απωθούνται ενεργητικά από την πληθώρα των οικονομικοπολιτικών, κοινωνικών και ψυχοσεξουαλικών συστημάτων της σύγχρονης δύσης. Όταν αυτές οι δύο καταστάσεις συμπίπτουν σε ένα υποκείμενο, μπορούμε να κάνουμε λόγο για μια διπλή συνθήκη αορατότητας και κοινωνικού αποκλεισμού η οποία φέρνει στην επιφάνεια το θεμελιακό αίτημα της αναγνώρισης και της συμπερίληψης, ενώ ταυτόχρονα δείχνει τους λόγους για τους οποίους η σύγχρονη βιοεξουσία απαιτεί την εξομάλυνση ή τον εξωστρακισμό των υποκειμένων αυτών. Τα τρανς άτομα τρίτης ηλικίας μπορεί να φαντάζουν

αόρατα στον δημόσιο λόγο αλλά σίγουρα είναι παρόντα καθημερινά στη δημόσια σφαίρα και μέσω των επιτελέσεων τους χαράσσουν νέες πορείες στις οποίες μπορεί κανείς να αναγνωρίσει το αίτημα για την ενεργητική και θετική συγκρότηση των ταυτοτήτων τους – ταυτότητες οι οποίες βρίσκονται σε μια ροή επικοινωνίας προς το «άλλο» και αντιστέκονται στις δυνάμεις καθήλωσης που αναπαράγουν τις καταπιέσεις που ασκούνται σε όλο το εύρος του κοινωνικού σώματος .

Βιβλιογραφία

Birke, L.(1998), *Σώμα και Βιολογία*, στο Δ. Μακρυνιώτη(επιμ.) Τα όρια του σώματος. Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις, μτφρ. Κ.Αθανασίου, Αθήνα: νήσος.

Butler, J.(1988), «*Παραστασιακές επιτελέσεις και συγκρότηση του φύλου: Δοκίμιο πάνω στη φαινομενολογία και τη φεμινιστική θεωρία*», στο Α.Αθανασίου(επιμ.), *Φεμινιστική θεωρία και πολιτισμική κριτική*, Αθήνα: νήσος.

Butler, J.(2008), *Σώματα με σημασία: Οριοθετήσεις του «φύλου» στο λόγο*, μτφρ. Π. Μαρκέτου, Αθήνα: εκκρεμές.

Αθανασίου, Α. (2004), *Γυναίκες και φύλα: Ανθρωπολογικές και ιστορικές προσεγγίσεις. Η μελέτη του φύλου ως αναλυτικού εργαλείου στο χώρο της υγείας*, ΕΠΕΑΕΚ: Νέα Προγράμματα Μεταπτυχιακών Σπουδών Πανεπιστημίου Αιγαίου, Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας

Αθανασίου, Α. (2006), *Ζωή στο όριο: Δοκίμια για το σώμα, το φύλο και τη βιοπολιτική*, Αθήνα: Εκκρεμές.

Αθανασίου, Α. (2011), *Επιτελέσεις της τρωτότητας του κοινωνικού τραύματος*, στην ίδιας(επιμ.) *Βιοκοινωνικότητες: Θεωρήσεις στην ανθρωπολογία της υγείας*, Αθήνα: νήσος.

Αθανασίου, Α. (2006), *Εισαγωγή: Φύλο, εξουσία και υποκειμενικότητα μετά το 'δεύτερο κύμα'*, στην ίδιας (επιμ.), *Φεμινιστική θεωρία και πολιτισμική κριτική*, Αθήνα: νήσος.

Κριτσωτάκη, Δ. (2013), *Ιατρική και ερμαφροδιτισμός στην Ελλάδα, 1870-1970*, στο Δ.Βασιλειάδου, Π. Ζεστανάκης, Μ. Κεφαλά(επιμ.), *(Αντι)μιλώντας στις Βεβαιότητες. Φύλα, Αναπαραστάσεις, Υποκειμενικότητες*, Αθήνα: ΚΨΜ, 197-224.

Foucault, M. (2011), *Ιστορία της σεξουαλικότητας: Η βούληση για την γνώση*, μτφρ. Τ. Μπετζέλος, Αθήνα: Πλέθρον.

Foucault, M.,(1976), *Πολιτική οικονομία του σώματος*, στο Δ.Μακρυνιώτη(επιμ.), *Τα όρια του σώματος: Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις*, μτφρ. Κ. Χατζηδήμου, Ι. Ράλλη, Αθήνα: νήσος.

Laqueur T. (2003), *Κατασκευάζοντας το Φύλο. Σώμα και Κοινωνικό Φύλο από τους Αρχαίους Έλληνες έως τον Φρόυντ*, μτφρ. Π. Μαρκέτου, Αθήνα: Πολύτροπον

Μακρυνιώτη, Δ. (2001), *Εισαγωγή*, στην ίδιας(επιμ.) *Παιδική Ηλικία*, Αθήνα: νήσος.

Μακρυνιώτη, Δ. (2006), *Εισαγωγή: Το σώμα στην ύστερη νεωτερικότητα*, στην ίδιας(επιμ.) *Τα όρια του σώματος: Διεπιστημονικές προσεγγίσεις*, μτφρ. Κ.Αθανασίου, Κ.Καψαμπέλη, Μ. Κονδύλη, Θ. Παρασκευόπουλος, Αθήνα: νήσος.

Μακρυνιώτη, Δ. (2008). *Εισαγωγή : κοινωνικές και πολιτικές μορφές διαχείρισης της θνητότητας*, στην ίδιας (επιμ.) *Περί Θανάτου: Η πολιτική διαχείριση της θνητότητας*, μτφρ. Κ. Αθανασίου, Αθήνα: νήσος.

Μπωβουάρ, Σ. (1980). *Τα γηρατειά*, Αθήνα: Γλάρος.

Νάτση, Δ. & Παπά, Θ. (2019). *Η νομοθετική αντιμετώπιση των έμφυλων διακρίσεων στην Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ.

Allen L., & Gorski R. (1992), *Sexual orientation and the size of the anterior commissure in the human brain*, Proceedings of the National Academy of Sciences, 89(15), 7199-7202. <https://doi.org/10.1073/pnas.89.15.7199>

Bailey, J. M., Dunne, M. P., & Martin, N. G. (2000), *Genetic and environmental influences on sexual orientation and its correlates in an Australian twin sample*. Journal of Personality and Social Psychology, 78(3), 524–536. doi: 10.1037//0022-3514.78.3.524

Bailey, J. M. & Pillard, R. C. (1991), *A genetic study of male sexual orientation*. Archives of General Psychiatry, 48(12), 1089–1096. doi: 10.1001/archpsyc.1991.01810360053008

Fredriksen-Goldsen, K.I. et al. (2014), *Physical and Mental Health of Transgender Older Adults: An At-risk and Underserved Population*, The Gerontologist, 54(3), 488–500. <https://doi.org/10.1093/geront/gnt021>

Dreger, D.A. (1985), *Myths of Gender. Biological Theories about Women and Men*, New York: Basic Books, Inc. Publishers

Grimbos, T., Dawood, K., Burriss, R. P., Zucker, K. J., & Puts, D. A. (2010), *Sexual orientation and the second to fourth finger length ratio: A meta-analysis in men and women*. Behavioral Neuroscience, 124(2), 278–287. <https://doi.org/10.1037/a0018764>

Haraway, D. (1991). *A cyborg manifesto: Science, technology and socialist feminism in the last twentieth century*, στο D.Haraway (επιμ.). *Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature*, New York: Routledge

Krafft-Ebing, R. (2012), *Psychopathia Sexualis*, Forgotten Books.

Martin, E. (1994). *Flexible Bodies Tracking Immunity in American Culture—from the Days of Polio to the Age of AIDS*, Beacon Press.

Persson D.I. (2009), *Unique Challenges of Transgender Aging: Implications from the Literature*, Journal of Gerontological Social Work 52(6), 633–46.
<https://doi.org/10.1080/01634370802609056>

Porter, K.E. et al, (2016), *Providing Competent and Affirming Services for Transgender and Gender Nonconforming Older Adults*, Clinical Gerontologist 39(5), 366–88.,
<https://doi.org/10.1080/07317115.2016.1203383>

Rose, J., (2016), *Who do you think you are?* London review of books, 38(9), 3-13.

Sadock, B. & Sadock, V. (2007), *Kaplan & Sadock's Pocket Handbook of Clinical Psychiatry*, Lippincott Williams & Wilkins.

Siverskog, A. (2014), *They Just Don't Have a Clue: Transgender Aging and Implications for Social Work*, Journal of Gerontological Social Work 57(2-4), Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender (LGBT) Aging: The Role of Gerontological Social Work 386-406.
<https://doi.org/10.1080/01634372.2014.895472>

Singh, A.A, & Bower, K.L. (2017), *Aging in Transgender and Gender Non-Conforming Communities*, in The Transgender Handbook, W.P. Bouman, & J. Arcelus(επιμ.), New York: Nova.

Willis, P., Raithby, M., Dobbs, C., Evans, E., & Bishop, J. (2020), *I'm going to live my life for me': Trans ageing, care, and older trans and gender non-conforming adults' expectations of and concerns for later life*. Ageing and Society, 1-22. doi:10.1017/S0144686X20000604

Witten, T.M., (2014), *It's Not All Darkness: Robustness, Resilience, and Successful Transgender Aging*, LGBT Health 1(1), 24–33.

DOI: [10.1089/lgbt.2013.0017](https://doi.org/10.1089/lgbt.2013.0017)

Witten, T.M. & Eyler, A.E. (2016), *Care of Aging Transgender and Gender NonConforming Patients*, in Principles of Transgender Medicine and Surgery, R. Ettner, S. Monstrey and E. Coleman (επιμ.), New York: Routledge.

<https://doi.org/10.4324/9781315718972>

Διαδίκτυο:

Επιτροπή Κοινωνικής Προστασίας, (2002), *Ερωτηματολόγιο σχετικά με την υγειονομική περίθαλψη και τη μακροχρόνια φροντίδα για τους Ηλικιωμένους*, Αθήνα. Ανακτήθηκε 17 Μαΐου 2021 από

https://ec.europa.eu/employment_social/soc-prot/healthcare/el_healthreply_el.pdf

Παγάνης, Φ. (2019), *Οδηγός για νέα τρανς άτομα - Βασικές πληροφορίες για ζητήματα ταυτότητας φύλου*, Αθήνα: Colour Youth - Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας. Ανακτήθηκε 17 Μαΐου 2021 από

<https://www.colouryouth.gr/wp-content/uploads/2020/03/%CE%9F%CE%94%CE%97%CE%93%CE%9F%CE%A3-%CE%93%CE%99%CE%91-%CE%9D%CE%95%CE%91-%CE%A4%CE%A1%CE%91%CE%9D%CE%A3-%CE%91%CE%A4%CE%9F%CE%9C%CE%91.pdf>

Color Youth, Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας(2021), *Ορολογίες*. Ανακτήθηκε 17 Μαΐου 2021 από

<https://www.colouryouth.gr/terms/>

Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans, and Intersex People in Greece, 2020. Ανακτήθηκε 08 Ιουλίου 2021 από

<https://www.ilga-europe.org/sites/default/files/2021/greece.pdf>

EU LGBT survey European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey, (2014), *Main results*. Ανακτήθηκε 08 Ιουλίου 2021 από

https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-eu-lgbt-survey-main-results_tk3113640enc_1.pdf

A long way to go for LGBTI equality, (2020). Ανακτήθηκε 08 Ιουλίου 2021 από

https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2020-lgbti-equality-1_en.pdf

Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΕΣΤΑΤ), Συνθήκες διαβίωσης στην Ελλάδα, Απρίλιος 2020. Ανακτήθηκε 17 Μαΐου 2021 από https://www.statistics.gr/documents/20181/16865455/LivingConditionsInGreece_0420.pdf/fe3b64b5-2f41-5fe6-7a13-c58bb0bb0f9f.

Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών –Ινστιτούτο Κοινωνικής Πολιτικής (ΕΚΚΕ-ΙΚΠ), Ερευνητικό πρόγραμμα «Σύσταση Παρατηρητηρίου Καταπολέμησης των διακρίσεων», Το Θεσμικό πλαίσιο καταπολέμησης των διακρίσεων, Ν. Σαρρής, σελ. 8-9, διαθέσιμο σε: [http://www.eif.gov.cy/mlsi/dl/genderequality.nsf/0/24C8142C925A4A5CC2257A750029F715/\\$file/Framework_el.pdf](http://www.eif.gov.cy/mlsi/dl/genderequality.nsf/0/24C8142C925A4A5CC2257A750029F715/$file/Framework_el.pdf).

Λοιπή Βιβλιογραφία

Νόμος 4491/2017, Νομική Αναγνώριση Ταυτότητας Φύλου Νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου-Εθνικός Μηχανισμός Εκπόνησης, Παρακολούθησης και Αξιολόγησης των Σχεδίων Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού και άλλες διατάξεις, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ Α 152/13-10-2017)

Νόμος 344/176, Περί ληξιαρχικών πράξεων, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ Α 143/11-06-1976)

Νόμος 4144/2013, Αντιμετώπιση της παραβατικότητας στην Κοινωνικής Ασφάλιση και στην αγορά εργασίας και λοιπές διατάξεις, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ Α' 88/18-04-2013)

Υπουργείο Εσωτερικών(2018), Προώθηση της ουσιαστικής ισότητας των φύλων και την καταπολέμηση της έμφυλης βίας, Διαδικτυακός τόπος διαβουλεύσεων

Νόμος 4604/2019. Προώθηση της ουσιαστικής ισότητας των φύλων, πρόληψη και καταπολέμηση της έμφυλης βίας Ρυθμίσεις για την απονομή Ιθαγένειας Διατάξεις σχετικές με τις εκλογές στην Τοπική Αυτοδιοίκηση Λοιπές διατάξεις, Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας (ΦΕΚ Α' 50/26-03-2019)

Ειρηνοδικείο Αθηνών, Ληξιαρχική μεταβολή φύλου χωρίς εγχείρηση αφαίρεσης οργάνων(ΕιρΑθ 418/2016- 28/04/2016), ανακτήθηκε 18/02/2021 από http://elawyer.blogspot.com/2016/06/blog-post_30.html?m=0

Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου – Ελληνική Δημοκρατία, Έκθεση:
Διεμφυλικά Άτομα και Νομική Αναγνώριση Ταυτότητας Φύλου, Σεπτέμβριος 2015

Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

2771

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

13 Οκτωβρίου 2017

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ

Αρ. Φύλλου 152

ΝΟΜΟΙ

ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 4491

Νομική αναγνώριση της ταυτότητας φύλου - Εθνικός Μηχανισμός Εκπόνησης, Παρακολούθησης και Αξιολόγησης των Σχεδίων Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού και άλλες διατάξεις.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Εκδίδωμε τον ακόλουθο νόμο που ψήφισε η Βουλή:

ΜΕΡΟΣ Α'

Άρθρο 1 Δικαιώματα του προσώπου με βάση την ταυτότητα και τα χαρακτηριστικά φύλου

1. Το πρόσωπο έχει δικαίωμα στην αναγνώριση της ταυτότητας φύλου του ως στοιχείου της προσωπικότητάς του.
2. Το πρόσωπο έχει δικαίωμα στο σεβασμό της προσωπικότητάς του με βάση τα χαρακτηριστικά φύλου του.

Άρθρο 2 Ορισμοί

1. Ως ταυτότητα φύλου νοείται ο εσωτερικός και προσωπικός τρόπος με τον οποίο το ίδιο το πρόσωπο βιώνει το φύλο του, ανεξάρτητα από το φύλο που καταχωρίστηκε κατά τη γέννησή του με βάση τα βιολογικά του χαρακτηριστικά. Η ταυτότητα φύλου περιλαμβάνει την προσωπική αίσθηση του σώματος, καθώς και την κοινωνική και εξωτερική έκφραση του φύλου, τα οποία αντιστοιχούν στη βούληση του προσώπου. Η προσωπική αίσθηση του σώματος μπορεί να συνδέεται και με αλλαγές που οφείλονται σε ιατρική αγωγή ή άλλες ιατρικές επεμβάσεις που επιλέχθηκαν ελεύθερα.
2. Ως χαρακτηριστικά φύλου νοούνται τα χρωμοσωμικά, γονιδιακά και ανατομικά χαρακτηριστικά του προσώπου, τα οποία συμπεριλαμβάνουν πρωτογενή χαρακτηριστικά, όπως τα αναπαραγωγικά όργανα, και δευτερογενή χαρακτηριστικά, όπως η μυϊκή μάζα, η ανάπτυξη μαστών ή τριχοφυΐα.

Άρθρο 3 Διόρθωση του καταχωρισμένου φύλου - Προϋποθέσεις

1. Σε περίπτωση ασυμφωνίας μεταξύ ταυτότητας φύλου και καταχωρισμένου φύλου το πρόσωπο μπορεί να ζητήσει τη διόρθωση του καταχωρισμένου φύλου του, ώστε αυτό να αντιστοιχεί στη βούληση, στην προσωπική αίσθηση του σώματος και στην εξωτερική του εικόνα.
2. Για τη διόρθωση του καταχωρισμένου φύλου απαιτείται πλήρης δικαιοπρακτική ικανότητα, με εξαίρεση τους ανήλικους που έχουν συμπληρώσει το δέκατο έβδομο (17ο) έτος της ηλικίας τους, εφόσον υπάρχει ρητή συναίνεση των ασκούντων τη γονική τους μέριμνα και τους ανήλικους που έχουν συμπληρώσει το δέκατο πέμπτο (15ο) έτος της ηλικίας τους, εφόσον υπάρχει επιπλέον θετική γνωμάτευση διεπιστημονικής Επιτροπής που συστήνεται με κοινή απόφαση των Υπουργών Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Υγείας για δύο (2) έτη, στην οποία μετέχουν: α) ένας παιδοψυχίατρος, β) ένας ψυχίατρος, γ) ένας ενδοκρινολόγος, δ) ένας παιδοχειρουργός, ε) ένας ψυχολόγος, στ) ένας κοινωνικός λειτουργός και ζ) ένας παιδίατρος, ως Πρόεδρος, άπαντες με εξειδίκευση στο συγκεκριμένο ζήτημα.
3. Προϋπόθεση για τη διόρθωση του καταχωρισμένου φύλου είναι το πρόσωπο που αιτείται τη διόρθωση να μην είναι έγγαμο.
4. Για τη διόρθωση του καταχωρισμένου φύλου δεν απαιτείται να βεβαιώνεται ότι το πρόσωπο έχει υποβληθεί σε οποιαδήποτε προηγούμενη ιατρική επέμβαση. Δεν απαιτείται επίσης η οποιαδήποτε προηγούμενη εξέταση ή ιατρική αγωγή που σχετίζεται με τη σωματική ή ψυχική του υγεία.

Άρθρο 4 Διαδικασία

1. Η διόρθωση του καταχωρισμένου φύλου γίνεται με δικαστική απόφαση σύμφωνα με το άρθρο 782 ΚΠολΔ. Στην αίτηση δηλώνονται το επιθυμητό φύλο, το κύριο όνομα που επιλέγεται και το προσαρμοσμένο σχετικά επώνυμο. Στην αίτηση επισυνάπτεται αντίγραφο της ληξιαρχικής πράξης γέννησης του προσώπου.
2. Για τη διόρθωση του καταχωρισμένου φύλου απαιτείται αυτοπρόσωπη δήλωση ενώπιον του δικαστηρίου. Η δήλωση γίνεται σε ιδιαίτερο γραφείο χωρίς δημοσιότητα.

τα. Η δικαστική απόφαση καταχωρίζεται στο Ληξιαρχείο που είχε συντάξει τη ληξιαρχική πράξη γέννησης του προσώπου. Η καταχώριση της δικαστικής απόφασης περί διόρθωσης φύλου γίνεται με τρόπο που διασφαλίζει τη μυστικότητα της μεταβολής και της αρχικής ληξιαρχικής πράξης γέννησης έναντι όλων.

3. Με βάση τη νέα ληξιαρχική πράξη, οι υπηρεσίες που είναι αρμόδιες για την έκδοση άλλων εγγράφων στα οποία αναγράφεται η ταυτότητα του προσώπου ή από τα οποία το πρόσωπο εξαρτά δικαιώματα, καθώς και για την καταχώριση σε μητρώα ή καταλόγους, όπως εκλογικούς, έχουν την υποχρέωση να εκδώσουν νέα έγγραφα ή να προβούν σε νέες καταχωρίσεις με διορθωμένο το καταχωρισμένο φύλο, το κύριο όνομα και το επώνυμο του προσώπου. Στη νέα ληξιαρχική πράξη γέννησης, στα νέα έγγραφα και στις νέες καταχωρίσεις δεν επιτρέπεται η αναφορά ότι μεσολάβησε διόρθωση του καταχωρισμένου φύλου.

4. Η νέα ληξιαρχική πράξη μπορεί στο εξής να αλλάξει μία φορά, με την ίδια διαδικασία και τις ίδιες προϋποθέσεις.

Άρθρο 5

Συνέπειες της διόρθωσης του καταχωρισμένου φύλου

1. Από την καταχώρισή της στο Ληξιαρχείο η διόρθωση του φύλου του προσώπου ισχύει έναντι όλων. Δικαιώματα, υποχρεώσεις και κάθε είδους ευθύνη του προσώπου, που δημιουργήθηκαν πριν από τη διόρθωση του φύλου, εξακολουθούν να υφίστανται. Διατηρούνται επίσης οι αριθμοί φορολογικού μητρώου (ΑΦΜ) και μητρώου κοινωνικής ασφάλισης (ΑΜΚΑ). Εντός τριών (3) ημερών από την καταχώριση της μεταβολής στο Ληξιαρχείο σύμφωνα με το άρθρο 14 του ν. 344/1976 (Α' 143), ο Ληξιαρχος υποχρεούται να ενημερώσει την Εισαγγελία Πρωτοδικών του τόπου γέννησης του προσώπου ή το Τμήμα Ποινικού Μητρώου και Αποναμής Χάρτος του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, αν πρόκειται για πρόσωπο γεννημένο στην αλλοδαπή, για τη μεταβολή των ταυτοποιητικών του στοιχείων, προκειμένου να προβούν σε ενημέρωση τυχόν καταχώρισης στο Ποινικό Μητρώο σύμφωνα με το άρθρο 5 του π.δ. 35/2015 (Α' 56).

2. Αν το πρόσωπο που διόρθωσε το καταχωρισμένο φύλο του έχει παιδιά, είτε γεννημένα σε γάμο, είτε γεννημένα σε σύμφωνο, είτε γεννημένα χωρίς γάμο των γονέων τους, είτε υιοθετημένα, τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις του από τη γονική μέριμνα δεν επηρεάζονται. Στη ληξιαρχική πράξη γέννησης των παιδιών δεν επέρχεται καμία μεταβολή λόγω της διόρθωσης του καταχωρισμένου φύλου του γονέα.

Άρθρο 6

Μυστικότητα

1. Οι υπάλληλοι του Ληξιαρχείου, καθώς και όσοι άλλοι εμπλέκονται επαγγελματικά στη διόρθωση του καταχωρισμένου φύλου ή έλαβαν γνώση της τέλεσής της με την ευκαιρία της άσκησης των καθηκόντων τους, έχουν καθήκον εχεμύθειας. Στη δικαστική απόφαση της

παραγράφου 1 του άρθρου 4, στην αρχική ληξιαρχική πράξη γέννησης του προσώπου, καθώς και σε κάθε άλλο στοιχείο ή έγγραφο το οποίο τηρείται στο οικείο ληξιαρχείο ή σε οποιαδήποτε άλλη δημόσια υπηρεσία, από το οποίο προκύπτει η διόρθωση φύλου που μεσολάβησε, έχει πρόσβαση μόνο το ίδιο το πρόσωπο, καθώς και όσοι έχουν ειδική έγγραφη εξουσιοδότηση από αυτό. Πρόσβαση τρίτου στα στοιχεία αυτά επιτρέπεται μόνο εφόσον αυτός αποδεικνύει ειδικό έννομο συμφέρον μη δυνάμενο να ικανοποιηθεί διαφορετικά και κατόπιν άδειας που χορηγείται σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 2472/1997 (Α' 50) για πρόσβαση σε ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα.

2. Αν το πρόσωπο που προέβη σε διόρθωση φύλου καταστεί δικαιοπρακτικά ανίκανο, πρόσβαση έχει ο δικαστικός συμπαραστάτης του.

Άρθρο 7

Άλλες διατάξεις

1. Στο πρώτο εδάφιο της παρ. 1 του άρθρου 14 του ν. 344/1976 (Α' 143) διαγράφονται οι λέξεις «αλλαγής φύλου» και προστίθενται οι λέξεις «διόρθωσης φύλου», και μετά το πρώτο εδάφιο προστίθεται εδάφιο ως εξής: «Ειδικά στην περίπτωση της διόρθωσης φύλου η δικαστική απόφαση αρκεί να είναι τελεσιδικία».

2. Στην παρ. 1 του άρθρου 1 και στην παρ. 1 του άρθρου 2 του ν. 927/1979 (Α' 139), μετά τις λέξεις «ταυτότητα φύλου» προστίθενται και οι λέξεις «χαρακτηριστικά φύλου».

ΜΕΡΟΣ Β'

Άρθρο 8

Ίδρυση Εθνικού Μηχανισμού Εκπόνησης, Παρακολούθησης και Αξιολόγησης Σχεδίων Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού

Συνιστάται συλλογικό όργανο με την ονομασία «Εθνικός Μηχανισμός Εκπόνησης, Παρακολούθησης και Αξιολόγησης Σχεδίων Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού», το οποίο υπάγεται στη Γενική Γραμματεία Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, εφεξής «Εθνικός Μηχανισμός».

Άρθρο 9

Σύνθεση

1. Ο Εθνικός Μηχανισμός συγκροτείται με απόφαση του Υπουργού Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και αποτελείται από τα εξής μέλη με τους αναπληρωτές τους:

α. Τον Γενικό Γραμματέα Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ως Πρόεδρο,

β. έναν εκπρόσωπο του Υπουργείου Εσωτερικών,

γ. έναν εκπρόσωπο του Υπουργείου Ψηφιακής Πολιτικής, Τηλεπικοινωνιών και Ενημέρωσης,

δ. έναν εκπρόσωπο του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων,

ε. έναν εκπρόσωπο του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης,

στ. έναν εκπρόσωπο του Υπουργείου Εξωτερικών,

ζ. έναν εκπρόσωπο του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων,

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΕΚ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΗ. 11 ΙΟΥΝΙΟΥ 1976

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΥΛΛΟΥ
1423

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΝΟΜΟΙ	
N. 344. Περὶ ληξιαρχικῶν πράξεων.	1
ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ	
397. Περὶ κυρώσεως δημοτικῶν πινάκων Ἀνωτάτων, Ἀνωτέρων καὶ Κατωτέρων Ἀξιωματικῶν Ἀεροπορίας ἔτους 1976—1977.	2
ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ	
Περὶ ἀξιόπρεπτος ἀνωτάτου ὁρίου χορηγήσεων τετραεστικῶν βανίων ὑπὸ τῶν Ἀσφαλιστικῶν Ταμείων καὶ Διοικητικῶν Ὁργανισμῶν πρὸς τοὺς ἠμελομενέους καὶ συνταξιούχους αὐτῶν.	3

ΝΟΜΟΙ

(1)

ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 344

Περὶ ληξιαρχικῶν πράξεων.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ
Ψηφισμένοι ὁμοῦντες μετὰ τῆς Βουλῆς, ἀποφασίζομεν:
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.
ΓΕΝΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Ἄρθρον 1.

Ληξιαρχικαὶ περιφέρειαι.

1. Ἐκαστος δήμος καὶ ἑκάστη κοινότης ἀποτελεῖ ἑνὴν ληξιαρχικὴν περιφέρειαν.

2. Δι' ἀποφάσεως τοῦ ἑνταυτοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν, Δημοσιευμάτων καὶ τῆς Ἐγγραφικῆς τῆς Κυβερνήσεως, ἐννοεῖται μία ληξιαρχικὴ περιφέρεια νὰ ὑποδιαιρεθῇ εἰς πλείους ἢ τλάσιους νὰ συμπληροῦν εἰς μίαν.

Ἄρθρον 2.

Ληξίαρχοι.

1. Ἐπιφυλακτομένου τῶν διατάξεων τοῦ ἀρθροῦ 3 τοῦ παρόντος νόμου ληξίαρχοι εἰναι: Ἐξ ἑκαστου δήμου ὁ δήμαρχος καὶ εἰς ἑκάστην κοινότητα ὁ πρόεδρος τῆς κοινότητος, ἀπολυκρομένοι καὶ μετὰ τὰ καθήκοντα ταῦτα ὑπὸ τῶν νομίμων αὐτῶν ἀναπληρωτῶν.

Ἐξ περιπτώσεων συμπλήσεως πλειόνων ληξιαρχικῶν περιφερειῶν εἰς μίαν, ληξίαρχος ὁρίζεται ὑπὸ τοῦ νομάρχου εἰς τὸν δήμαρχον ἢ πρόεδρον κοινότητος.

2. Ὅσοις ἡ ἀνάγκη τῶν καθυπομένων τοῦ ληξίαρχου ὑπὸ τῶν κατὰ τὴν προηγουμένην παραγράφον προϋποθέτων εἶναι ἀνέφικτος ἢ ἰδιαιτέρως δυσχερὴς εἴτε προσωπικῶς, εἴτε διερικῶς, ληξίαρχος δύναται νὰ διορισθῇ δι' ἀποφάσεως τοῦ ὁμοῦ τοῦ δήμου, δημοσιευμένης διὰ τῆς Ἐγγραφικῆς τῆς Κυβερνήσεως, δημοτικῆς ἢ κοινοτικῆς ἢ δημοτικῆς ἐπαλληλίας ἢ καὶ δημότης κάτοικος τῆς κοινότητος. Μέχρι τοῦ διορισμοῦ τούτου, καθήκοντα ληξίαρχου ἐκπληροῦν, κατ' ἐντολήν τοῦ νομάρχου, ἐν τῶν δυνάμει προϋποθέτων, ἐν ἀνάγκῃ καὶ κατὰ τὴν ἐντολήν τῆς περιφέρειας ληξίαρχων. Τὸν ὑπὸ τοῦ νομάρχου, κατὰ τὴν ἀνάγκην, διορισθέντα ἀναπληροῦν, ἀπὸ τῆς ἡμερομηνίας, ἡ ἡμερομηνία ἢ ὁ πρόεδρος τῆς κοινότητος ἢ ὁ ὁμοῦς τούτων ἀναπληρωτὴς ἢ, ἐν ἀπαιτούσῃ ἀνάγκῃ, τὸ ὑπὸ τούτων προαιρετικῶς ὁρίζομενον ἕτερον πρόσωπον.

3. Εἰς περιπτώσειν ὑποἀρμόσεως καὶ ληξιαρχικῆς περιφέρειας εἰς πλείους ὑπερβύζονται ἀναλόγως τὰ εἰς τὰς προηγουμένης παραγράφους ἀναγόμενα.

4. (α) κατὰ τὴν παράγραφον 2 διορισθεὶς δημοτικῆς ἢ κοινοτικῆς ἢ δημοτικῆς ἐπαλληλίας, ἀποχωρῶν δημοτικῶς, εἰς εὐχέρεια λόγου, τῆς κοινῆς αὐτοῦ θέσεως, ἀποβάλλεται ἀποδοτικῶς τὴν ἰδιότητα τοῦ ληξίαρχου.

(β) ὅσοις, ἐκ κατὰ τὴν παράγραφον 2 διορισθεὶς ἀποβάλλει ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ ληξίαρχου, ἐν, ἐπαλλογῶν μεταβλήσας εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ δημάρχου ἢ πρόεδρου κοινότητος, ὁ νέος δήμαρχος ἢ πρόεδρος κοινότητος δηλοῦνται ἑγγραφικῶς πρὸς τὸν ληξίαρχον διὰ κατὰ τὴν διαρκείαν τῆς θητείας τῆς ἑκείνου ἢ πρόεδρου κοινότητος ὅτι ἐπὶ τῆς ἑκείνου τῆς ληξιαρχικῆς ὑποθέσεως καὶ ἀρ' ἑξ ἑκείνου ἀναλόγως ταῦτα. Περὶ τῆς τοιαύτης μεταβολῆς τοῦ προσώπου τοῦ ληξίαρχου ἀποδοτικῶς δηλώνει καὶ ἡ ἐκείνη νομαρχία.

5. Κατὰ πάσαν ἄλλην περίπτωσιν ἢ ἀπαλλοτρίωσιν ἀπὸ τῶν ληξιαρχικῶν καθυπομένων τοῦ κατὰ τὴν παράγραφον 2 τοῦ παρόντος ἀρθροῦ διορισθέντος ληξίαρχου γίνεται καὶ ὅτι καὶ ὁ διοριστὴς αὐτοῦ τρόπον καὶ μόνον ἕνακι λόγων διακαταρτίζονται ταῦτα.

6. (α) διορισθέντος ληξίαρχου: ἐκ μὲν δημοτικῶν ἢ κοινοτικῶν ἢ δημοτικῶν ἐπαλλογῶν πᾶσι νὰ ἔχουν ἀπολυκρομένην γαμοσύνην καὶ ἐν ἀλλοίῳ τούτου δημοτικῶν ὁμοίων.

(β) ὅσοις ὅσοις τὸν ὅρον τοῦ δημοτικῶν ἐπαλλογῶν ἀπέχουν τοῦ νομάρχου.

7. Τὰ λειτουργικὰ τοῦ ληξίαρχου εἰναι: διατεθῶν, ἀρ' ὅσον ἀπαιτεῖται ὑπὸ τοῦ δημάρχου ἢ τοῦ προέδρου τῆς κοινότητος ἢ τῶν νομίμων αὐτῶν ἀναπληρωτῶν.

8. Εἰς τὴν κατὰ τὴν παράγραφον 2 τοῦ παρόντος ἀρθροῦ διορισθέντος ληξίαρχου μεταβάλλεται ἀπολυκρομένης ἀποδοτικῶς κατ' ἑνὸς ἀναγρομένου ἀδικίου πέντε.

τους τούτους.

ζ. Την υπογραφήν του ληξιάρχου.

η. Την προσυπογραφήν του καταχωρίσαντος την πράξιν υπαλλήλου.

2. Εφ' όσον γεγονός έλαβε χώραν ένωσιον του ληξιάρχου δύναται ο ληξιάρχος να δώσει τοῦτο εἰς τὴν ληξιαρχικὴν πράξιν.

Ἄρθρον 10.

Δήλωσις δι' αντιπροσώπου καὶ ὑπὸ προσωπὸν ἀρνησύντων τὴν ἑλληνικὴν.

1. Ὁ κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ παρόντος νόμου εἰς δήλωσιν ὑποχρεωθεὶς δύναται νὰ προβῇ εἰς τούτην ένωσιον τοῦ ληξιάρχου καὶ δι' αντιπροσώπου, ἔχοντος εἰδικὴν έντολὴν δυνάμει συμβολαιογραφικοῦ πληρεξουσίου, γενομένης μνείας περὶ τούτου εἰς τὴν οἰκίαν ληξιαρχικὴν πράξιν.

2. Ὁ δήλων πρέπει νὰ ἔχη συμπληρώσει τοὐλάχιστον τὸ 14ον ἔτος τῆς ἡλικίας του. ἄλλως ἐκπρωτεύεται ὑπὸ τοῦ νομίμου αὐτοῦ αντιπροσώπου.

3. Ἐκλιπόντων τῶν ὑπὸ τοῦ παρόντος νόμου ἐνισχυμένων εἰς δήλωσιν ὑποχρεωθῶν, εἰς ταύτην δύναται νὰ προβῇ πᾶς ἔχων έννομον συμφέρον.

4. Ἄν ὁ ληξιάρχος ἀρριθῶλλη περὶ τῆς ταυτότητος τῶν ἐμφανιζόντων, δύναται νὰ προσλάβῃ δύο ἐνηλίκους μάρτυρας.

5. Ἄν οἱ δηλούντες ἢ οἱ μάρτυρες ἀρνούσιν τὴν ἑλληνικὴν, προσλαμβάνεται ἐγκλησις, ὅστις ἐκτίθεται ένωσιον τοῦ ληξιάρχου, ἐφαρμοζομένου ἀναλόγως τῶν διατάξεων τῶν ἀρθρῶν 252 καὶ 408 τοῦ Κώδικος Πολιτικῆς Δικονομίας, γενομένης περὶ τούτου μνείας εἰς τὴν πράξιν.

Ἄρθρον 11.

Δήλωσις ὑπὸ ἀναγνώρι, τορλῶν καὶ καιροφάλων.

1. Ἄν ὁ δήλων ληξιαρχικὸν γεγονός εἶναι ἀνέπηρος ἢ τορλὸς καὶ δὲν δύναται νὰ υπογράψῃ τὴν συνταχθεῖσαν ληξιαρχικὴν πράξιν, γίνεται εἰς τὸ τέλος αὐτῆς μνεία τοῦ λόγου, δι' ὃν οὗτος δὲν δύναται νὰ υπογράψῃ.

2. Ἄν ὁ δήλων εἶναι καιρὸς, δύναται ὅμως νὰ ἀναγινώσκῃ, ἢ πράξις συντάσσεται τῇ δήλωσει του, αἱ δὲ τυχόν πρὸς αὐτὸν ἐρωτήσεις ἀπαιθύνονται ἐγγράφως.

3. Ἄν ὁ δήλων εἶναι καιρὸς καὶ δὲν γνωρίζῃ ἀνάγνωσιν ἢ εἶναι ἄσματος ἢ καιροφάλος χωρεῖ, ὑποχρεωτικῶς, διαδοχῇ εἰς τὴν σειράν τῶν υπογράφων πρὸς δήλωσιν.

Προκειμένου περὶ γάμου μεταξὺ προσώπων, ἀνηκόντων ἀποφότερον εἰς τὰς, κατὰ τὸ προηγούμενον ἑξῆς, κατηγορίας, ὑποχρεωθεὶς πρὸς δήλωσιν εἶναι ὁ τελέων τὸν γάμον ὀργανωτικὸς λειτουργός.

Ἄρθρον 12.

Ἀποδεικτικὴ δύναμις ληξιαρχικῶν πράξεων.

1. Ἡ κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ παρόντος νόμου καταρτιζομένη ληξιαρχικὴ πράξις γεννήσεως, γάμου καὶ θανάτου ἀποδεικνύει:

2. Σφάλματα, προφανῶς ἐκ παραδρομῆς, παρεπηρεσάμενα εἰς ληξιαρχικὴν πράξιν, μὴ ἀφορῶντα δὲ εἰς τὸν τόπον, ἡμέραν, μῆνα, ἔτος καὶ ὥραν τελέσεως τοῦ εἰς τὴν πράξιν δεδαιουμένου γεγονότος, δύνανται νὰ διορθωθοῦν ἐπίσης καὶ ἀδεία τοῦ Ἐπισταγελῶς Πρωτοδικῶν ἢ, ὅπου δὲν ἀρρεῖται Ἐπισταγελῶς, τοῦ Ἐργνηνίου, ἐκτιζομένη μετὰ ἐρευνῶν καὶ ἐξακριβῶσιν τῶν πραγματικῶν στοιχείων, ἐπὶ τῇ αἰτήσει παντὸς ἔχοντος έννομον συμφέρον.

3. Σφάλματα, προφανῶς ἐκ παραδρομῆς, παρεπηρεσάμενα εἰς ληξιαρχικὴν πράξιν, ἀφορῶντα δὲ εἰς τὸν τόπον ἢ τοὺς γραμματικούς καὶ φθονολογικούς κανόνας τῶν εἰς αὐτὴν στοιχείων, δύνανται ἐπίσης νὰ διορθωθοῦν καὶ ὅπου ἀδεία τοῦ Ἐπισταγελῶς Πρωτοδικῶν ἢ τοῦ Ἐργνηνίου, ὑπὸ τοῦ ἀρμοδίου ληξιάρχου, μετὰ προηγούμενην ἐν' αὐτοῦ ἐρευνῶν καὶ ἐξακριβῶσιν τῶν πραγματικῶν στοιχείων, ἐπὶ τῇ αἰτήσει παντὸς ἔχοντος έννομον συμφέρον.

Ἄρθρον 14.

Μεταβολαὶ στοιχείων ληξιαρχικῶν πράξεων.

1. Μεταβολαὶ ἐπαρχόμεναι εἰς τὴν κατέστησιν τοῦ φυσικοῦ προσώπου μετὰ τὴν σύνταξιν τῶν ληξιαρχικῶν πράξεων, ἐνεκα νομιμοποιήσεως, ἀναγνωρίσεως, ἀποκηρύξεως, ἀρριθώσεως τῆς πατρότητος, υἱοθεσίας τέκνου καὶ λύσεως υἱοθεσίας, διαζυγίου, ἀκυρώσεως γάμου, προσθήκης ἢ μεταβολῆς ὀνόματος, ἐπωνύμου, ἰθαγενείας ἢ ὀργανισμούματος, καταχωρίζονται εἰς τὸ περιθώριον τῆς οἰκίας ληξιαρχικῆς πράξεως, ἐντὸς μηνός, ἀφ' ἧς αὐταὶ ἔλαβον χώραν.

2. Βραδύτερα δέλωσις, μέχρι τῆς ἀνενηκοστῆς ἡμέρας ἢ καὶ πέραν ταύτης, εἶναι δεκτή, συνεπάγεται ὅμως τὰς κατὰ τὸ ἄρθρον 49 τοῦ παρόντος νόμου ἐνισχυμένας δι' ἐκατέρωθεν περιπτώσεων, ποινάς.

3. Ὑπόχρεως πρὸς δήλωσιν εἶναι ὁ δι' αἰτήσεως ἢ δι' ἄλλης πράξεως του προκαλέσας τὴν μεταβολήν, ὡς καὶ ἐκεῖνος τοῦ ὁποῖου μεταβλήθῃ ἢ ἀπικτὴ κατέστησιν.

Ἄρθρον 15.

Ληξιαρχικαὶ πράξεις γεγονότων δεδαιουμένων διὰ δικαστικῶν ἀποφάσεων.

Ληξιαρχικὴ πράξις συντάσσεται καὶ περὶ γεγονότος γεννήσεως ἢ γάμου ἢ θανάτου, δεδαιουμένου διὰ τελειοῦ διικαστικῆς ἀποφάσεως, ὡς λαβόντος χώραν κατ' ὀρισμένον χρόνον, ἐπὶ τῇ προσαγωγῇ πρὸς τὸν ληξιαρχὸν ἐνιστάμενος τῆς ἀποφάσεως, νομίμως ἐκτιζομένου.

Ἄρθρον 16.

Σύνταξις δηλώσεως γάμου καὶ ἐκτίσεως ὑπὸ ὀργανωτικοῦ λειτουργοῦ.

1. Ὁ ὀργανωτικὸς λειτουργός, ὁ τελῶνς ἢ συμπράξας εἰς ἱεροπραξίαν ἐκτίσεως ἢ γάμου, ὑποχρεοῦται νὰ συντάξῃ

1167

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ

Αρ. Φύλλου 88

18 Απριλίου 2013

Το παρόν ΦΕΚ επανεκτυπώθηκε λόγω παράλειψης.

ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 4144

Αντιμετώπιση της παραβατικότητας στην Κοινωνική Ασφάλιση και στην αγορά εργασίας και λοιπές διατάξεις αρμοδιότητας του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Εκδίδωμε τον ακόλουθο νόμο που ψήφισε η Βουλή:

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ΣΥΣΤΗΜΑ ΑΡΙΔΝΗ

Άρθρο 1

Σύζευξη συστημάτων Υπουργείων Εργασίας,
Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας,
Εσωτερικών και Οικονομικών

1. Η Διεύθυνση Μηχανοργάνωσης και Ηλεκτρονικής Επεξεργασίας Στοιχείων του Υπουργείου Εσωτερικών υποχρεούται να διασφαλίζει τη συνεχή και απρόσκοπτη πλήρη και σε πραγματικό χρόνο πρόσβαση στο Πληροφοριακό Σύστημα Διαχείρισης Ληξιαρχικών Πράξεων στη Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων, στις υπηρεσίες Ποινικού Μητρώου του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, στην ανώνυμη εταιρεία «Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση Κοινωνικής Ασφάλισης Ανώνυμη Εταιρεία» (ΗΔΙΚΑ Α.Ε.), στην Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ.), στον Εθνικό Οργανισμό Παροχής Υπηρεσιών Υγείας (ΕΟΠΥΥ), καθώς και σε κάθε άλλο διαπιστευμένο στο σύστημα αυτό φορέα.

2. Οι φορείς της προηγούμενης παραγράφου υποχρεούνται να διασφαλίζουν στη Διεύθυνση Μηχανοργάνωσης και Ηλεκτρονικής Επεξεργασίας Στοιχείων του Υπουργείου Εσωτερικών τη συνεχή και απρόσκοπτη, πλήρη και σε πραγματικό χρόνο πρόσβαση στα αρχεία τους προκειμένου να είναι εφικτή η διασταύρωση και η συμπλήρωση των αναγκαίων στοιχείων στο Σύστημα Διαχείρισης Ληξιαρχικών Πράξεων.

3. Μεταξύ της Διεύθυνσης Μηχανοργάνωσης και Ηλεκτρονικής Επεξεργασίας Στοιχείων του Υπουργείου Εσωτερικών και εκάστου φορέα από τους αναφε-

ρόμενους στην παράγραφο 1 δύναται να συναφθούν πρωτόκολλα συνεργασίας για τη διασφάλιση της απρόσκοπτης λειτουργίας του συστήματος.

Άρθρο 2

Διασταυρωτικοί έλεγχοι της ΗΔΙΚΑ Α.Ε.

1. Η αρμόδια διεύθυνση της «ΗΔΙΚΑ Α.Ε.» διασταυρώνει τα τηρούμενα σε αυτήν αρχεία συντάξεων με τα στοιχεία που αντλεί από το Πληροφοριακό Σύστημα Διαχείρισης Ληξιαρχικών Πράξεων, όπως αυτό τηρείται στο Υπουργείο Εσωτερικών, κατά τα προβλεπόμενα στο άρθρο 8Α, όπως αυτό προστίθεται στο ν. 344/1976 (Α' 143) με την παράγραφο 2 του άρθρου 4 του παρόντος νόμου.

2. Αν από τον έλεγχο της παραγράφου 1 προκύψει ότι έχει επέλθει θάνατος συνταξιούχου, η αρμόδια διεύθυνση της «ΗΔΙΚΑ Α.Ε.» προβαίνει στην άμεση αναστολή καταβολής της σύνταξης και της δυνατότητας ηλεκτρονικής συνταγογράφησης για το συγκεκριμένο ΑΜΚΑ και ενημερώνει ταυτόχρονα τον αρμόδιο Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης και τον ΕΟΠΥΥ.

3. Αν από τον έλεγχο της παραγράφου 1 προκύψει ότι έχει επισυμβεί γάμος, διαζύγιο, κατάρτιση ή λύση συμφώνου συμβίωσης, η αρμόδια διεύθυνση της «ΗΔΙΚΑ Α.Ε.» ενημερώνει τον ΕΟΠΥΥ, προκειμένου να προβεί στη διακοπή της ασφαλιστικής κάλυψης εκείνων, που απώλεσαν την ιδιότητα του προστατευόμενου ή εξαρτώμενου μέλους και προβαίνει στην άμεση αναστολή καταβολής των κάτωθι περιγραφόμενων παροχών και των επιδομάτων εκείνων, που εξαρτώνται από την οικογενειακή κατάσταση του δικαιούχου και ενημερώνει τον βαρυνόμενο Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης για να προβεί στις αναγκαίες ενέργειες. Ειδικότερα:

α. Σε περίπτωση γάμου ή συμφώνου συμβίωσης αναστέλλεται η καταβολή σύνταξης χηρείας, σύνταξης άγαμης θυγατέρας ή άλλου προστατευόμενου μέλους. Επίσης ενημερώνει τον βαρυνόμενο φορέα προκειμένου να προβεί στη διακοπή των ασφαλιστικών παροχών εκείνων που λόγω γάμου ή συμφώνου συμβίωσης απώλεσαν την ιδιότητα του προστατευόμενου ή εξαρτώμενου μέλους. Για την περίπτωση του γάμου λαμβάνεται υπόψη είτε η κατοχύρωση της ληξιαρχικής πράξης γάμου στο αρμόδιο ληξιαρχείο, σύμφωνα με τα αναφερόμενα στο ν. 344/1976, όπως τροποποιείται με το νόμο αυτόν, είτε η άπρακτη πάροδος δέκα μηνών

από την έκδοση του προβλεπόμενου από τις διατάξεις του άρθρου 18 του π.δ. 28/28.7.1931 παραβόλου για την έκδοση της άδειας γάμου. Για το λόγο αυτόν η Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων ενημερώνει σε πραγματικό χρόνο την Η.Δ.Κ.Α. Α.Ε. για την έκδοση του ανωτέρω παραβόλου στο οποίο εφεξής αναγράφονται υποχρεωτικά το ονοματεπώνυμο, οι ΑΜΚΑ και οι ΑΦΜ των μελλονύμφων. Αν για οποιονδήποτε λόγο ματαιώθηκε η τέλεση του γάμου, η ανασταλείσα καταβολή συνεχίζεται κανονικά, αφού προηγουμένως ο ενδιαφερόμενος προσκομίσει στον οικείο ασφαλιστικό του φορέα βεβαίωση από την αρμόδια εκκλησιαστική ή δημοτική αρχή ότι δεν τελέστηκε γάμος. Στην περίπτωση αυτή αποδίδονται αναδρομικά και άτοκα οι τυχόν παρακρατηθείσες παροχές κατά τα οριζόμενα στην παράγραφο αυτή. Με απόφαση του Υπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας μπορεί να διαφοροποιηθούν τα αναγκαία στοιχεία για την απόδειξη της ματαίωσης του γάμου.

β. Σε περίπτωση διαζυγίου ή λύσης συμφώνου συμβίωσης αναστέλλεται η καταβολή στους πρώην συζύγους ή συμβιώοντες του επιδόματος στήριξης τέκνων και των άλλων παροχών που είναι συνδεδεμένες με την οικογενειακή κατάσταση. Η καταβολή συνεχίζεται και αποδίδονται στον δικαιούχο γονέα, που έλαβε την επιμέλεια των τέκνων, αναδρομικά και άτοκα τα επιδόματα και οι λοιπές παροχές των οποίων είχε ανασταλεί η καταβολή τους ύστερα από την προσκόμιση από αυτόν των σχετικών αποδεικτικών στοιχείων στον αρμόδιο ασφαλιστικό φορέα, ο οποίος ενημερώνει αμελλητί την «Η.Δ.Κ.Α. Α.Ε.».

4. Σε κάθε άλλη περίπτωση ληξιαρχικής μεταβολής η αρμόδια διεύθυνση της «Η.Δ.Κ.Α. Α.Ε.» ενημερώνει σε εβδομαδιαία βάση τους Φορείς Κοινωνικής Ασφάλισης, τον ΕΟΠΥΥ και τον Ο.Α.Ε.Δ.

Άρθρο 3

Λοιπές διασταυρώσεις Η.Δ.Κ.Α. Α.Ε.

Η Η.Δ.Κ.Α. Α.Ε. προχωρεί μηνιαία σε διασταυρώσεις με τα μητρώα του Εθνικού Συστήματος Πληρωμών Συντάξεων, του ΑΜΚΑ και της ΓΓΠΣ προκειμένου:

α. να ενημερώνονται όλα τα Ταμεία για παραβατική συμπεριφορά συνταξιούχων τους που έχει εντοπιστεί σε άλλο Ταμείο.

β. να παρέχονται στις αρμόδιες αρχές όλα τα αρχεία εντοπισμού των παραβατών και στοιχειοθεσίας των παραβάσεων.

Άρθρο 4

Αντικατάσταση και τροποποίηση διατάξεων του ν. 344/1976 «περί ληξιαρχικών πράξεων»

1. Η περίπτωση ε' του άρθρου 4 του ν. 344/1976 (Α' 143) αντικαθίσταται ως εξής:

«ε. Να χρησιμοποιεί για την έκδοση των ληξιαρχικών πράξεων το πληροφοριακό σύστημα του άρθρου 8Α».

2. Μετά το άρθρο 8 του ν. 344/1976 προστίθεται άρθρο 8Α ως εξής:

Άρθρο 8Α

Πληροφοριακό Σύστημα Διαχείρισης Ληξιαρχικών Πράξεων

1. Στο Υπουργείο Εσωτερικών δημιουργείται Πληροφοριακό Σύστημα Διαχείρισης Ληξιαρχικών Πράξεων και

τηρείται κεντρική βάση δεδομένων αυτού. Στο σύστημα αυτό επιτρέπεται η είσοδος μόνο διαπιστευμένων χρηστών μέσω κωδικών πρόσβασης που αποδίδει η Διεύθυνση Μηχανοργάνωσης και Ηλεκτρονικής Επεξεργασίας Στοιχείων του Υπουργείου Εσωτερικών. Οι διαπιστευμένοι χρήστες εισέρχονται στο πληροφοριακό σύστημα για να καταχωρούν, αναζητούν, τροποποιούν, επεξεργάζονται, παρακολουθούν και εκτυπώνουν όλες τις ληξιαρχικές πράξεις που εκδίδονται από τα κατά τόπους αρμόδια ληξιαρχεία της χώρας.

2. Η Διεύθυνση Αστικής και Δημοτικής Κατάστασης του Υπουργείου Εσωτερικών διασφαλίζει την παροχή και διαχείριση των στοιχείων που απαιτούνται για τη λειτουργία και συνεχή ενημέρωση της κεντρικής βάσης δεδομένων της προηγουμένης παραγράφου.

3. Η Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων, οι υπηρεσίες Ποινικού Μητρώου του Υπουργείου Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, η ανώνυμη εταιρεία «Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση Κοινωνικής Ασφάλισης Ανώνυμη Εταιρεία» (Η.Δ.Κ.Α. Α.Ε.), η Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛ.ΣΤΑΤ.), ο Εθνικός Οργανισμός Παροχής Υπηρεσιών Υγείας (ΕΟΠΥΥ), καθώς και κάθε άλλος διαπιστευμένος φορέας αντλούν αυτοματοποιημένα από τη κεντρική βάση δεδομένων ληξιαρχικά στοιχεία πολιτών αποκλειστικά για την άσκηση των αρμοδιοτήτων τους. Με απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών μπορεί να καθορίζονται και άλλοι διαπιστευμένοι φορείς που αντλούν στοιχεία από την κεντρική βάση δεδομένων της παραγράφου 1.

4. Οι ληξιαρχικές πράξεις τυπώνονται αποκλειστικά από το Πληροφοριακό Σύστημα Διαχείρισης Ληξιαρχικών Πράξεων και φέρουν χαρακτηριστικό ασφαλείας που παράγεται αυτόματα από το πληροφοριακό σύστημα».

3. Στις περιπτώσεις γ', δ', ε' και στ' της παραγράφου 1 του άρθρου 9 του ν. 344/1976 η λέξη «εμφανισθέντων» αντικαθίσταται από τις λέξεις «δηλούντων το ληξιαρχικό γεγονός».

4. Μετά την παράγραφο 1 του άρθρου 9 του ν. 344/1976 προστίθεται παράγραφος 2 με ταυτόχρονη ανόρθωση της παραγράφου 2 σε 3, η οποία έχει ως εξής:

«2. Ο ληξιαρχός υποχρεούται να εισάγει στο πληροφοριακό σύστημα του άρθρου 8Α και κάθε άλλο στοιχείο υποδεικνύμενο από τους διαπιστευμένους φορείς προς εξυπηρέτηση των σκοπών λειτουργίας τους».

5. Η παράγραφος 1 του άρθρου 14 του ν. 344/1976 αντικαθίσταται ως εξής:

«1. Μεταβολές που επέρχονται στην κατάσταση του φυσικού προσώπου μετά τη σύνταξη των ληξιαρχικών πράξεων λόγω νομιμοποίησης, αναγνώρισης, αποκήρυξης, αμφισβήτησης, προσβολής της πατρότητας, υιοθεσίας τέκνου και λύσης αυτής, λύσης ή ακύρωσης γάμου, λύσης του συμφώνου συμβίωσης, προσθήκης ή μεταβολής ονόματος, επωνύμου, ιθαγένειας, θρησκείας ή αλλαγής φύλου καταχωρίζονται στο πεδίο του πληροφοριακού συστήματος του άρθρου 8Α που φέρει την ένδειξη «Μεταβολές» εντός μηνός από τότε που έλαβαν χώρα με την προσκόμιση της σχετικής διοικητικής πράξης ή πιστοποιητικού περί του αμετακλήτου της σχετικής δικαστικής απόφασης. Ειδικότερα, τα πιστοποιητικά αμετακλήτου λύσης ή ακύρωσης γάμου, προκειμένου να χρησιμοποιηθούν ενώπιον οποιασδήποτε δημόσιας ή δημοτικής αρχής, πρέπει να φέρουν

επ' αυτών επισημείωση του αρμόδιου ληξιαρχου ότι αντίγραφό τους κατατέθηκε σε αυτόν και ότι καταχωρήθηκε η σχετική μεταβολή στο πληροφοριακό σύστημα του άρθρου 8Α και για τους γάμους που έχουν γίνει πριν από την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου ότι καταχωρήθηκε η σχετική μεταβολή και στο περιθώριο της ληξιαρχικής πράξης γάμου.

6. Η περίπτωση δ' της παραγράφου 1 του άρθρου 22 του ν. 344/1976 αντικαθίσταται ως εξής:

«Το όνομα, το επώνυμο, τη δημοτικότητα και εφόσον υφίσταται, το Φορέα Ασφάλισης του νεογνού».

7. Η περίπτωση ε' της παραγράφου 1 του άρθρου 22 του ν. 344/1976 αντικαθίσταται ως εξής:

«Το όνομα, το επώνυμο, την ιθαγένεια, το θρήσκευμα, το επάγγελμα, την κατοικία και τα στοιχεία εγγραφής στο δημοτολόγιο των γονέων. Περιέχει, επίσης, τον Αριθμό Φορολογικού Μητρώου, τον Αριθμό Μητρώου Κοινωνικής Ασφάλισης και, εφόσον υφίσταται, το Φορέα Ασφάλισης αυτών».

8. Το δεύτερο εδάφιο της παραγράφου 1 του άρθρου 23 αντικαθίσταται ως εξής:

«Η δήλωση αυτή είναι πάντοτε έγγραφη και περιέχει τα αναφερόμενα στο άρθρο 22 στοιχεία».

9. Η περίπτωση α' του άρθρου 31 του ν. 344/1976 αντικαθίσταται ως εξής:

«α. Το όνομα, το επώνυμο, την ιθαγένεια, το θρήσκευμα και το δόγμα, το επάγγελμα, τον τόπο και το έτος γεννήσεως και την κατοικία των συζύγων, τον Αριθμό Φορολογικού Μητρώου, τον Αριθμό Μητρώου Κοινωνικής Ασφάλισης και, εφόσον υφίσταται, το Φορέα Ασφάλισης αυτών».

Στο ίδιο άρθρο προστίθεται περίπτωση η' η οποία έχει ως εξής:

«η. Τον αριθμό του παραβόλου που καταβάλλεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 18 του π.δ. 28/28.7.1931 για την έκδοση της άδειας γάμου».

10. Μετά το άρθρο 31 του ν. 344/1976 προστίθεται άρθρο 31Α το οποίο έχει ως εξής:

«Άρθρο 31Α
Στοιχεία της ληξιαρχικής πράξης
του συμφώνου συμβίωσης

Η ληξιαρχική πράξη για το σύμφωνο συμβίωσης, πλην των στοιχείων που αναφέρονται στο άρθρο 9, περιέχει:

α. Το όνομα και επώνυμο, την ιθαγένεια, το θρήσκευμα, το επάγγελμα, τον Αριθμό Φορολογικού Μητρώου, τον Αριθμό Μητρώου Κοινωνικής Ασφάλισης, τον τόπο και το έτος γέννησης και την κατοικία των συμβαλλομένων.

β. Το όνομα και επώνυμο των γονέων των συμβαλλομένων.

γ. Τα στοιχεία εγγραφής των συμβαλλομένων στο δημοτολόγιο.

δ. Τον τόπο, την ημέρα, το μήνα και το έτος σύναψης του συμφώνου συμβίωσης».

11. Η περίπτωση α' της παραγράφου 1 του άρθρου 34 του ν. 344/1976 αντικαθίσταται ως εξής:

«α. Το όνομα, το επώνυμο και την κατοικία του δηλούντος».

Η περίπτωση δ' της ίδιας ως άνω παραγράφου αντικαθίσταται ως εξής:

«δ. τα στοιχεία εγγραφής του θανόντος στο δημοτολόγιο».

Η περίπτωση στ' της ίδιας ως άνω παραγράφου αντικαθίσταται ως εξής:

«στ. Το όνομα και το επώνυμο των γονέων του θανόντος».

12. Στο άρθρο 34 προστίθεται παράγραφος 3 ως εξής:

«3. Στη ληξιαρχική πράξη σημειώνεται από τον ληξιαρχα, με βάση τη δήλωση του δηλούντος το θάνατο και ο ακριβής τόπος ενταφιασμού, καθώς και η ημερομηνία και η ώρα αυτού».

13. Το άρθρο 35 του ν. 344/1976 αντικαθίσταται ως εξής:

«Άρθρο 35
Ενταφιασμός προσώπου

Δεν επιτρέπεται ο ενταφιασμός προσώπου χωρίς την προσκόμιση της ληξιαρχικής πράξης θανάτου αυτού στην οποία πρέπει να αναφέρεται ο ακριβής τόπος ενταφιασμού, καθώς και η ημερομηνία και η ώρα αυτού».

14. Η περίπτωση γ' του άρθρου 48 του ν. 344/1976 αντικαθίσταται ως εξής:

«γ. Όποιος κατά παράβαση του παρόντος νόμου διενεργεί ενταφιασμό χωρίς την προηγούμενη σύνταξη ληξιαρχικής πράξης θανάτου».

15. Το άρθρο 49 του ν. 344/1976 αντικαθίσταται ως εξής:

«Άρθρο 49
Κυρώσεις σε περίπτωση παράλειψης δήλωσης
των ληξιαρχικών γεγονότων

1. Στους υπόχρεους προς δήλωση ενώπιον ληξιαρχου, οι οποίοι παραλείπουν να προβούν στη δήλωση αυτή, επιβάλλεται με απόφαση του Γενικού Γραμματέα της Αποκεντρωμένης Διοίκησης πρόστιμο: α) ύψους εκατό ευρώ εάν προέβησαν σε δήλωση μετά την παρέλευση της κατά τα άρθρα 14 παράγραφος 1, 20 παράγραφος 1 και 29 παράγραφος 1 μηνιαίας, δεκαήμερου και τεσσαρακονηταήμερου προθεσμίας δηλώσεως αντιστοίχως και β) ύψους τριακασίων ευρώ αν προέβησαν σε δήλωση μετά την παρέλευση ενενήντα ημερών από τη λήξη της προθεσμίας που προβλέπεται στα άρθρα αυτά.

2. Με απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών δύναται να αναπροσαρμόζονται τα ανωτέρω ποσά.

3. Ο ληξιαρχος ενημερώνει αμελλητί τον Γενικό Γραμματέα της Αποκεντρωμένης Διοίκησης για τις παραλείψεις της προηγούμενης παραγράφου.

4. Εφόσον υπόχρεοι προς δήλωση είναι περισσότεροι, η δήλωση κάποιου εξ αυτών απαλλάσσει τους λοιπούς».

16. Μετά το άρθρο 49 του ν. 344/1976 προστίθεται άρθρο 49Α, το οποίο έχει ως ακολούθως:

«Άρθρο 49Α
Αστική ευθύνη

1. Υπάλληλοι του δήμου, οι οποίοι παραλείπουν να προβούν στην έκδοση ληξιαρχικής πράξης ή εκδίδουν αυτή κατά παράβαση των κειμένων διατάξεων, ευθύνονται για κάθε θετική ζημία που προέβησαν στο Δημόσιο. Η ζημία καταλογίζεται στα πρόσωπα αυτά με αιτιολογημένη πράξη του αρμόδιου οργάνου Διοίκησης του φορέα που ζημιώθηκε. Κατά της πράξης αυτής επιτρέπεται έφεση από το πρόσωπο σε βάρος του οποίου έγινε ο καταλογισμός ενώπιον του Ελεγκτικού Συνεδρίου. Η προθεσμία για την άσκηση της έφεσης και

1455

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

26 Μαρτίου 2019

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ

Αρ. Φύλλου 50

ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 4604

Πρώτωση της ουσιαστικής ισότητας των φύλων, πρόληψη και καταπολέμηση της έμφυλης βίας - Ρυθμίσεις για την απονομή Ιθαγένειας - Διατάξεις σχετικές με τις εκλογές στην Τοπική Αυτοδιοίκηση - Λοιπές διατάξεις.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Εκδίδομε τον ακόλουθο νόμο που ψήφισε η Βουλή:

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ
ΠΡΩΤΩΣΗ ΤΗΣ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ
ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ, ΠΡΟΛΗΨΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ
ΤΗΣ ΕΜΦΥΛΗΣ ΒΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'
ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΙΣΗΣ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
ΚΑΙ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΝ
ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΦΥΛΟ

Άρθρο 1
Πεδίο Εφαρμογής

Οι διατάξεις του Μέρους Πρώτου (άρθρα 1 έως 30) εφαρμόζονται στο σύνολο των έννομων σχέσεων ιδιωτικού και δημόσιου δικαίου, των φυσικών προσώπων ανεξαρτήτως φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου, συμπληρωματικά προς κάθε άλλη ισχύουσα διάταξη περί ισότητας των φύλων ή ίσης μεταχείρισης.

Άρθρο 2
Ορισμοί

Για τους σκοπούς του Μέρους Πρώτου (άρθρα 1 έως 30) ισχύουν οι εξής ορισμοί:

1. Ένταξη της Διάστασης του Φύλου σε όλες τις πολιτικές (gender mainstreaming): η στρατηγική για την υλοποίηση της ουσιαστικής ισότητας των φύλων, η οποία περιλαμβάνει την ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου στην προετοιμασία, τον σχεδιασμό, την εφαρμογή, την παρακολούθηση και την αξιολόγηση πολιτικών, κανονιστικών μέτρων και προγραμμάτων δαπανών, με στόχο την προώθηση της ισότητας μεταξύ γυναικών και ανδρών και την καταπολέμηση των διακρίσεων.

2. Θετικά μέτρα: πράξεις και αποφάσεις που λαμβάνονται από τη διοίκηση οι οποίες αποσκοπούν στην εξάλειψη των έμφυλων ανισοτήτων, σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου 116 του Συντάγματος.

3. Θετικές δράσεις: η ανάληψη κάθε πρωτοβουλίας των αρμόδιων κρατικών ή αυτοδιοικητικών οργάνων για την πρόληψη των έμφυλων ανισοτήτων και για την ευαισθητοποίηση του κοινωνικού συνόλου σε σχέση με αυτές.

4. Ουσιαστική Ισότητα: η ισότητα των φύλων, μέσω της οποίας διευρύνεται και κατοχυρώνεται στην πράξη η τυπική νομική ισότητα και η προστατευτική και δι-ορθωτική ή επανορθωτική διάσταση της ισότητας των φύλων διασφαλίζονται ίσες ευκαιρίες σε κάθε έκφραση του ιδιωτικού και δημόσιου βίου, αίρονται οι διακρίσεις και ανισότητες πολλαπλών μορφών και βελτιώνονται ουσιαστικά οι συνθήκες διαβίωσης των γυναικών ή των πολιτών ανεξαρτήτως φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου.

5. Σχέδια Ισότητας: σύνολο ολοκληρωμένων και αλληλοσυμπληρούμενων παρεμβάσεων, τα οποία εκπονούνται από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς, καθώς και από επιχειρήσεις του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, εφαρμόζονται ύστερα από ανάλυση της υφιστάμενης κοινωνικής πραγματικότητας, θέτουν συγκεκριμένους στόχους, στρατηγικές και πρακτικές για την επίτευξη της ουσιαστικής ισότητας των φύλων και περιλαμβάνουν προβλέψεις για την υιοθέτηση αποτελεσματικών συστημάτων παρακολούθησης και αξιολόγησης των καθορισμένων στόχων και υποβάλλονται στη Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων, η οποία τα διαβιβάζει προς την Επιτροπή Ισότητας της Βουλής.

6.α) Άμεση διάκριση: κάθε πράξη ή παράλειψη που αποκλείει ή θέτει σε εμφανώς μειονεκτική θέση τα πρόσωπα λόγω φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου, καθώς και κάθε εντολή, παράτρυνση ή συστηματική ενθάρρυνση προσώπων να προβαίνουν σε δυσμενή ή άνιση μεταχείριση άλλων λόγω φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου.

β) Έμμεση διάκριση: κάθε πράξη ή παράλειψη που θέτει σε μειονεκτική θέση τα πρόσωπα λόγω φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου, δυνάμει μιας ουδέτερης εκ πρώτης όψης διάταξης, κριτηρίου ή πρακτικής, εκτός αν αυτή η διάταξη, το κριτήριο ή η πρακτική δικαιολογούνται αντικειμενικά από νόμιμο

σκοπό και τα μέσα για την επίτευξη του εν λόγω σκοπού είναι πρόσφορα και αναγκαία.

7. Παλλαπλή διάκριση: κάθε πράξη ή παράλειψη που θέτει σε μειονεκτική θέση τα πρόσωπα λόγω φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου, σε συνδυασμό με ένα ή περισσότερα άλλα χαρακτηριστικά, όπως ιδίως η εθνική/εθνοτική ή και κοινωνική προέλευση, η ηλικία, η οικογενειακή κατάσταση, η αναπηρία, οι θρησκευτικές, πολιτικές ή άλλες πεποιθήσεις.

8. Βία στην εργασία: επιθετική συμπεριφορά, σωματική, ψυχολογική ή λεκτική βία λόγω φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου, εντός εργασιακού χώρου, κατά τη διάρκεια και εξ αφορμής της εργασίας.

9. Εμφύλη διάκριση: σωματική, ψυχολογική ή λεκτική συμπεριφορά, μέσω της οποίας υποβαθμίζονται τα άτομα με βάση το φύλο τους, το σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα του φύλου τους.

10. Παρενόχληση: κάθε ανεπιθύμητη συμπεριφορά συνδεόμενη με το φύλο, τον σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου ενός προσώπου, με σκοπό ή αποτέλεσμα την παραβίαση της αξιοπρέπειάς του και τη δημιουργία εκφοβιστικού, εχθρικού, εξευτελιστικού, ταπεινωτικού ή επιθετικού περιβάλλοντος.

11. Σεξουαλική παρενόχληση: οποιαδήποτε μορφή ανεπιθύμητης λεκτικής, ψυχολογικής ή σωματικής συμπεριφοράς σεξουαλικού χαρακτήρα, με αποτέλεσμα την προσβολή της προσωπικότητας ενός προσώπου, ιδίως με τη δημιουργία εκφοβιστικού, εχθρικού, εξευτελιστικού, ταπεινωτικού ή επιθετικού περιβάλλοντος γύρω από αυτό. Διατάξεις που προβλέπουν κυρώσεις για την επίδειξη τέτοιας συμπεριφοράς εφαρμόζονται ως ισχύουν.

12. Σήμα Ισότητας: τίτλος που χορηγείται από τη Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων στις επιχειρήσεις του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, ως επιβράβευση για την εφαρμογή πολιτικών ίσης μεταχείρισης και ίσων ευκαιριών των εργαζόμενων γυναικών και ανδρών.

13. Δίκτυο δομών: για την εφαρμογή των διατάξεων του Πρώτου Μέρους (άρθρα 1 έως 30) τα Συμβουλευτικά Κέντρα Γυναικών, οι Ξενώνες φιλοξενίας κακοποιημένων γυναικών και η 24ωρη πανελλαδική τηλεφωνική γραμμή SOS 15900, αποτελούν «Δίκτυο Δομών».

Άρθρο 3

Πολιτικές και θετικά μέτρα ισότητας

1. Η διάσταση του φύλου εντάσσεται σε όλους τους τομείς του ιδιωτικού και δημόσιου βίου και ιδίως στην πολιτική, κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική πραγματικότητα της χώρας.

2. Για τη λήψη των μέτρων της περίπτωσης 2 του προηγούμενου άρθρου, λαμβάνονται υπόψη τα πραγματικά χαρακτηριστικά και καταστάσεις που συνδέονται με το φύλο, το σεξουαλικό προσανατολισμό και την ταυτότητα φύλου, υπέρ των οποίων λαμβάνονται τα σχετικά μέτρα, καθώς και η ενδεχόμενη συρροή τους με άλλες αιτίες διάκρισης, όπως ιδίως η εθνική ή και κοινωνική προέλευση, η ηλικία, η οικογενειακή κατάσταση, η αναπηρία, οι θρησκευτικές, πολιτικές ή άλλες πεποιθήσεις.

Άρθρο 4

Κεντρικοί, περιφερειακοί και τοπικοί μηχανισμοί και φορείς για την πραγμάτωση της ουσιαστικής ισότητας των φύλων

1. α. Ο εθνικός μηχανισμός για την ισότητα των φύλων περιλαμβάνει το σύνολο των υπηρεσιών και φορέων, οι οποίοι είναι αρμόδιοι σε επίπεδο κεντρικό, περιφερειακό και τοπικό, για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση πολιτικών, μέτρων και δράσεων για την προώθηση της ισότητας των φύλων και για την ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών, καθώς και για την παρακολούθηση και αντιμετώπιση των διακρίσεων λόγω φύλου, ταυτότητας φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού.

β. Σε κεντρικό επίπεδο, ο εθνικός μηχανισμός περιλαμβάνει τη Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων («ΓΓΙΦ»), το Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας («ΚΕΘΙ»), τις υπηρεσιακές μονάδες των Υπουργείων για την Ισότητα των Φύλων και τον Συνήγορο του Πολίτη (Τομέας της Μεταχείρισης).

γ. Σε περιφερειακό επίπεδο, περιλαμβάνει τις Περιφερειακές Επιτροπές Ισότητας των Περιφερειών, το Αυτοτελές Γραφείο Ισότητας σε κάθε περιφέρεια, καθώς και τον Τομέα Ισότητας της Ένωσης Περιφερειών και το Γραφείο Ισότητας των Φύλων της Ένωσης Περιφερειών Ελλάδας (ΕΝΠΙΕ) που συνιστώνται, σύμφωνα με την παρ. 9 του άρθρου 282 του ν. 3852/2010.

δ. Σε τοπικό επίπεδο, περιλαμβάνει τις υπηρεσιακές μονάδες άσκησης κοινωνικής πολιτικής και πολιτικών ισότητας των φύλων, σύμφωνα με το άρθρο 97 του ν. 3852/2010, τις Δημοτικές Επιτροπές Ισότητας, καθώς και την Επιτροπή Ισότητας της Κεντρικής Ένωσης Δήμων Ελλάδας και το Γραφείο Ισότητας της Κεντρικής Ένωσης Δήμων Ελλάδας που συνιστώνται, σύμφωνα με την παρ. 9 του άρθρου 282 του ν. 3852/2010.

2. Η ΓΓΙΦ είναι αρμόδια για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση των εθνικών πολιτικών ισότητας για την εξάλειψη των εμφύλων διακρίσεων και την προώθηση της ισότητας των φύλων και ιδίως:

α) συντάσσει και εφαρμόζει το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων («ΕΣΔΙΦ»), έπειτα από διαβούλευση με γυναικείες και φεμινιστικές οργανώσεις, μη κυβερνητικές οργανώσεις, καθώς και άλλους κοινωνικούς φορείς του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα και παρακολουθεί την εφαρμογή του,

β) έχει την ευθύνη σύνταξης και υποβολής, ύστερα από έγκριση του εποπτεύοντος Υπουργού, της εθνικής έκθεσης στην επιτροπή CEDAW του ΟΗΕ και παρακολουθεί την εφαρμογή των κυρωθεισών από τη Βουλή διεθνών συμβάσεων για την ισότητα των Φύλων,

γ) υποστηρίζει και συντονίζει την ανάπτυξη των δράσεων των υπηρεσιών, κεντρικών και περιφερειακών, του Δημοσίου, των Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.), καθώς και των Νομικών Προσώπων Ιδιωτικού Δικαίου (Ν.Π.Ι.Δ.), εφόσον ανήκουν στη Γενική Κυβέρνηση, για την προώθηση της ισότητας των Φύλων,

δ) είναι αρμόδια για τον συντονισμό, την υλοποίηση, την παρακολούθηση και την αξιολόγηση των πολιτικών και μέτρων πρόληψης και καταπολέμησης κάθε μορφής βίας που καλύπτεται από τη Σύμβαση του Συμβουλίου

α) στο περιεχόμενο και στη γλώσσα των προγραμμάτων σπουδών, εγχειριδίων και κάθε άλλου είδους διδακτικού μέσου,

β) στο περιεχόμενο των δράσεων επαγγελματικού προσανατολισμού με την ισότιμη ενθάρρυνση μη στερεοτυπικών επιλογών σταδιοδρομίας από τους εκπαιδευόμενους/τις εκπαιδευόμενες,

γ) στον σχεδιασμό και στην υλοποίηση σχετικών προγραμμάτων ευαισθητοποίησης και επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών, για την εξέλιξη κάθε είδους διάκρισης λόγω φύλου, ταυτότητας φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού.

2. Τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (Α.Ε.Ι.) μεριμνούν για την προώθηση της ισότητας των φύλων σε όλα τα επίπεδα λειτουργίας και σε όλες τις διαδικασίες της ακαδημαϊκής ζωής, σύμφωνα με το άρθρο 33 του ν. 4589/2019 (Α' 13).

Άρθρο 18

Ένταξη της διάστασης του φύλου στη δημόσια υγεία

1. Η διοίκηση οφείλει να εντάσσει τη διάσταση του φύλου στη διαδικασία του σχεδιασμού, εφαρμογής και αξιολόγησης των δημόσιων πολιτικών για τη σωματική και ψυχική υγεία. Η ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου στην υγεία περιλαμβάνει την έρευνα, τον σχεδιασμό των υπηρεσιών και την εκπαίδευση του εργαζόμενου προσωπικού στις δομές με βάση το φύλο.

2. Η διοίκηση μεριμνά για την προώθηση της έρευνας για την υγεία των φύλων με βάση τις καταγεγραμμένες και επιστημονικά τεκμηριωμένες ανάγκες τους και επιδιώκει την ισότιμη συμμετοχή των φύλων σε όλα τα ερευνητικά προγράμματα.

3. Για τους σκοπούς των παραγράφων 1 και 2, το Υπουργείο Υγείας, η Εθνική Σχολή Δημόσιας Υγείας, οι Υγειονομικές Περιφέρειες, η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία σε συνεργασία με τη ΓΓΠΦ, το ΚΕΘΙ, καθώς και κάθε άλλος δημόσιος φορέας που δραστηριοποιείται στο χώρο της υγείας:

α) μεριμνούν, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων τους, για τη συλλογή και οργανωμένη καταγραφή των ιατρικών δεδομένων, των δεικτών υγείας του πληθυσμού και την ανάλυση των στατιστικών με βάση το φύλο, σύμφωνα και με τη διεθνή εμπειρία, με σκοπό να προσδιοριστεί το ακριβές επιδημιολογικό προφίλ των φύλων,

β) εντάσσουν τη διάσταση του φύλου στο μηχανισμό και τις διαδικασίες συλλογής και επεξεργασίας στοιχείων σχετικών με το επίπεδο υγείας και νοσηρότητας, τους παράγοντες που επηρεάζουν την υγεία του πληθυσμού σε εθνική εμβέλεια, την καταγραφή των αναγκών των ευπαθών κοινωνικά ομάδων πληθυσμού και των πληθυσμών που διαβιώνουν υπό συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού,

γ) μεριμνούν για την ευαισθητοποίηση και επιμόρφωση του προσωπικού των υγειονομικών φορέων όλων των βαθμίδων,

δ) μπορεί να συνδιαμορφώνουν και να υλοποιούν επιμορφωτικά προγράμματα, για τους σκοπούς των περπτώσεων α' έως γ'.

4. Ο θεσμός των «Διαμεσολαβητών Υγείας (Δ.Υ)», σύμφωνα με το άρθρο 61 του ν. 4368/2016 (Α' 21), αξιοποιείται με σκοπό τη διευκόλυνση της πρόσβασης στις κρατικές δομές και υπηρεσίες υγείας μονογονεϊκών οικογενειών με μόνο γονέα τη μητέρα, κακοποιημένων γυναικών, γυναικών θυμάτων παράνομης διακίνησης και διεθνούς σωματεμπορίας, γυναικών προσφύγων και μεταναστριών, γυναικών που ανήκουν σε μειονοτικές ομάδες, εφήβων μητέρων, γυναικών τρίτης ηλικίας, αποφυλακισμένων γυναικών με σοβαρά προβλήματα υγείας, άστεγων γυναικών ή γυναικών που διαβιούν κάτω από το όριο της φτώχειας.

Άρθρο 19

Χορήγηση ειδικής άδειας

1. Στο άρθρο 50 του ν. 3528/2007, προστίθεται παράγραφος 8 ως εξής:

«8. Στις υπαλλήλους στις οποίες εφαρμόζονται μέθοδοι ιατρικής υποβοηθούμενης αναπαραγωγής του ν. 3305/2005 (Α' 17) χορηγείται άδεια επτά (7) εργάσιμων ημερών με πλήρεις αποδοχές, ύστερα από βεβαίωση του θεράποντος ιατρού και του διευθυντή μονάδας ιατρικής υποβοηθούμενης αναπαραγωγής (Μ.Ι.Υ.Α.).».

2. Στο άρθρο 57 του ν. 3584/2007, προστίθεται παράγραφος 8 ως εξής:

«8. Στις υπαλλήλους στις οποίες εφαρμόζονται μέθοδοι ιατρικής υποβοηθούμενης αναπαραγωγής του ν. 3305/2005 χορηγείται άδεια επτά (7) εργάσιμων ημερών με πλήρεις αποδοχές, ύστερα από βεβαίωση του θεράποντος ιατρού και του διευθυντή μονάδας ιατρικής υποβοηθούμενης αναπαραγωγής (Μ.Ι.Υ.Α.).».

Άρθρο 20

Φύλο και Κοινωνική Αλληλεγγύη

Το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και οι αρμόδιοι φορείς, σε συνεργασία με τη ΓΓΠΦ και το ΚΕΘΕ:

α) εντάσσουν τη διάσταση του φύλου στις φάσεις σχεδιασμού, εφαρμογής και αξιολόγησης των δημόσιων πολιτικών για την κοινωνική αλληλεγγύη, στοχεύοντας στην εξέλιξη, όχι μόνο των συνεπειών αλλά και των παραγόντων που οδηγούν στη δημιουργία φαινομένων φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, ιδίως του γυναικείου φύλου,

β) σχεδιάζουν και εκπονούν μία φορά κατ' έτος προγράμματα κοινωνικής προστασίας, τα οποία επικεντρώνονται ιδίως στην ενίσχυση ευπαθών ομάδων γυναικών και στην αύξηση των δυνατοτήτων τους για τον σκοπό της ενσωμάτωσης ή επανένταξής τους στο οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ ΣΤΟΝ ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΒΙΟ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

Άρθρο 21

Επιβράβευση των επιχειρήσεων για την ανάπτυξη δράσεων προώθησης της ουσιαστικής ισότητας των φύλων

1. Η ΓΓΠΦ επιβραβεύει τις επιχειρήσεις του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα που διακρίνονται για την εφαρμο-